

Bakalářská práce

Čeští uprchlíci po Mnichovu v Kralupech nad Vltavou

Studijní obor: Historie, Bc.

Autor: Jan Benda

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

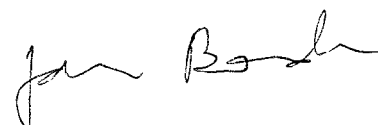
Ústav českých dějin

Praha 2006

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Kralupech nad Vltavou, 30.červen 2006

Jan Benda

Úvod

V poslední době se rozšířily příspěvky k problému uprchlíků, kteří v důsledku Mnichovské dohody a mnoha dalších důvodů, ať už politických, rasových, či ekonomických opustili své domovy na území zabraném Německem, Polskem a Maďarskem. Stalo se tak pravděpodobně i v souvislosti s tlakem sudetoněmeckých krajanských sdružení na odškodnění za zabavený majetek po 2. světové válce. Pozornost není upřena jen na ně, ale i na české přestěhovalce ze Slovenska.

Obecně mě k tomuto tématu inspirovaly články Miroslava Šišky v sobotním Právu a snaha poznat situaci v mém městě, které leželo na cestě uprchlíků z pohraničí do hlavního města. Důvodem byla také snaha vidět téma s konkrétními aktéry - osobami, které dosavadní obecná literatura, vzhledem ke své podstatě, může velmi těžce zachytit.

I proto jsem se rozhodl, směřovat jádro této práce k osvětlení situace v Kralupech nad Vltavou -okresním městě ve středních Čechách, které se muselo ze dne na den vypořádat s přílivem stovek uprchlíků. (Uprchlíkem je pro mě každý, kdo splňoval definici tohoto označení uvedenou v Jednacím řádu Ústavu pro péči o uprchlíky. Se stejným významem používám i další označení hraničáři, či utečenci.)

Pozornost této sondy by měla být upřena zejména na situaci ve městě včetně místní péče o uprchlíky, kteří přišli do Kralup ze svých domovů. Z hlediska kvantity jich byla většina z území zabraného Německem, což souviselo s polohou města blízko severních hranic. Uprchlíků z území zabraného Maďarskem, či Polskem bylo zanedbatelné množství. Státní zaměstnanci ze Slovenska lze počítat na jednotlivce, proto jejich osudy nebudou s odkazem na literaturu širě rozvedeny. Rozsah bakalářské práce vyžaduje vymezení tématu na léta 1938-1939. Úzké vylíčení situace ve městě a péče o uprchlíky a opomenutí ostatních souvisejících problémů by problematiku notně zúžilo. Naopak shrnutí rozsáhlé látky by vedlo ke zjednodušení mnohých problémů. Proto je situaci v pohraničí i vývoji vedoucímu k odchodu obyvatelstva z původních domovů věnován větší prostor. Ze stejných důvodů jsem pak věnoval širší pozornost institucím centrální péče, se kterými bylo město ve styku. Časové vymezení rokem 1939 má svůj důvod v ukončení podpůrných akcí ve městě a přesunu potřebných obyvatel z uprchlické péče do péče města. Přestože se práce dotýká převážně samotného města, místy bude pro dokreslení situace učiněn přesah na okresní úroveň a to i z důvodu původu pramenné základny.

Úkolem bude zodpovězení otázek ohledně důvodů k opuštění domovů, kvantity, struktury, původu uprchlíků, a také reakce úřadů a obyvatelstva města. Další otázky budou směřovat na obecnou soustavu péče, ale také na péči o mládež. Své místo bude mít i problematika

přechodného a trvalého ubytování, zaměstnanosti, stravování, vyplácení podpor, sbírek, a postupné likvidace uprchlické akce. Nebude opomenuto ani přijetí uprchlíků obyvatelstvem ani vylíčení participace veřejnosti na pomoci.

Při řešení tématu je použito chronologické i tématické členění. Práce je rozčleněna do šesti kapitol, které se pokoušejí sledovat problematiku postupně od poměrů uprchlíků v původních domovech, přes jejich útěk, postoj institucí k němu, příchod do města a rozboru situace a péče ve městě. První kapitola je tak věnována obecnému vývoji, který vedl ke vzniku uprchlického problému. Stručný nástin vývoje v pohraničí roku 1938, kdy už na jaře docházelo k prvním migracím z pohraničí, slouží k vystižení dobového klimatu a prostředí. Popis výsledků mnichovského rozhodnutí a rozsah zabraného území spolu se strukturou tamějšího obyvatelstva je pro uprchlický problém klíčový, proto je mu věnována pozornost. Práce bude usilovat o zachycení různých pohledů na počty obyvatelstva v odstoupeném území. (Také na otázky spjaté s opcí obyvatel.) S cílem odmítnout tezi, že všichni Češi z pohraničí odešli.

Další kapitoly jsou již svázány s vývojem v Kralupech. Druhá kapitola má za cíl vylíčení vzpomínek, pocitů a důvodů k opuštění domovů, které budou pomůckou pro proniknutí do emocionální stránky uprchlického problému a pomohou pochopit důležitost jakékoliv péče, která začínala už nástupem uprchlíků do vlaku, který je odvezl z napjaté situace v pohraničí. Tato péče, pokud probíhala dobře, byla mnohdy jedním z mála pozitiv, které na podzim roku 1938 zažili, neboť v pohraničí zůstala část jejich života a majetku a vydávali se do nejisté budoucnosti. Ve spojení se záznamy lidí spjatými s městem tak umožní vcítit se do situace uprchlíků. Popis situace těch, kteří v pohraničí zůstali, spolu se strukturou uprchlíků nabízí důvody, které mohly vést k pozdějšímu odchodu.

Před osvětlením situace v Kralupech bude nutné nastínit si postoj úřadů na centrální a okresní-kralupské úrovni. Rozdělení kompetencí mezi úřady, postoj vlády, vedení statistiky uprchlíků a problémy s ní spojené např. zvláštní statistiky státních zaměstnanců apod. Vše ve spojení s místní úrovní.

V další kapitole se popis soustředí na samotné město Kralupy. Stručné zachycení vývoje města do roku 1938 slouží k pochopení prostředí do jakého uprchlíci přicházeli. Další text zachycuje samotný příchod uprchlíků, jednotlivé vlny, strukturu, kvantitu opět ve spojení se vzpomínkami.

Předposlední kapitola se bude zabývat tématem péče o uprchlíky ve městě, což si vyžádá rozčlenění na podkapitoly dle jednotlivých dílčích typů pomoci – tj. vysvětlení problematiky přechodného a stálého ubytování, vyplácení podpor, situace mládeže či stravování, zaměstnanosti apod., v nichž se užije chronologické hledisko. Z důvodu přehlednosti a

systematičnosti bude zde včleněn text o likvidaci uprchlické akce, neboť souvisí úzce s tématem péče. Text šesté kapitoly bude patřit problémům v novém domově a otázce přijetí obyvatelstvem a stručně se zmíní i otázky odškodnění.

Vzhledem k malé přítomnosti uprchlíků ve městě z jiného než českého pohraničí není zde jiná tématická literatura, např. ke státním zaměstnancům ze Slovenska charakterizována. Literatura věnovaná hromadnému odchodu českého obyvatelstva z pohraničí po mnichovském diktátu v období druhé Československé republiky není rozsáhlá, přesto si všímá rozličných otázek, ať už se jedná o počty obyvatelstva v pohraničí, sporů o vyhnání Čechů, situace v okupovaném pohraničí, či struktury uprchlého obyvatelstva. Tato témata jsou zachycena ve větší frekvenci. Menší pozornost je upřena na řešení péče o uprchlíky, formování úřadů, které měly péči na starosti, či samotného přijetí uprchlíků obyvateli ve vnitrozemí.

Je třeba upozornit, že literatura je nejen české, ale i německé provenience. Ve své práci jsem sledoval už vzhledem k tématu převážně českou literaturu, která v mnohém reaguje i na německou.

Základním textem pro tuto tematiku zůstává dílo Jaroslava Šímy, sekretáře Ústavu pro péči o uprchlíky, který danou tematiku dovedl až do roku 1945. Autor pracoval s uprchlíky jako se sociální skupinou, tzn. usiloval o rozbor obecných rysů, přičemž byl nucen eliminovat jednotlivé případy. Jeho cílem bylo především zdokumentovat činnost ústavu, a proto jeho práce umožňuje získat obecnou představu o průběhu řešení péče o uprchlíky ve všech směrech. Představuje tak dosud nejobsáhlejší dokumentace demografických, sociálních a hospodářských dat o uprchlících z pohraničí. Zaznamenal i výpovědi lidí o důvodech k opuštění domovů a vůbec jejich pocitů. Josef Bartoš se soustavně zabýval okupovaným pohraničím, přičemž se mimo jiné vedle analýzy prostředí odstoupeného zaměřil na co nejpresnější zjištění počtu obyvatelstva všech národností v pohraničí a celkové počty uprchlíků. Vyvracel tak mnohdy unáhlené závěry některých německých autorů jako např. F. P. Habela. Ve svých pracích tak shrnul širokou paletu názorů na počet uprchlíků.

Starší a nejnovější práce Václava Průchy těží hlavně z práce Šímovy, přičemž usiluje o komplexní pohled na sociální otázky (nejnovější i hospodářské) širšího období.

V časopise Matice moravské vyšel příspěvek Z. Štěpánka sledující péči o uprchlíky z Moravy a Slezska již na počátku devadesátých let. Autor se zabýval nejen průběhem samotné péče, ale sledoval i boj proti vzniku epidemií. Oceňuje kladné výsledky této práce, neboť k propuknutí epidemií nedošlo.

Studie J. Macka přednesená jako příspěvek na konferenci Ackermann Gemeinde v Jihlavě usilovala především o upozornění na uprchlický problém, poukázala i na statistiku ministerstva vnitra a počty uprchlických táborů.

Na některé další možnosti výzkumu této problematiky upozornil Jan Gebhart ve své studii v ČČH, kde se kromě Šimovy práce opíral primárně o materiály Ministerstva sociální a zdravotní zprávy - Ústavu pro péči o uprchlíky uložené nyní ve fondu MPSP-R v Národním archivu v Praze. Materiály z tohoto fondu zpracoval vůbec poprvé a mj. upozornil i na skutečnost, která se v jiných pracích o uprchlících neobjevuje, a to přesné počty státních zaměstnanců z odstoupených území. Zdůraznil přitom, že tato problematika zasluhuje další podrobné historické studium.

V roce 1998 vyšla ve sborníku HOP, který v několika vydáních usiluje o zachycení situace v okupovaném pohraničí, studie Zdeňka Radvanovského o problémech uprchlíků, která vycházela jak z materiálů publikovaných Šimou tak i diplomových prací vzniklých na UJEP v Ústí nad Labem a TU v Liberci. Radvanovský využil i některé dokumenty ze Státního ústředního archivu a z archivů v Chrudimi, Chomutově, Ervěnicích a Ústí nad Labem.

Nedostatečné zachycení organizace péče o uprchlíky, budování hromadných ubytoven a prevenci epidemických onemocnění v prvních třech měsících po mnichovském diktátu v období druhé Československé republiky vedlo Francise D. Rašku v napsání studie do Soudobých dějin. Vycházel z pozůstalosti prof. MUDr. Rašky, který se podílel na činnosti protiepidemické kolony. Neupozorňuje však na předchozí studii Zdeňka Štěpánka, který řešil podobné otázky na území Moravy a Slezska.

V Ústí nad Labem vyšla rozsáhlá práce „Sudety“ pod hákovým křížem, shrnující rozsáhlý grantový projekt Historie okupovaného pohraničí, v rámci kterého vycházel i sborník Historie okupovaného pohraničí. Tato práce na které se podíleli mj. J. Bartoš, Z. Radvanovský, či V. Kural usilovala o komplexní pohled na vytyčené téma. Část textu zde byla věnována i uprchlickému tématu.

Nejnovější práci představuje kniha Jana Gebharta a Jana Kuklíka Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, která zachycuje v úplnosti celé období tzv. Druhé republiky. Autoři shrnuli a doplnili dosavadní poznatky o uprchlickém problému a využili přitom širokou paletu literatury. Uprchlický problém zde i díky obsáhlému zpracování daného období dostává i širší dimenzi. Nechybí tak zde formování Úřadu pro péči o uprchlíky, různé názory na počty uprchlíků, hospodářské otázky, zaměstnanost apod.

Situaci ve městě Kralupy nad Vltavou v širším časovém úseku sledují mj. práce místních historiků, bohužel téma uprchlíků je zde bez širšího rozboru pouze zmíněno.

Z německých autorů se tématem zabývali P. Heumos, R. Gebel, F. P. Habel, jehož polemická studie vyvolala řadu odmítavých reakcí. Na vydání knihy reagoval mj. i Josef Bartoš. Z dalších německých autorů je třeba zmínit Volkera Zimmermana, jehož důkladná práce vyšla i v českém jazyce. Autor pracoval i s českou literaturou a uvádí například, že neexistovalo žádné nařízení SdP o vyhánění Čechů. Věnoval pozornost nejen náladám a pocitům Němců během let 1938-1945, ale i správě a organizaci říšské župy Sudety. Vyvrací i představu, že sudetští Němci nebyli během války zastoupeni ve významnějších funkcích.

Pramenné edice představují dva sborníky Vyhánění Čechů z pohraničí, které si vytyčily napravit nedostatek zaznamenaných osobních svědectví dokumentující situaci v pohraničí. Určitým handicapem obou sborníků je chybějící rámec při zaznamenání vzpomínek. Byla k nim připojena i studie Josefa Bartoše. Vhodnějším sborníkem je edice Opožděná svědectví, a to nejen pro přítomnost několika svědectví vztahujících se přímo k městu Kralupy, ale i z důvodu rozsahu a obsažnosti vzpomínek tam uvedených.

Použitá část rozsáhlé edice Protifašistický a národně osvobozený boj Českého a Slovenského lidu 1938-1945 představuje široký záběr dokumentů z období předmnichovského a Druhé republiky. Několik textů z tohoto souboru pak vhodně doplnilo celé zvolené téma.

Pramenná základna k vymezenému tématu je uložena ve Státním okresním archivu v Mělníku. Jedná se především o prameny institucionálního rázu. Zápisy městského zastupitelstva a rady, či okresního výboru zachycují téma útržkovitě. Umožňují ovšem pohlédnout na problém zevnitř, z prostředí institucí, a sledovat jejich postoj k otázkám uprchlické problematiky. Naopak fondy Okresní péče o mládež či kartony označené jako Pomoc uprchlíkům z fondu Archiv města Kralupy představují zcela konkrétní pohled na danou problematiku, neboť tyto písemnosti pochází z produkce institucí, které byly danou pomocí přímo pověřeny. Okresní péče o mládež poskytuje pak dostatek materiálu pro odpovědi na otázky spjaté nejen s tematikou dětí a mládeže, nýbrž i stravováním, které OPM zajišťovala.

Naneštěstí byl fond Okresní úřad Kralupy, deponovaný tehdy ještě ve městě, zasažen při povodních roku 1947, a to tak že z něj zbylo pouze torzo. Kartotéka přihlašovacích lístků byla zničena, což komplikovalo možnosti odpovědět na otázku ohledně počtů uprchlíků a hlavně konkrétních důvodů při opuštění domovů. Ne však úplně, neboť výkazy a statistiky okresů se odesílaly na Úřad pro péči o uprchlíky, kde se pečlivě schraňovaly i s ohledem na zisk britské

půjčky. Proto jsem využil možnosti využít prameny Úřadu pro péči o uprchlíky uložené ve fondu Ministerstvo práce a sociální péče-repatriace v Národním archivu v Praze, které představují opět prameny institucionální povahy. Výkazy tam odeslané z okresu svědčí o tom, jak konkrétně byla péče uplatněna a tamější statistiky podávají přesný obraz o uprchlících a jejich sociální a profesní struktuře. Další prameny podávají vnitřní obraz centrálních institucí, jejich formování a názory na uprchlický problém. V rozšířené verzi je zde i kniha sekretáře Jaroslava Šímy. Kvantita a kvalita těchto pramenů, které nebyly dosud soustavněji využity otevírá další možnosti pro zpracování v budoucnu.

Důležitým pramenem může být i regionální tisk, který bohužel na Kralupsku už v té době nevycházel.

Místní historik a jeden z mála žijících pamětníků té doby pan ing. Otakar Špecinger mi poskytl rozhovor, kde spolu s popisem průběhu situace ve městě poukázal i na lidský rozměr problému, neboť sdělil své vzpomínky na konkrétní obyvatele, které jako tehdejší patnáctiletý student gymnázia a vnímavý pozorovatel zaregistroval. Eva Plíhalová, tehdy osmiletá, vzpomínala na soužití s uprchlíky i v době Protektorátu. Úsilí o získání svědectví druhé strany a to samotných uprchlíků, kteří zůstali ve městě vyšlo bohužel naprázdno. I přes zprostředkování kontaktu skrze Městské muzeum a ředitele dr. Racka, ing. Stupku se nepodařilo takovou osobu nalézt. Neopomenuta byla i možnost inzerce v místním periodiku. Jakousi náplastí pak byl vyslechnutý rozhovor v rozhlase s Františkem Budínem, kterému tehdy bylo čtrnáct let a jeho otec byl železničářem v Ústí nad Labem a uprchli do Kralup, kde žili až do osvobození. Potom se vrátili zpět do Ústí. Do pohraničí se z Kralup vraceli se mnozí uprchlíci, o čemž svědčí i to, že vybudované domy pro uprchlíky dnes obývají úplně jiní lidé.

Závěrem bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomohli při práci, zejména pamětníku ing. Otakaru Špecingerovi, archivářkám v SOkA Mělník a NA Praha. Můj největší dík patří pak panu prof. PhDr. Janu Kuklíkovi, Csc. za vedení a nesčetné podnětné připomínky.

I. Hraničáři a Mnichovská dohoda

1. Situace v pohraničí před Mnichovem

Jaro roku 1938 znamenalo vyhrocení rozporů mezi Sudetoněmeckou stranou (SdP) reprezentovanou Konrádem Henleinem a čs. vládou. SdP si nárokovala právo být jedinou stranou zastupující německé obyvatelstvo ve státě. Radikalismus této strany se projevil i v založení ordnerských formací z tzv. Dobrovolné ochranné služby (Freiwilliger Schutzdienst), cvičené dle vzoru SS a SA. Tato organizace, zásobovaná německými zbraněmi, stála i za prvními srážkami v západním pohraničí. Zbraně sloužily i pro přísně zakonspirované skupiny abwehru.¹

Konfrontační politika henleinovců se manifestovala nejen v průvodech a demonstracích henleinovců za doprovodu pištců a bubeníků, ale i v tisku a v obyčejných hospodských rvačkách. Vztahy mezi Čechy a Němci nedávno ještě všeobecně přijatelné se proměnily. Začínaly se objevovat individuální incidenty namířené proti Čechům, Židům, německým antifašistům např. bití českých školáků, rvačky, hádky, vyhrůžky pověšením, rozbíjení oken, či přepady.² S rostoucími akcemi henleinovců tak pohraničí představovalo vřící kotol, ze kterého zatoužili mnozí uniknout. Sudetoněmecká krize vrcholila na podzim.

Hitlerův projev 12. září na sjezdu NSDAP v Norimberku, ve kterém hrozil vojenským vpádem do ČSR, vyvolal v henleinovcích pocit, že nejsou v boji osamoceni, na což reagovali útoky proti četnickým služebnám, celníkům, státním úřadům, sabotážemi, mnohdy násilím proti Čechům, židům a antifašistickým Němcům.³ Tyto excesy se odehrály na 70 místech státu, avšak nejznámějšími se staly útoky proti četnickým stanicím na Falknovsku (Sokolovsku) v Habersbirku (dnešním Habartově), Schwaderbachu (Bublavě) a Gössengrünu (Krajkové).⁴ Statistiky hlásily v ranních hodinách 14. září 23 mrtvých z nichž bylo 13 Čechů, 10 Němců a 61 zraněných z českých řad.⁵

Pokus o puč nevyšel. Reakce vlády byla rázná, vyhlásila stanné právo v 11 okresech západních Čech. Konrád Henlein žádal prostřednictvím Karla Hermanna Franka zrušení

---

¹ Vašek, František: Diverzní a psychologické operace II. Oddělení abwehru v severovýchodních Čechách a severozápadní Moravě-1936-1939. in: HOP I., Ústí nad Labem 1998, s. 41-71; 2.část in: HOP II., Ústí nad Labem 1998, s. 53-76.

² Radvanovský, Zdeněk: Útěky, teror, vyhnání z pohraničí in: Kural, Václav-Radvanovský, Zdeněk a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 53.

³ Macek, Jaroslav: Uprchlíci z pohraničí v roce 1938. in: Češi a Němci – historická tabu, Nadace Bernarda Bolzana a Ackermann Gemeinde, Praha 1995, s. 133.

⁴ Detailní popis incidentů v západních Čechách, včetně aktivit SdP podal Jaroslav Toms. Zajímavý je popis známého Habersbirského případu, který byl popsán i v práci Sydney Morella; Toms, Jaroslav: Poznámky k některým otázkám činnosti henleinovců v severozápadních Čechách před „Mnichovem“. in: HOP, č.7, Ústí nad Labem 2003, s. 113-152; Morell, Sydney: Viděl jsem ukřižování, Brno 1998, s. 90-7.

⁵ Kvaček, Robert - Hejduk, Miloš – Chalupa, Aleš: Československý rok 1938, Praha 1988, s. 179-181.

stanného práva do šesti hodin a převzetí moci členy SdP. Adolfa Hitlera seznámil s nemožností konat plebiscit, či přijmout karlovarské požadavky a žádal připojení pohraničí k Německé říši. Po jeho prohlášení v říšském rozhlasu, došlo k zákazu SdP a vydání zatykače na její vůdce, ti už však byli za hranicemi. Z uprchlých členů SdP, kteří dostávali výcvik přímo v Říši, začaly vznikat ilegální teroristické organizace. Oficiální podobu dostaly 17. září, kdy byl vytvořen Sudetendeutsches Freikorps, jehož úkolem bylo provokovat a zneklidňovat celé pohraničí ozbrojenými akcemi.⁶ Rozkaz pro něj určil noc z 19. na 20. září k provedení dalších útoků. Jeho jednotky vedené znalci místního terénu tehdy rozvinuly širokou činnost od přepadávání pohraniční stráží, obcí ale i obyvatelstva, které mnohdy zavlékly do Německa.⁷

V důsledku přijetí anglo-francouzských návrhů 21. září došlo k vystupňování útočných akcí v pohraničí. O den později byl obsazen ašský výběžek, část šluknovského a kus území severního Slezska. Ztroskotání jednání v Bad Godesbergu vedlo k vyhlášení mobilizace 23. září, 25. září vláda odmítla godesberské požadavky. Válka byla takřkajíc na spadnutí, ale Velká Británie požádala Itálii o prostředkování konference, která by přece jenom mohla zajistit nevojenské řešení, do kterého se západním mocnostem nechtělo.⁸

Hitler nařídil 27. září ve 13.00 hod. přesun jednotek Freikorpsu k čs. hranicím. Po přijetí mnichovské dohody československou vládou, byl dán rozkaz o jejich postupu na území československého státu, kde se tyto jednotky měly zaměřit proti Čechům, Židům a antifašistickým Němcům, kteří se již mnohdy cítili ohroženi na životě v prostředí, kde naprostá většina obyvatelstva podporovala politiku SdP.⁹ V. Zimmermann označuje situaci v pohraničí před Mnichovem jako občanskou válku, vedenou jako drobnou válku sudetských Němců proti Čechům, židům a německým antifašistům.¹⁰

2. Mnichovské rozhodnutí a rozsah území

Mnichovská dohoda stanovila obsazení pohraničí po etapách od 1. do 10. října, přičemž v Mnichově byly určeny pouze čtyři etapy a okupační pásma, jež měla být obsazena do 7. října. Zbývající území převážně německého charakteru (tzv. páté pásmo) měl vymezit mezinárodní výbor, který byl vytvořen ze zástupců mocností a ČSR.¹¹ Toto území mělo být obsazeno do 10. října. Berlínský výbor měl též označit území, v němž se mělo provést lidové

⁶ Macek, J.: c. d., s. 133.

⁷ SFK měl na svědomí 110 životů, přes 50 těžce raněných a přes 2000 odvedených.

⁸ Kvaček, R.: c.d., s. 203-209 a s. 216-218.

⁹ Macek, J.: c. d., s. 134.

¹⁰ Radvanovský, Z.: Útěky, teror..., c. d., s. 54.

¹¹ Bartoš, Josef: Mnichov a československé pohraničí. in: Vyhánění Čechů z pohraničí, Vzpomínky, Praha 1996, s. 6; Podrobně Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s. 15-26;

hlasování.¹² Skrze mezinárodní výbor získalo Německo prostor pro další zisk území blížící se požadavkům obsaženým v godesberském memorandu, a tak co nejvíc omezit zbytek ČSR. Páté pásmo bylo dvakrát větší než předcházející a zasáhlo hluboko do vnitrozemí, kde žilo velké množství Čechů. Návrh Československa, aby páté pásmo bylo stanoveno dle sčítání lidu v roce 1930 s 2/3 nebo 3/4 počtem Němců, byl zamítnut. Došlo k prosazení návrhu na odtržení území s 51% německých obyvatel dle stavu v roce 1918 tedy dle sčítání v roce 1910, které nahrávalo Němcům. Říše tak dostala území, kde nebyl nadpoloviční počet Němců ani před rokem 1918 jako např. v okresech Opava, Bílovec a Zábřeh. Rozsah zabraného území byl tak velký, že možné plebiscitní území se notně smrsklo, a tak na něj Němci rezignovali, proto bylo lidové hlasování 13. října mezinárodním výborem zrušeno.

Avšak všemu nebyl ještě konec. Na začátku listopadu předložili němečtí zástupci požadavky na takzvané šesté pásmo ve kterém se do záboru dostaly ryze české obce a území na Chodsku, Československu a Jilemnicku. Smlouva o hranicích mezi Německem a Československem z 21.11. potvrzovala ochuzení státu o 28 680 km² a 3 653 292 obyvatele.¹³ Mnichovská dohoda mj. ukládala i zavedení opčního práva pro přesídlení do odstoupených území a vystěhování. Dohoda o státním občanství a opci, která byla také uzavřena a to 20. listopadu 1938. V dohodě bylo stanoveno, že německými státními příslušníky jsou ti, kteří měli 10. října 1938 své bydliště v odstoupeném pohraničí a narodili se zde před 1. lednem 1910, resp. jde o manželky či děti těchto osob. Přitom německá vláda mohla vypovědět z pohraničí ty osoby neněmecké národnosti, které podle tohoto principu zůstaly československými státními občany. Jestliže občané německé národnosti měli do 10.října 1938 své bydliště mimo toto území nabyli německou státní příslušnost. Vystěhování mohla žádat i česká vláda na německých státních příslušnících v republice. Stejně tak pro obě strany platilo, že osoby, které získaly podle dohody určitou státní příslušnost, mohly do 29. března optovat pro jinou státní příslušnost. Velmi důležité ustanovení dohody spočívalo v tom, že optanti mohli přesídlit do 31. března 1940 do své země, avšak mohli s sebou vzít jen movitý majetek.¹⁴ Proti optování nebylo odvolání. Přes podepsanou dohodu neměla zájem o masivní šíření opci ani jedna ze stran a to z odlišných důvodů.¹⁵

¹² Biman, S.: Konference v Mnichově a okupace pohraničí. in: Kural, V. -Radvanovský, Z.: c. d., s. 41-42.

¹³ Uhlíř, J. B. : O co jsme přišli po Mnichovu, Historický obzor 10, 1999, č. 9-10, s. 221-225; Průcha, V. a kol.: c. d., s. 427-431.

¹⁴ Sbírka z. a n. státu Československého, roč. 1938, ze dne 26.11.1938, s. 1 165-1 170. Dohoda tak vstoupila v platnost téhož dne.

¹⁵ Kubátová, Ludmila - Malá, Irena - Soukup, Jaroslav - Vrbata, Jaroslav: Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938-1945: Edice dokumentů, 1. díl, 3. svazek, 3. sešit, dokument č. 1089, Praha 1987, s. 206.

3. Počet obyvatelstva

Mnichovská dohoda měla nejen zachránit mír, ale také pomoci, byť na úkor Československa, vyřešit rozpory mezi národnostní strukturou a hranicemi států ve střední Evropě. Této situaci ovšem mnoho nepomohla. Na jedné straně zůstali Češi v pohraničí a na straně druhé Němci ve vnitrozemí.

Odpovědi na otázky ohledně počtu českého obyvatelstva jsou sporné. S. Biman uvádí na území župy Sudety 268 400 Čechů.¹⁶ Josef Bartoš, který se problematikou národností v pohraničí zabýval dlouhou dobu,¹⁷ uvádí na základě sčítání v roce 1930, že na území odstoupeném Německu byl počet Čechů kolem 727 000, včetně Těšínska pak 822 000¹⁸. Pro území pozdější Říšské župy Sudety odpovídal pravděpodobně údaj 578 000 Čechů.¹⁹ Šíma udal u sčítání obyvatelstva roku 1930 na území odstoupeném Německu 727.000, Polsku 123.459 a Slovensku téměř 87 000 Čechů.²⁰

Dle květnového sčítání roku 1939 vykázali Němci 291 000 Čechů v Sudetské župě, což by znamenalo značný úbytek, jež mohl být dán jednak vystěhováním po přijetí Mnichovské dohody - postoupením území, ale i částečně se na něm podílela změna národnosti, či nepřesné statistické metody. Josef Bartoš ve své práci objasňuje taktéž problémy spojené se získáním těchto dat dané zejména problematičností sčítání v roce 1939. Skutečné údaje byly pravděpodobně vyšší, což připouští úřední dokumenty nacistických úřadů – landrátů.²¹ Pro ostatní území jsou k dispozici různé odhady, a tak se pro vyjádření počtů Čechů uvádí cifry od 357 000 do 394 000 v celém odtrženém pohraničí vč. Hlučínska, a také při započítání Těšínska čísla v rozmezí 517 000 - 567 000 i více. Shrnuje, že v celém obsazeném pohraničí zůstalo tedy „*přinejmenším přes půl milionu Čechů*“.²² Tvrzení, že do pohraničí přišla většina obyvatelstva až po roce 1918, jak tvrdí část německé literatury, nemá pevný základ. Je vyvráceno nejen vzpomínkami uprchlých Čechů,²³ rozsáhlými počty uprchlíků-dělníků, kteří přišli do pohraničí v 19.století, ale dokazuje to i sčítání z roku 1939, dle něj bylo zjištěno 174 000 českých starousedlíků, tj. 60 % z vykazovaných Čechů v sudetské župě, ve vládním obvodu Opava dokonce 80%. Toto sčítání rozlišuje vedle osob s nezjištěnou a nejasnou státní

¹⁶ Biman, S.: c. d., s. 196-197. Na další literaturu odkazují Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s.34.

¹⁷ Bartoš, Josef: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo, Praha 1986, s. 18-24; Bartoš, Josef: Území a obyvatelstvo. in: Kural, Václav-Radvanovský, Zdeněk a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 70-88.

¹⁸ Bartoš, J.: Mnichov..., c. d., s.11.

¹⁹ Bartoš, Josef: České obyvatelstvo v okupovaném pohraničí. in: Kural, V. - Radvanovský, Z.: „Sudety“ ..., c. d., s. 170.

²⁰ Šíma, J.: c. d., s. 107.

²¹ Bartoš, J.: Mnichov..., c. d., s.12.

²² Bartoš, Josef: České obyvatelstvo ..., c. d, s. 172.

²³ Dokazují to sborníky Vyhnání Čechů z pohraničí. Vzpomínky, ed. Karel Zelený, Praha 1996 a Vyhnání a život Čechů v pohraničí: 1938-1945, Vzpomínky, ed. Karel Zelený, Praha 1999.

příslušností osoby s německou příslušností přiznanou bez ohledu na národnost automaticky, každému, kdož se v pohraničí narodil před rokem 1910, resp. byl manžel - em, -lkou či potomkem uvedené osoby.²⁴ Lze však jednoznačně odmítnout názor, že všichni Češi utekli.

4. Počet uprchlíků

Statistika Ústavu pro péči o uprchlíky udává k 25. prosinci 1938 cifru 150 882 uprchlíků-čs. státních příslušníků na území Čech a Moravy, k 1.červenci 1939 pak statistika uváděla 180 162 uprchlíků - býv. čs. státních příslušníků (161 631 Čechů, 839 Slováků, 372 Rusínů či Ukrajinců, 6 945 Němců, židovské 9 745, polské 134 a 496 jiné národnosti).²⁵

Na početní stav uprchlíků při ministerstvu vnitra upozorňoval J. Macek, jednalo se o číslo 151 997 uprchlíků z pohraničí z toho bylo 85, 7 % Čechů, 11% Židů, 9% Němců. Avšak dle jeho slov v něm nebyli v něm zahrnuti ti , kteří uprchli do zahraničí, či státní zaměstnanci, kteří měli mít zajištěno místo ve státní správě a dostávali služební příjem. Chyběli zde například i kněží z pohraničí (jen z hradecké diecéze se jednalo o 27 kněží, větší množství z jižní Moravy). Počet nezapočítaných osob odhadoval pravděpodobně na 10 000. Celkem prchlo z pohraničí do uvedeného data 160 000 lidí, včetně rodinných příslušníků.²⁶ Na úskalí této statistiky upozorňoval i J. Bartoš a tvrdil, že u uvedených počtů není nikdy uvedeno, zda jde o příchozí z celého obsazeného území (německý, maďarský a polský zábor), či že se jedná pouze o území obsazené Německem.²⁷

Určitá doplnění a zpřesnění nabízí práce J. Šímy, který např. podává přesné údaje o územním původu uprchlíků (čs. i cizí st. příslušnosti). K 1. 7. 1939 pocházelo 171 401 uprchlíků z území odstoupeného Německu, 19 560 z území postoupeného Polsku, z Maďarska včetně Podkarpatské Rusi přišlo 11 625 lidí, ze Slovenska pak 8228. Z Polska, přestože šlo o nejmenší území, tak byl počet utečenců na druhém místě. Malý počet uprchlíků ze Slovenska byl dán tím, že velká většina byly rodiny aktivních zaměstnanců a též z důvodu, že jejich příliv pokračoval i po 1.7.1939.²⁸

Výše zmíněná čísla nezahrnují státní zaměstnance.²⁹ Jejich původní působiště nebylo jen na odstoupeném území českých zemí, ale i na Slovensku a Podkarpatské Rusi.³⁰ Jejich počet byl

---

²⁴ Bartoš, J.: Mnichov..., c. d., s. 11-12. Po vypuknutí války nahrazovali Češi chybějící síly v hospodářství a jejich počet se odhadoval na cifru přesahující číslo 400 000. viz Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s.34.

²⁵ NA Praha, f. MPSP-R, k. 38, sign. R140 I, statistiky. U těchto statistik je vždy podrobné vysvětlení, které je nutné pečlivě prostudovat, neboť na první pohled se mohou zdát některá čísla nelogická. Statistické výpočty osvětluje ve své práci i J. Šíma.

²⁶ Macek, J.: c. d., s. 135-136.

²⁷ Bartoš, J.: Mnichov..., c. d., s. 17.

²⁸ Šíma, J.: c. d., s. 21.

²⁹ Penzisté z řad státních zaměstnanců byli do statistik zahrnuti.

³⁰ Vzhledem k autonomii Slovenska došlo k úpravám některých služebních poměrů státních zaměstnanců ve vl.nařízení č.382/38 z 25.12. 1938. kdy nejvýše 9000 osob české národnosti mělo být převzato zpět do obvodu

odhadován na 50 000 osob. Číselná vyjádření státních zaměstnanců analyzoval ve své studii Jan Gebhart³¹, jenž vycházel ze statistik, které byly učiněny až dodatečně v období protektorátu. Na základě provedeného rozboru shrnuje, že ze sudetského území odešlo téměř 37 000 zaměstnanců státu. Handicapem části statistik, se kterými pracoval, je nejen neuvedení poštovních zaměstnanců ale i opominutí údajů MNO, které již v té době neexistovalo. Se zahrnutím těchto kategorií nebyl odhad 50 000 osob nadsazený. „Je třeba si ale uvědomit, že do první kategorie uprchlíků nejsou zahrnuti rodinní příslušníci, takže celková suma by měla být ještě vyšší.“ Dá se snad shrnout, „že z obsazeného území Sudet odešlo do konce roku 1938 přes 200 000 občanů čs. státní příslušnosti a převážnou část tvořili zejména Češi.“³²

5. Evakuace

Evakuace a obsazování pohraničí byly citlivými procesy u obou zúčastněných stran.³³ Bylo proto nutné stanovit závazná pravidla evakuace území určených pro zábor. Etapová evakuace tak pochopitelně ovlivňovala časové možnosti pro odchod nejen vojáků ale i obyvatelstva.³⁴ Urychlená nutnost odejít v souvislosti se zabíráním území tak nutila obyvatele odejít skutečně jen s tím nejnutnějším. Na druhou stranu lidé, kteří měli více času, mohli a byli limitováni transportními možnostmi, takže velká část movitého majetku zůstávala v jejich domovech. Pokud se po útěku do vnitrozemí nevrátili zpět do pohraničí, optovali, měli právo odvést si svůj movitý majetek.

V Berlíně došlo již 30.října k dohodě o pohybech vojsk pro 1.říjen (počátek obsazování prvního pásma, které se nacházelo v pošumavské oblasti)³⁵, kdy se podařilo posunout počátek vstupu německých vojsk na 14.00 hod. Došlo také k dohodě o vytvoření tříkilometrové zóny odstupu, tzv. neutrálního pásma mezi ozbrojenými silami. K oddílům čs. armády ke kterým se nedostalo nařízení o evakuaci, tak mohly ustoupit za doprovodu německých okupačních sil.³⁶ V počátečních říjnových dnech nařídilo ŘOP evakuaci transportovatelného materiálu (většinou hodnotného) z opevnění a to na základě dohod o evakuaci materiálu s německou

---

českých zemí. Podrobněji s odkazy na literaturu - Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20.století, Česko-slovenské vztahy 1914-1945, Bratislava 1997, s. 154-157; Šišler, Stanislav: Odchod českých státních zaměstnanců ze Slovenska v letech 1938-1945, Český lid 76, 1989, č. 4, s. 231-238; Čulen, Karol: Češi a Slováci v státních službách ČSR, Bratislava 1944; Bystrický, Valerián: Vystřahovanie českých štátnych zamestnancov ze Slovenska v rokoch 1938-1939, Historický časopis 45, 1997, č. 4, s. 596-611.

³¹ Gebhart, J.: c. d., s. 561-573; Dále též Průcha, V. a kol.: c. d., s. 432.

³² Tamtéž, s. 570.

³³ Popis a analýzu podal K. Straka. Viz Straka, Karel: Realizace odstoupení pohraničních oblastí v důsledku Mnichovské dohody v úseku velitelství 1. skupiny československé branné moci. in: HOP, č. 3, Ústí nad Labem 1999, s. 145-170; Straka, Karel: Československá vojenská delegace na jednáních mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938, FF UK, Praha 2002.

³⁴ I. pásmo 1.-2.října, II. pásmo 2.- 3. října, III. pásmo 3.,4. - 5.října, IV. pásmo 6.-7.října, V. pásmo 8.-10. října.

³⁵ Popis obsazování viz. Biman, Stanislav. Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle Mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1.-20.října). in: HOP, č.1., Ústí nad Labem 1998, s. 72-93.

³⁶ Gebhart, J. –Kuklík, J.: c. d., s. 15.

stranou. Přesun a evakuaci civilního obyvatelstva řídilo ministerstvo vnitra a min. pošt a telegrafů. Vojenská velitelství měla za úkol pomáhat v možné míře. I samotné obyvatelstvo žádalo vojsko o pomoc při přesunu svého majetku. Pokud tyto prosby neohrožovaly vojenské potřeby, vycházelo se jim vesměs vstříc.³⁷

Velitelství měla taktéž pomáhat při přesunu státních úřadů a orgánů, přitom se snažila uvolňovat co nejvíce dopravních prostředků, přičemž je třeba zdůraznit, že přesun vojenského materiálu měl přednost. Přijetí Mnichovské dohody působilo těžce na celý národ. Zvláště pak na armádní složky. Vzhledem k problematické situaci vojáků, kteří měli bydliště v odstoupených oblastech, bylo rozhodnuto poskytnout jim krátkodobou dovolenou, aby si mohli vyřešit svoji vlastní rodinnou situaci. Dnem 10. října pak byla zahájena demobilizační opatření, kdy docházelo k propuštění do civilu u osob, které měly bydliště v odstoupeném území.³⁸ Během odstupování území docházelo k řadě incidentů, které byly způsobeny především okupačními silami.

---

³⁷ Straka, K.: c. d., s. 155.

³⁸ Tamtéž., s. 157.

II. Utečenci

1. Uprchlíci a jejich pocity a důvody k opuštění domova v pohraničí.

První uprchlíci přicházeli do vnitrozemí již od květnové mobilizace. Mezi nimi převažovaly především zámožné osoby, avšak tento proud nenabyl většího rázu až do počátku ozbrojených konfliktů mezi českými a německými obyvateli (výše popsány). Po 12. září k těmto osobám, které zachraňovaly především majetek, přibýly i nižší vrstvy obyvatelstva. Je třeba upozornit, že mezi uprchlíky nechyběli antifašističtí Němci a Židé. Skutečně masových rozměrů nabyl tento exodus obyvatel až po 1. říjnu.³⁹

Důvody k opuštění domovů byly rozličné. U mnohých se před přestěhováním objevily konflikty a pronásledování. Jiné důvody byly hospodářské povahy, ale mnozí odcházeli pod vlivem obav a ne skutečných obtíží. Uprchlíci uváděli i pozitivní-citové důvody (jednalo se především o dělníky a osoby vykonávající svobodné povolání) jako bylo např. odstěhování se z lásky k vlasti. „*Znamé mimořádné události posledních dnů donutily mě, jako českého živnostníka opustiti i s rodinou naše pohraničí. Pro mé sokolské přesvědčení, jakož i práci mého otce, který se zasloužil o zřízení české školy v Teplicích-Šanově..., nebylo by mně možné za nynějších daných okolností svou existenci uhájiti. Proto jsem půdu, kde jsem se já, jakož i žena narodili a rostli od mládí žili..., opustil, abych zachoval ten největší poklad, který může národ míti, své češství.* (zvýraznil – JB)“⁴⁰

Z porovnání údajů vyplynulo, že u Čechů a Židů se jednalo více o důvody hospodářské povahy, kdežto u Němců převažovaly politické důvody. Z hlediska pohlaví vyšli jako nejmobilnější svobodní muži, za nimi pak jednotlivé ženy. „*Obecně muži mají větší mobilitu než ženy, totéž se týká i bezdětných manželů oproti rodinám s dětmi.*“⁴¹ Sociologicky dospěl Šíma k závěru, že lidé vázaní na přírodní a přírodně kulturní jevy (děti a jejich vychovatelé, zemědělci, prvovýrobci, vlastníci hmotného majetku) projeví menší mobilitu, než lidé vázaní na kulturní a kulturně duchovní jevy, kteří měli sklon k větší pohyblivosti (svobodná povolání). Problematiku vyhánění analyzoval i Volker Zimmermann, jenž uvádí, že neexistovalo žádné nařízení NSDAP, či SdP o organizovaném vyhánění Čechů. V souhrnu šlo o ojedinělé případy. „*Na jedné straně se jednalo o vyhoštění Čechů, kteří se skutečně či údajně angažovali proti vstupu wehrmachtu, na druhé straně pak o divoké vyhánění, které*

³⁹ Šíma, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945, Praha 1945, s.16.

⁴⁰ SOkA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kpy, Spisy 1937-1948, k. 20, Dopis Josefa Bursy z 26.10.1938.

⁴¹ Šíma, J.: s. 12-16; Vyhánění..., c.d., s. 31-228.

*prováděli sudetští Němci, či o útěk před hrozícím násilím.*⁴²

I na výše uvedených důvodech je vidět, že mnozí (ne všichni) uprchlíci uprchli z obav před útoky, nikoli o útěku v důsledku přímého fyzického pronásledování. K tomu je třeba doplnění, že tlak SDF, ordnerů před připojením k říši ale i po něm tak narostl, že mnoho lidí útěk volilo jako nejbezpečnější řešení situace. Na případy divokého vyhánění upozorňují vzpomínkové knihy-Vyhnání Čechů z pohraničí. Útoky a násilí byly směřovány zjevně vůči sokolům, státním zaměstnancům. Důležitý vliv na tyto akce mělo i početní zastoupení českého obyvatelstva a jeho parita vůči Němcům. Také seznamy komunistů, soc. demokratů, legionářů, či politiků padly do rukou Gestapa, které se na tyto skupiny soustředilo. Někteří byli zatčeni a tvrdě vyslýcháni. Zimmermann shrnuje, že *„v tom smyslu lze útěk mnoha lidí chápat jako důsledek teroru, k němuž se uchýlovalo jak gestapo, tak radikální sudetoněmecké skupiny, nikoli však jako organizované vyhánění.“* Upozorňuje v této souvislosti tak na pojem „exodus“ pro označení vln českých uprchlíků. *„Uvážíme-li ovšem důsledky pro postižené lidi, ztrácí takový rozdíl na důležitosti. Hranici mezi útekem a vyhnáním je z tohoto důvodu nutno charakterizovat jako plynulou - neboť dobrovolně Češi své příbytky a svá města neopouštěli. To je zřejmé i z toho, že docházelo k mnoha incidentům v případech, kdy uprchlí Češi chtěli po připojení převést do Československa také svůj majetek, jež zanechali na místě.“*⁴³

2.Struktura uprchlíků a situace Čechů, kteří zůstali

Strukturálně lze obyvatelstvo rozdělit na tři skupiny.⁴⁴ Hlavní skupinu uprchlíků (tehdy bychom často zaslechli také hraničářů, či utečenců) tvořili lidé, jimž jejich minulost neumožňovala přebývat v obsazeném pohraničí, neboť jejich život byl ohrožen. Mnozí komunisté, soc. demokraté, sokolové, legionáři, či politici byli zatčeni a tvrdě vyslýcháni. K takovým patřil i František Němec z Chabařovic, který se svým osudem světil kralupským sokolům v dopise, ve kterém se mimo jiné velmi tvrdě vyjadřoval vůči těm lidem-hraničářům, kteří pohraničí opustili.⁴⁵ O obrazu záboru a o tom co se dělo dále napsal: *„V neděli 10.října ve 12 hodin*

⁴² Zimmermann, V.: c. d., s. 85. Např. bylo vysídleno 40 železničářů z Nýřan u Plzně.

⁴³ Zimmermann, V.: c. d., 87.

⁴⁴ Radvanovský, Zdeněk: Útěky, teror, vyhnání z pohraničí in: Kural, Václav-Radvanovský, Zdeněk a kol.:

„Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 59-60.

⁴⁵ *„V prvním dopise nemohl jsem Vám sdělit vše, ty hrůzy které jsme prožili my, kteří jsme neohroženě zůstali zde v zabraném území, čekajíc další osud, zatímco naši páni, slavní hraničáři, kteří dnes si hrajou, jak se dovídáme, na trpitele a byli již po 29. září pryč, ti mají právo mlčeti, ale oni první se hnali, aby uchvátili místa a stát jim platil. Proč neuposlechli výzvy zemského úřadu, aby se všichni uprchlíci vrátili na svá místa ku plebiscitu? ... Školy nám nechali prázdné. To my jsme se chodili denně dívat, zda-li můžem dítky přivést zpět do české školy, ale marně, až Němci školy otevřeli, a co v nich bylo, veškeré školní pomůcky sebrali a dnes je dítkám našim prodávají - české sešity a oni do nich piší německy ve školách německých. Kolik se hlásilo těch páňů učitelů, že dobrovolně se navrátí do zabraného území a že budou zase hlásati... Nyní si říkáte hraničáři? Ti učitelé, kteří za starého Rakouska s námi ...prodělali celé persekuce ti neznali zbabělosti hrdě vytrvali na svých místech až do*

v poledne oznámily hasičské trubky, že v tuto chvíli přestává Československo a jest zde Německo. Rozezvučely se ihned zvony a to bez přestání až do 4 hodin odpoledne, mezitím již byly silnice plné obrněných tanků... Již večer byl kdejaký Čech zrádce a byl zatknut, zbit a zavřen, v naší české škole byly tak třídy plné. Češi byli postavení ke zdi ruce za zády, a tak je ordneři hlídali, pak přišlo vyšetřování a propuštění po dvou dnech. Někteří jako spolkoví předáci si to protáhli.“

Popisuje i své zatčení. „Hodili mě do hasičského auta, zdrželi jsme a přijeli jsme do Chabařovic až o půl desáté a tam nastala ta hrůza. Tisíce lidí, Němců, muži jako ženy plivali, bili. Řev to byl, soudný den. Zabte ho, špion, oběste ho, dejte nám ho, my ho odsoudíme, ke zdi ho postavte, lotr, vrah, voni nás Němce tady zrazovali, utiskovali, dětem chléb užírali, utlučte tu pakáz, s hlavami chtěli celé náměstí vydláždít. Byli to pouze zdejší civilisté a ona legie, pak mě vodili z místa na místo, až konečně do řádného kriminálu mě zavřeli a za týden, když mě nemohli nic dokázat, mě propustili a musel jsem se chodit hlásit na policii až 8krát denně i v noci o 11 mě vyšetřovali. Nemohl jsem dlouho chodit od ran....

Již zde nezůstanu, chci složit kosti v české zemi... Prosím moje jméno tajte neb již víme, že jsou všude špioni a sbírají co uprchlíci říkají. Tento dopis je propašován přes hranice, jinak by nedošel a bych byl zase v kriminále“⁴⁶

Ke druhé skupině patřili státní a veřejní zaměstnanci, ať už učitelé, zaměstnanci úřadů, četníci, zaměstnanci drah, pošt, vojáci, většinou ti, kteří přišli do těchto míst po vzniku republiky a nyní ztráceli obživu.

Poslední skupinu tzv. prostých lidí (dělníci, rolníci atd.) tvořili často lidé, jež nechtěli žít v cizí zemi a obávali se potíží. Nehrozila jim bezprostřední ztráta zaměstnání ani nebyli v ohrožení života, pokud by se neangažovali.⁴⁷

Ti, kteří zůstali v pohraničí to neměli jednoduché. Obsazení území cizí mocí znamenalo, že se Češi stávali národnostní menšinou, která neměla žádná národní práva. V úředním styku nebylo možno používat český jazyk, ale i všechny nápisy byly převedeny do němčiny. Hlasitější český hovor na veřejnosti nebyl trpěn. Došlo k rozpuštění všech spolků (s výjimkou těch hasičských) a všech českých politických stran. Češi nemohli vykonávat zaměstnání ve veřejné správě a dalších úřadech. Kulturní život byl omezován, neexistenci českého tisku a nakladatelství, a uzavřením většiny knihoven, v jejich případě byla situace

---

konce... Před takovými klobouk dolů.“ (vše potvrzeno v originále); SOKA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kpy, Spisy 1937-1948, k. 20., Dopis z 29.12.1938 od Františka Němce z Chabařovic.

⁴⁶ SOKA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kpy, Spisy 1937-1948, k. 20., Dopis z 29.12.1938 od Františka Němce z Chabařovic.

⁴⁷ Radvanovský, Zdeněk : K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu. In: Historie okupovaného pohraničí, Sv. 2, Ústí nad Labem. 1998. sv. 2, s. 7-8.

lepší v oblastech se širším českým osídlením. Znemožněno bylo i spolčování a sdružování. Také české školství bylo těžce poškozeno. České střední a vyšší školy zanikly a docházelo i k soustavnému snižování počtu měšťanských škol. Českým dětem z příhraničních obcí bylo zakázáno docházet do škol v českém vnitrozemí. Byly rušeny i tzv. menšinové školy vzniklé ještě za monarchie. U obecných škol došlo ke zvýšení limitu počtu žáků ze čtyřiceti na šedesát, potom docházelo i jejich přímému rušení. Příhodnější situace byla opět v oblastech souvislejšího osídlení (např. Opavsko, Chodsko ad.). V hospodářské oblasti vedl bojkot (i když nebyl trvalý) českých živnostníků k odchodu dalších z Čechů, kteří zde doposud zůstávali. Silná byla i sociální degradace českého obyvatelstva.,,*Zaměstnanecké vrstvy Čechů byly nuceny zastávat podřízené pozice méně kvalifikovaných a také méně placených pracovních sil.*“⁴⁸Mladší generace neměla po získání základního vzdělání možnost se vyučit významnějšímu řemeslu a stát se kvalifikovaným dělníkem, či samostatným živnostníkem⁴⁹.

---

⁴⁸ Podrobně Bartoš, Josef: České obyvatelstvo v okupovaném pohraničí. in: Kural, Václav-Radvanovský, Zdeněk a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 169-179.

⁴⁹ Tamtéž, str. 175; Gebhart, J.-Kuklík, J.: c.d., s.70-71; K českému školství exkurz Karla Řeháčka in: „Sudety“..., c. d., s.383-387; Zimmermann,c d., s.258-260.

III. Instituce a evidence

Napjatá atmosféra v pohraničí vedla v zářijových dnech k prvnímu masovějšímu útěku obyvatelstva. Již 21. září Ministerstvo obrany-hlavní štáb informoval, že pohraničí hromadně opouštějí němečtí antifašisté-komunisté, příslušníci aktivistických stran a soc. demokraté. Byl vysloven požadavek „zabránit tomuto lavinovitému útěku obyvatelstva do vnitrozemí.“⁵⁰

Uprchlíci jeli mnohdy doslova až tam, kam je dovezl vlak. Náhlý příchod uprchlíků do vnitrozemí tak někde vyvolal zmatek, který se podařilo stabilizovat až po určité době. Na počáteční komplikace a zmatky v Kralupech vzpomínal i O. Špecinger. Výhodou bylo, že se situace ve městě stabilizovala už po několika dnech ještě při nízkém počtu uprchlíků. Velmi těžké by to bylo bez pomoci obyvatelstva, na což upozorňovala i rozhlasová relace s prof. MUDr. Raškou.⁵¹

Tento exodus přiměl Zemský úřad v Praze 25. září k vydání oběžníku⁵², v němž naléhal na okresní úřady a státní policejní úřady, aby všemi vhodnými prostředky zabránily hromadnému opouštění bydlišť obyvatelstvem v pohraničí. Ovšem s upřesněním, že „jen ve výjimečných případech, kde opuštění bydliště jest vzhledem k místním okolnostem a zjevům věcně a jasně opodstatněno (vážné srážky, ohrožování uniformovanými tlupami apod.), lze je trpěti.“⁵³

Osoby, které se tak vystěhovaly, měly být soustředěny nejvýše v sousedních okresech. Neměly odjíždět do Prahy a dalších větších měst, avšak tento požadavek se nepodařilo zcela naplnit. Příchod i odchod uprchlíků měl být hlášen. Pokud nešlo umístit uprchlíky ve vlastním nebo sousedním okrese, určil ihned zemský úřad telefonickým pokynem, do které venkovské obce jiného okresu měli být uprchlíci odesláni. Úkolem zemského úřadu bylo i sestavení, po předchozím šetření, seznamu obcí, které byly schopny přijímat uprchlíky (vzhledem k možnostem hromadného ubytování, stravování, pracovním možnostem apod.). Do této lokace měly být směřovány případné transporty. Důraz byl kladen i na bezpečnost a evidenci.⁵⁴

Prvotní péče o uprchlíky byla složena hlavně na bedra okresních a obecních úřadů s pomocí dobrovolnických organizací. Nebylo to jednoduché, přestože tyto úřady pracovaly na základě instrukcí vyšších úřadů, jakékoliv centrální zastřešení péče chybělo.⁵⁵ Další pokyny ohledně

⁵⁰ NA Praha, f. MPSP-R, k. 25, sign. R100, A 5600/38.

⁵¹ NA Praha, f. MPSP-R, k. 36, sign. R 131, Záznam rozhlasové relace z února 1939.

⁵² Kubátová, Ludmila - Malá, Irena - Soukup, Jaroslav - Vrbata, Jaroslav: Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938-1945: Edice dokumentů, 1. díl, 2. svazek, 2. sešit, dokument č. 573, Praha 1982, s. 46-8.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Raška, F. D.: Uprchlíkové tábory v Čechách a na Moravě po mnichovském diktátu, Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4., s. 734.

uprchlíků následovaly. Ministerstvo soc. péče vyzývalo okresní úřady, pokud byli přítomni uprchlíci, nejen k zajištění jejich stravování a ubytování, ale i k vytvoření pomocných výborů za součinnosti různých organizací (např. Sokol, ZÚPM), které měly pomáhat a koordinovat akce státní správy a organizovat různé sběrací a pomocné akce, asistovat při rozmísťování obyvatelstva u jednotlivých občanů, spolků apod. Oběžník vyžadoval od OkÚ také vedení evidence uprchlíků, a to dle tohoto postupu (jméno, místo, datum narození, pohlaví, věková kategorie, národnost, pracovní způsobilost, státní a domovská příslušnost, povolání) a výzvu k nejširším skupinám obyvatelstva ohledně spoluúčasti na pomocných akcích. Vydání a různé výlohy mělo uhradit ministerstvo sociální péče. Tyto prostředky připadaly v úvahu pouze pro osoby, které byly zcela bez prostředků. Bylo zdůrazněno, že se úřad měl pokusit nejprve umístit uprchlické osoby zdarma v rodinách místního obyvatelstva, přičemž mu měl pomáhat pomocný výbor a dobrovolnické organizace. Pohyb obyvatelstva měl být omezen na co nejmenší míru, aby nedocházelo ke srocování obyvatel na nepříhodných místech např. v Praze, a tak případnému zkomplikování péče.⁵⁶ Tento oběžník vznikl také pod vlivem mobilizačních opatření a představ o blízké válce s Německem. V tomto duchu byl směřován i dotaz ZÚPM na OPM ohledně opatření pro případ války a možnému dočasnému příchodu rodin s dětmi. Jedním z opatření bylo jednak rozdělení kompetencí mezi městský úřad, který měl zodpovídat za ubytování příchozích uprchlíků a OPM, která na základě dohody OkÚ a MÚ řešila problematiku stravování na účet ministerstva sociální péče. Dále se vysledovaly místnosti a prostory pro případné příchozí obyvatele, které nebyly umístěny jen ve městě, ale i v okolních obcích. Jejich kapacita byla ohraničena cifrou 1 000 osob, navýšení nebylo možné s ohledem na zájmy vojska ve městě a jím vytipované objekty pro vlastní ubytování. Případnou výstavbu uprchlického tábora, jak stálo v odpovědi, nebylo možné vzhledem k poloze města uskutečnit.⁵⁷ Toto rozdělení úkolů a kompetencí zůstalo zachováno po celou dobu řešení problému ve městě.⁵⁸

S představou úřadů o bezdůvodném útěku a dočasnosti péče do uklidnění situace souvisela i tendence, že uprchlíci mají být houfně vraceni do původních bydlišť. „*S přípustností jen zcela ojedinělých, kde by skutečně šlo o život osob tam vrácených.*“⁵⁹ Tehdy vedle hospodářských, sociálních zřetelů byl tento postoj vlády generála Syrového ovlivněn i vývojem situace mezinárodní situace. Vládní zmocněnci se účastnili berlínských jednání mezinárodního výboru, jehož úkolem bylo mj. i stanovení plebiscitního území. Vláda tak chtěla zamezit

⁵⁶ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Věc: Pohyb obyvatelstva z pohraničních okresů, 24.9.1938.

⁵⁷ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Na dotaz ZÚPM. Opatření v případě války.

⁵⁸ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, č.j.1134/38 ZUPM 26.11.1938

⁵⁹ NA Praha,f. MPSP-R, k. 38, sign. R 140 IV., č.j. 87566/1938-14a.

útěku českého obyvatelstva ze sporných lokalit. I v Kralupech byla vydána 2.10. vyhláška, která požadovala shromáždění všech vystěhovalců a jejich návrat domů, a tak se mnozí vrátili, a pak znovu prchali. Docházelo i přes uvedená opatření k soustředování uprchlíků v určitých lokalitách, kde se situace stávala neúnosnou. Přes obecnou tendenci k návratu uprchlíků do původních bydlišť se jednalo o uprchlickém problému dále. Porada o úpravě otázky dočasných přistěhovalců z obsazeného území se konala 8.10.1938 na ministerstvu vnitra.

Byl vysloven názor, že „*návrat uprchlíků nepůjde provést dokonale, a proto je nutné učinit nějaká další rozhodnutí o ohledně těch, kteří zůstali.*“ Došlo k rozdělení kompetencí mezi ministerstvo vnitra, jenž se mělo zabývat odsunem, tj. evidencí, kolonizací a ministerstvo sociální péče, jež mělo zajišťovat výživu a ubytování.⁶⁰ Ministerstvo propagandy mělo podněcovat k peněžním sbírkám. Vedle návratu určité části uprchlíků se tak začínalo počítat i s tím, že pravděpodobně někteří zůstanou. Nebezpečí přenosu a rozšíření infekčních nemocí, spojených s náhlými velkými přesuny obyvatelstva vedlo k vytvoření mobilní epidemiologické jednotky, na jejím vytvoření se spolupracovalo s ministerstvem národní obrany. O vzniku jednotky-kolony rozhodl ministr zdravotnictví a tělesné výchovy Petr Zenkl 12. října. Tato jednotka fungovala až do 1. února 1939 a podílela se i na protiepidemické akci při přesunech civilního obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.⁶¹

Jedním z dalších prohloubení a sjednocení péče na okresní úrovni v oblasti péče o uprchlíky na místní úrovni byla směrnice pro péči o uprchlíky, kterou zaslalo ministerstvo soc. péče všem okresním úřadům v českých zemích. Péči měli mít na starosti jednak okresní úřady, jednak zvl. pomocné výbory, ve kterých měli být dva zástupci dobrovolnických organizací. V obcích s velkým počtem uprchlíků měl vzniknout místní výbor. Předsedou pomocného výboru se měl stát ten, jenž mohl zajistit hladké provádění pomoci – doporučoval se okresní hejtman. Prováděcím orgánem pomocného výboru měl být výkonný výbor skládající se ze šesti členů z organizací pečující o mládež, ze zdravotnictví, z církve, tělovýchovy, obrany, jeho jednatelem se měl stát vhodný úředník z Okresní péče o mládež, Sokola, či Čs. Červeného kříže (ČSČK). Tento jednatel měl být pomocným orgánem okresního hejtmána při provádění nařízení, přičemž se měl řídit jeho pokyny, a jednak provádět úkoly výkonného výboru. Mezi tyto úkoly patřila součinnost při ubytovávání a evidenci osob. Dále sestavoval přehled o zdravotních podmínkách, o stavu osob, možnostech zaměstnání, stravování, ubytování, zdravotní péče, dopravy věcí z původních domovů, měl zajistit, aby děti

⁶⁰ Gebhart, J.: c. d., s. 565; NA Praha, f. MPSP-R, k.25, sign. R 100 (175).

⁶¹ O činnosti kolony a prevenci epidemií. Viz Raška, F. D.: c. d., s. 732-745.; Štěpánek, Zdeněk: Péče o utečence z okupovaného pohraničí Moravy a Slezska v letech 1938-1939, ČMM 112, 1993, č. 1, s. 43 –54.

navštěvovaly školy apod.⁶²

Další organizace na okresní úrovni probíhala nařízením OkÚ ze 14. října, kdy nabádal obce k zaopatření ubytování a stravování pro osoby, které byly zcela bez financí a také k vytvoření místních pomocných výborů. Tyto výbory měly pomáhat se vším, co se týkalo uprchlíků.⁶³ Městská rada Kralup (MR) se ovšem až 10. listopadu usnesla tento výbor nezřídit, ale vyslala svého zástupce do okresního Komitétu pro pomoc uprchlíkům, do jehož čela byl zvolen policejní komisař JUDr. Slávik a jednatelem se stal JUC. Podhrázský.⁶⁴ Později došlo k personálním změnám. S komitétem spolupracovali i jednotlivci z agrárních, průmyslových živnostenských kruhů. Když se likvidovala uprchlická otázka charakterizoval počínání zaměstnanců OkÚ hejtman dr. Vorel takto: „*Zaměstnanci úřadu projevíli nevšední ochoty, horlivosti a mnohdy se sebezapřením při jednání s uprchlíky hrubších povah pečovali o rozdělování předmětů k ošacení. Pánové Frieser a Hnitka z komitétu vyšetřovali majetkové a sociální poměry, obstarávali potraviny a pomáhali rodinám a to s pomocí 4 dam-pracovnic úřadu. Jednatel Friese využíval znalostí a kontaktů v kruzích průmyslu, živností za jeho pomoci byla řada uprchlíků dána do pracovního procesu.*“⁶⁵

Nařízení OkÚ upozorňovalo i na evidenci osob přicházejících do vnitrozemí, kterou nařizoval Zemský úřad v Praze nařízením z 9.října u osob, které se po 20. květnu přestěhovaly z území nyní připojených k Německu a Polsku do některé jiné obce. Tyto osoby byly povinny se přihlásit na úředním tiskopise do 24 hodin. Neuposlechnutí bylo trestáno pokutou 10 000 Kč, či vězením, případně trestem obojím.⁶⁶ Příchozí vyplňovali dotazníky, v nichž se uváděly nacionále, národnost, povolání, poslední řádné bydliště, státní a domovská příslušnost a pracovní způsobilost. Obce měly vyhotovit seznamy a ty odevzdat okresnímu úřadu, který z nich sestavoval statistiky a ty po určité době odesílal na vyšší místa. Od 13.října, kdy bylo výnosem ministerstva vnitra zavedeno povinné hlášení osob, které po 20. květnu 1938 opustily území připojená k Německu, Polsku či Maďarsku a přistěhovali se na území Čech a Moravy.⁶⁷

Tyto osoby směly cestovat či změnit bydliště pouze se souhlasem úřadů a navíc každé přestěhování muselo být zaevidováno a ohlášeno okresnímu úřadu. V místě bydliště měl každý přihlašovací list, po přestěhování mu byl vystaven další přihlašovací list, ale nejprve musel vyplnit žádost o povolení k pobytu a další dotazníky. Okresní úřady si uvedené

⁶² SOkA Mělník, f. Okresní péče o mládež Kralupy, k. 62, inv. č. 33, Směrnice pro dělbu práce v okresech.

⁶³ SOkA Mělník, f. Archiv města Kralupy., k. 214, inv. č. 547, č. j. 30.922.

⁶⁴ SOkA Mělník, AM Kralupy n/Vlt., Zápisy městské rady z 10.11.1938.

⁶⁵ NA Praha, f. MPSP-R, k. 55, sign. R 200, Zpráva ÚPO z 1.6.1939.

⁶⁶ Sběrka z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 77, č.220 ze dne 9.10.1938, s.1041-1042.

⁶⁷ Radvanovský, Z.: K otázce..., c. d., s. 21.

informace z lístků ověřovaly v domovských obcích uprchlíků a teprve potom vydaly povolení k pobytu. Problémy vznikaly pokud obec nesouhlasila s usazením uprchlíka. Dle výnosu Zemského úřadu v Praze ze dne 18. října musely zkoumat i politické důvody k opuštění území (vztah k republice). Při pochybnostech se lhůta k vydání povolení prodlužovala.⁶⁸

K 29. říjnu jsou již první spolehlivá data z Čech a Moravy, od té doby byl stav uprchlíků sledován pravidelně. Do října hlásily okresní úřady počty oddělení min. soc. péče, které mělo na starosti péči o tyto osoby před zřízením Ústavu pro péči o uprchlíky. Výnos min. vnitra z 21. října 1938 nařídil zavedení statistiky o pohybu obyvatelstva z pohraničí a evidenci těchto osob, což mělo pomoci regulovat hustotu přestěhovalců.⁶⁹ Tato evidence neumožňovala sledovat sociální a hospodářské hledisko, a proto byl vyhláškou min. soc. péče z 22. listopadu nařízen k 5. prosinci soupis všech uprchlíků, který umožnil ona kritéria sledovat a vedl k vytvoření kartotéky ústavu.⁷⁰ Evidenci, tj. soupisu však nepodléhali státní zaměstnanci, zaměstnanci státních podniků (ČSD, pošty, tabákové režie, státních lesů a statku, dolů apod.), pokud měli zajištěny služební požitky a také je skutečně pobírali. Této povinnosti nepodléhali i příslušníci jejich rodin, tj. manželka a děti. Naopak penzisté z těchto řad soupisu podléhali.⁷¹

Předseda vlády generál Syrový se zmínil o problému uprchlíků ve svém projevu v Národním shromáždění 17. listopadu. *"Musíme se postarati o umístění a práci tisícům a tisícům našich bratrů, kteří ztratili střechu nad hlavou. Musíme prozíravě vyřešit otázku našich emigrantů."*⁷²

Šíma obhajoval vznik ústavu i tím, že *„zpočátku byla péče vedená dobrovolnickými organizacemi docházelo ke tříštění, partikularizaci zájmů a někdy i stranickosti péče."*⁷³

Složitost problému na celostátní úrovni si vynutila sjednocení péče, což se odrazilo v usnesení vlády z 11. listopadu 1938, kterým se zřídil Ústav pro péči o uprchlíky (po vytvoření protektorátu došlo ke změně názvu)⁷⁴ při ministerstvu sociální péče, který byl vybaven

⁶⁸ Radvanovský, Z.: K otázce..., c. d., s. 22, 24.

⁶⁹ Předpokládaný rozptyl se zcela nepodařil. Mnozí uprchlíci se stále zdržovali v pohraničních okresech nejen z důvodu nově nalezené existence, ale i pod dojmem blízkosti původním domovům, ve kterých měli majetek, či úsilí o návrat. Byl vydán i zákaz usazování v pohraničních okresech. Potom se lidé usazovali v okresech hned za pohraničními okresy. Mezi takové patřil i okres Kralupy. Šíma, J.: c. d., 43-44.

⁷⁰ Radvanovský, Z.: K otázce..., c. d., s. 21-22.

⁷¹ NA Praha, f. MPSP-R, k. 38, sign. R140 III., MPSP Všem okresním úřadům 1.12.1938. Tyto propozice se týkají sčítání 5.12.1938. Zde jsou zmíněni i učitelé, profesori atd. kteří podléhali soupisu.

⁷² Kubátová, Ludmila - Malá, Irena - Soukup, Jaroslav - Vrbata, Jaroslav: Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938-1945: Edice dokumentů, 1. díl, 3. svazek, 2. sešit, dokument č. 924, Praha 1983, s. 108.

⁷³ Šíma, J.: c. d., s. 101-102.

⁷⁴ Vládního nařízení č.292/39, Sb. z. a nař., částka 96 z 22.listopadu 1938, s. 1133-1134. Důvody a konkrétní popis. Viz Gebhart, J.: c.d., s 562.

kompetencemi příslušejícím i jiným resortům než sociální a zdravotní správě. Úřad byl současně oddělením ministerstva soc. péče (určitou dobu sociální a zdravotní správy a vnitra), ale i samostatnou právnickou osobou. Ředitelství byly podřízeny čtyři odbory: 1. sociálně zdravotní (usměrňoval pohyb uprchlíků po stránce policejní, zdravotní, řešil ubytovávání a pomoc soc. potřebným, či prováděl soupis a evidenci uprchlíků a jejich majetku, také veškerou soukromou péči o ně, v případě potřeby ji doplňovat o péči státní) 2. usídlovací (pečoval o uvedení uprchlíků do zaměstnání a jejich včlenění do hospod. života) 3. vystěhovalecký (řešil vystěhovalectví uprchlíků)⁷⁵ 4. finanční (hospodaření s finančními prostředky). Součástí usnesení vlády byl i jednací řád, který vymezoval úkoly a působnost úřadu.

Definoval i pojem uprchlíka. Tato definice byla nezbytná s ohledem na fungování úřadu, ale i poskytování péče. Jako uprchlík byl označen ten „*a) kdo nebyl čs. státním občanem a bydlel nebo se přistěhoval na území země České a Moravskoslezské, protože se cítil ohrožen hospodářským nebo politickým útiskem ve svém domovském státě*⁷⁶ *b) kdo opustil nebo se chystal upustit území, postoupené Německu, Polsku nebo Maďarsku a měl v den 20. května 1938 čs. státní, ať již příslušel domovským právem do území postoupeného nebo nynějšího území čs. státu.*“⁷⁷ Po vzniku Slovenského státu byla definice 31.3.1939 změněna. Za uprchlíky byly označeny i osoby, které v důsledku státoprávní změny přišly na území Čech a Moravy ze Slovenska, kde dříve bydlily.⁷⁸

Je dobré zmínit, že do sociálně-charitativně péče, po zřízení a dle nařízení Ústavu pro péči o uprchlíky, bylo možno zařadit pouze ty, kteří měli 20.května 1938 československou státní příslušnost, tedy ne cizí státní příslušníky. Toto vyloučení postihlo i Čechy-cizí státní příslušníky, kteří se také událostmi září 1938 cítili donuceni přestěhovat se do mateřského státu. Péči o ně převzaly organizace zahraničních Čechů a Slováků. Během protektorátu došlo k vyloučení z péče u židovských uprchlíků, kteří byli svěřeni do péče židovské náboženské obce. Zcela bez pomoci byli pak cizí státní příslušníci, zvláště pokud se vytrvale hlásili ke skupině demokratických Němců, nevystěhovali se a odmítali německé státní občanství.

---

⁷⁵ Někteří Češi přišli s plánem vycestovat ze zbylého území už na samém počátku, ale pod tlakem úřadů tak neučinili (skláři, dělníci) plánovalo se vystěhovat přes 20.000 osob z cizích pak téměř 10.000. Vystěhovalectví pomáhal organizovat Úřad pro péči o uprchlíky, vystěhovalecký odbor měl umožnit vystěhování až 45.000 uprchlíků, převážně židům, něm. antifasistům a dalším osobám jiných národností. Důležitou roli zde měla anglická půjčka 8milionů liber sterlingů a dar 4 milionů liber pro potřebu vystěhovalectví. Po vzniku protektorátu se situace komplikovala. Viz Šíma, J.: c. d., s.74-78; Gebhart-Kuklík, c. d., s. 150, 158.

⁷⁶ K a/ Úřady měly za úkol zkoumat, zda se cizinec může vrátit do svého domovského státu. Měl-li vážné obavy byl počítán mezi emigranty.

⁷⁷ Dle §19 Jednacího řádu Ústavu pro péči o uprchlíky. Šíma, J.:c.d, dok. č. 29, s. 130; Gebhart, J.: c. d., s. 565.

⁷⁸ Pro charitativní péči ovšem připadaly v úvahu pouze osoby české národnosti. Viz Gebhart, J: c. d., s. 565-566.

Velmi důležitou složkou byla informační služba, zahrnující podávání informací o možnostech pomoci širších nabídkách, například o přestěhování nábytku apod., která byla zřízena v rámci I. odboru ústavu. Před zřízením ústavu bylo v této oblasti mnoho zmatku, neboť jednou dali lidé své žádosti na úřad a ten je odeslal jinam, což samozřejmě vyvolávalo nespokojenost v řadách uprchlíků. Dotazů tak bylo i průměrně 150 denně a pro „úředníky ústavu neexistovaly úřední hodiny a první týdny často ani rozdíl mezi dnem a nocí.“⁷⁹

Předsedou byl ministr sociální a zdravotní správy, později min. vnitra, pak soc. péče, ředitelem byl jmenován pozdější ministerský rada JUDr. Lev Zavřel. V rámci ústavu existovalo po určitou dobu i zemědělské a právní oddělení, jež poskytovalo také pomoc uprchlíkům.

V Ústavu se soustřeďovala veškerá péče o uprchlíky, proto ústav spolupracoval i s ostatními organizacemi ať už zdravotnickými, či zájmovými. Před vytvořením jednotného svazu dobrovolnických organizací vytvořili zástupci některých korporací 28. září 1938 Volné sdružení - Výbor pro pomoc uprchlíkům (později přestěhovalcům). Jeho úkolem bylo řídit spolupráci dobrovolných organizací s lidmi v ústředí i v odbočkách. Výbor si vnitřně rozdělil práci tak, že např. Čs. Červený kříž pečoval o nemocné, těhotné, kojící a děti, Obec sokolská o peněžní a věcné dary apod.⁸⁰ Správu a rozdělování sbírek a další finanční záležitosti měl za úkol vytvořený Výbor pro pomoc uprchlíkům, v jehož čele byli prof. dr. Kapras, dr. Jaroslav Preiss, dr. Vilém Pospíšil a ředitelé Štěpánek a Švarc. O židovské uprchlíky se staral Sociální ústav náboženských obcí židovských Velké Prahy. Lidem německé národnosti vedli péči funkcionáři německé sociální demokracie.⁸¹

Předseda vlády Rudolf Beran už v prvním rozhlasovém projevu označil pomoc uprchlíkům za vlasteneckou povinnost. Ve vládním prohlášení se pak také objevil projekt „Národní pomoci“ zaměřený na řešení situace nejen uprchlíků, ale i sociálně slabších vrstev obyvatelstva. V poslanecké sněmovně 13. prosince 1938 prohlásil, že vláda považuje za „čestný úkol republiky zajištění domova a existence všem těm, kteří byli a budou donuceni opustiti své domovy, nyní již v zahraničí“.⁸² Už v prosinci vznikl fond Základ národní pomoci, jehož úkolem bylo zajišťování sociální pomoci ve věcných a eventuelně finančních dávkách. V čele kuratoria, které fond spravovalo, stál sám premiér, místopředsedou se stal ministr soc. péče a

---

⁷⁹ Šíma, J.: c. d., s. 47.

⁸⁰ Tamtéž, s. 33-40.

⁸¹ Gebhart, J.: c. d., s. 566-7.

⁸² Kubátová, Ludmila - Malá, Irena - Soukup, Jaroslav - Vrbata, Jaroslav: Protifašistický a národně osvobozenecský boj českého a slovenského lidu 1938-1945: Edice dokumentů, 1. díl, 3. svazek, 3. sešit, dokument č. 987, Praha 1987, s. 44.

zdravotní správy V. Klumpar. Finanční zdroje pocházely ze sbírek a státního rozpočtu.⁸³

Další podpora pocházela např. z Fondu londýnského starosty pro československé uprchlíky (*Lord Mayor's Czechoslovak Refugee Fund*), který k 31. lednu 1939 na tento účel vybral 357 459 liber, z nichž 260 tisíc bylo poukázáno do Československa. Československý červený kříž vybral v té době celkem 2 647 324 korun, kterých 2 201 761 K došlo od dárců z ciziny. Červený kříž obdržel i věcné dary, například od Amerického, ale i Britského Červeného kříže. Jednalo se o obnošené šatstvo, ložní prádlo a přikrývky.⁸⁴

---

⁸³ Gebhart, J.-Kuklík, J.: c.d., 172.

⁸⁴ K britské pomoci. Viz Velecká, Hana: Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939, *Soudobé dějiny* VIII, č. 4, 2001, s. 659-691.

IV. Město v Dolním Povltaví

1. Vývoj do roku 1938

Pro středočeské okresní město Kralupy nad Vltavou znamenala průmyslová revoluce a příchod železnice počátek nevídaného rozvoje. Vlaky drážďanské trati dojely do města v roce 1851, Buštěhradská dráha přivedla dopravu od Kladna o pět let později a dala tak první impuls vzniku velkého železničního uzlu, kde se dodnes kříží tratě v šesti směrech. Překládka uhlí na lodě si vyžádala stavbu přístavu, odtud byl už krůček ke stavbě pobočného závodu Spolchemie z Ústí n/L., pivovaru, cukrovaru, lihovaru, mlýnů, rafinerie minerálních olejů, továrny na auta a aerochladiče Františka Kratiny, Kochmannovy továrny a jiných podniků. Vzrůst železniční přepravy si vyžádal stavbu lokomotivního depa, dílen, nového nádraží, a podnítil i výstavbu dalšího průmyslu a dal vzniknout fenoménu Kralup jako správního centra regionu, a to když se město stalo v roce 1913 sídlem okresního hejtmantství. Po volbách v roce 1919 se stal starostou města Josef Vaníček⁸⁵, který na tomto místě vydržel až do německé okupace, kdy byl donucen odstoupit. Jeho strana sociální demokracie zde i díky průmyslu měla silné pozice. Město ve druhé polovině třicátých let zůstávalo stále jen konglomerátem obcí (Kralup, Lobče, Lobečku, Mikovic), ze kterých původně rychle vyrostlo.

V roce 1937 překročil počet obyvatelstva hranici deseti tisíc. Město, jehož celkovému rázu dominovaly průmyslové podniky, zasazené do malebné zeleně, sestavené převážně z drobných rodinných domků, vyhlíželo úpravně. Ve skutečnosti zde mnohé chybělo, na mnoha místech kanalizace, vodovod apod. Nejbližší nemocnice ležely ve vzdálenosti přes 20km.⁸⁶ Neexistoval zde ani vhodný sál pro divadla nebo zábavy. Přestože si sokolové postavili novou sokolovnu, kterou ovšem využívali ke komerčním účelům jako biograf, používali stále jen tu starou ne zrovna úhlednou budovu. DTJ zde měla malinkou tělocvičnu v místní části Lobečku a dvůr v Mikovicích k venkovnímu cvičení.⁸⁷ Stavby mostu TGM v letech 1926-8 a budovy gymnázia byly jedinými většími investicemi. Došlo zde i k dalším stavebním akcím jako výstavbě nové spojovací silnice z Mikovic do centra, či místností knihovny.

Přibližme si v hrubých rysech náladu města v roce 1938. Vojenské ohrožení země se zde projevilo stavbou letiště⁸⁸ a pěchotních srubů v okolí⁸⁹. Přestože kralupský okres neměl

---

⁸⁵ Starosta Vaníček napsal vzpomínkou knihu. Je pozoruhodné, že uprchlický problém zde vůbec nezachytil. Vaníček, Josef: Mé paměti, Kralupy nad Vltavou 1947.

⁸⁶ Je třeba říci, že zastupitelé usilovali o její výstavbu, kterou ovšem zarazily pomnichovské problémy; Špecinger, Otakar: Z historie Kralupska, Kralupy nad Vltavou 1985, s. 10-12.

⁸⁷ Zaznamenávám to zde hlavně proto, že to bylo determinující z hlediska ubytování příchozích hraničářů.

⁸⁸ O němž se strhl i politický boj před obecními volbami 1938. Viz Vaníček, J.: c. d., s.184 -186.

vojenskou posádku, konala se zde cvičení ozbrojených složek častěji než jindy. Víru lidí v obranu země utvrzovalo zaplnění města vojenským materiálem.⁹⁰ Podřízená velitelství 1. skupiny začala v prvních říjnových dnech evakuovat vojenský materiál do území mimo německý zábor, a tak se část tohoto vybavení dostala i do města (dělostřelectvo, tanky a auta).⁹¹ 15. září se zde konala pieta za padlé v pohraničí. 22. září proběhla na Kralupsku generální stávka, město poslalo telegram prezidentu republiky, ve kterém mu vyjádřilo podporu a vyjádřilo přesvědčení, že životní zájmy národa budou uhájeny, ale to zde byli již první uprchlíci.⁹²

2.Uprchlíci na Kralupsku

Vlny uprchlíků často směřovaly do hlavních měst obou zemí⁹³, a proto byly Kralupy pro mnohé přestupní stanicí, ze které pokračovali dále třeba do Prahy, která jim dle jejich mínění mohla nabídnout širší možnosti. Někteří hledali pomoc u příbuzných, a tak často docházelo k rozdělení rodin.⁹⁴ Často však vyjeli bez cíle a plánů, kteří přijeli doslovně až tam, kam je přivezl vlak.

Jak už bylo uvedeno, obyvatelstvo začalo odcházet z pohraničí po dvacátém květnu, ale v Kralupech se první uprchlíci objevili až 22.září po přijetí anglo - francouzských návrhů. K tomuto datu⁹⁵ máme k dispozici údaj o 16 lidech, kteří využili nabídky stravování od Okresní péče o mládež, jež měla na starosti stravování hraničářů v soudním okrese Kralupy n. Vlt, kteří neměli vlastní prostředky. Je třeba upozornit, že na stravování nerefletovaly osoby, které byly umístěny v soukromých rodinách. Počet stravujících rychle rostl až do 28.září, kdy dosáhl čísla 329 a znenáhla zase ubýval až do dne 11.října, kdy z města a okolních obcí odešli na veřejnou podporu odkázaní uprchlíci.⁹⁶ Později v další vlně dorazili do města potřební uprchlíci, ale jednalo se o počet maximálně tři desítek. Na okresní úrovni tj. v jiných částech okresu to vypadalo jinak, ale to je mimo rámec tématu. Čísla stravujících se strážníků mohou dát představu o náporu obyvatelstva první vlny na město. Pod dojmem těchto čísel lze

---

⁸⁹ Podél Bakovského potoka a i na pravém břehu Vltavy byla zbudována 4.obranná linie voj. pevností.

⁹⁰ Špecinger, Otakar: Osvobození Kralupska, Kralupy nad Vltavou 1984, s. 23-24.

⁹¹ Materiál šel dále do Rakovníka, Slaného a Berouna. Jeho typizaci charakterizoval obsáhle viz Straka, Karel: Realizace odstoupení pohraničních oblastí v důsledku Mnichovské dohody v úseku velitelství 1. skupiny československé branné moci. in: HOP, č. 3, Ústí nad Labem 1999, s. 155-170.

⁹² SOKA Mělník, fond Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy městského zastupitelstva z 29.9.1938.

⁹³ Šíma, J.: c. d., s. 43. Takové bylo i úsilí státních orgánů, aby nedocházelo k soustředění uprchlíků v Praze. Mnozí uprchlíci se do Prahy dostali.

⁹⁴ „Otec byl přidělen služebně do Kralup a já (tj. syn- pozn. JB) pokračoval opět do Hostomic. Kde bydlela babička. Babička byla vdova a měla malý domek a tak jsme zde u ní našli i přechodný domov.“

Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999, s. 120.

⁹⁵ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33. Zemskému ústředí péče o mládež 22.11.1938; Evidence uprchlíků jak na okres přicházeli, byla vedena okresním úřadem a městským úřadem v Kralupech nad Vltavou. Tato evidence byla dle OPM velmi nepřesná.

⁹⁶ Od 12.října zbyli v Kralupech uprchlíci, kteří žili z vlastních prostředků a řešily se pouze individuální případy.

odhadnout, proč nedošlo k založení místního výboru pro uprchlíky, je zřejmé, že kolem 10. října bylo kolem 30 sociálně potřebných, jejich počet klesal, jednak tím, že pokračovali dále, či že se jim podařilo nalézt možnosti samostatné existence. Další vlna kolem 19. listopadu k založení místního výboru nevedla z důvodů malého počtu potřebných. Na okresní úrovni už ovšem ano a k 25. listopadu vznikl Okresní komitét pro pomoc uprchlíkům. Proč najednou dorazila další vlna a proč předtím došlo k takovému poklesu uprchlíků se snaží vysvětlit Šíma strachem před možnou válkou. „*Potom co se tak nestalo je často složitost získávání nové existence, potřeba i drobného majetku v původním domově, ale i postoj úřadů vedl k návratu. Počet uprchlíků klesl tak i absolutně na celém území, ovšem pouze dočasně a v měsících listopadu a prosinci došlo k opětovnému vzrůstu hraničářů.*“⁹⁷ Záznamy místního četnictva a zápisky strážníka Josefa Dobrohrušky mohou být vodítkem k určení, odkud do Kralup přicházeli. 3. října umísťovali četníci 42 poštovních zaměstnanců z Děčína, 7. října to bylo 250 poštovních zaměstnanců z Mostu a Chomutova.⁹⁸ Do kralupské stanice bylo trvale přikázáno 128 železničářů z Podmokel a dalších severočeských měst. Zdeněk Radvanovský udává, že i obyvatelstvo z Ústí nad Labem směřovalo do kralupského okresu.⁹⁹ Jak je vidět, jednalo se tedy hlavně o obyvatele ze severu Čech a podkrušnohorské aglomerace¹⁰⁰. Co se komplexnosti týče, udává Jaroslav Šíma pro kralupský okres hustotu přestěhovalců na 1000 – 1500,¹⁰¹ o čemž svědčí i statistiky umístěné v příloze. K dispozici jsou tedy pouze data k okresní situaci. Na počátku října dorazilo do Kralup také vojsko, které též patřilo k migrující složce obyvatelstva.

Z hlediska povolání vidíme mezi nimi veřejné a státní zaměstnance (ČSD, pošty), statistiky zaměstnanosti v příloze ukazují, že nepřicházela jen tato kategorie obyvatelstva, ale i též dělníci, živnostníci, obchodníci, lidé ve svobodném povolání i zemědělci. Lze takto vyvrátit domněnky, že z pohraničí odcházeli pouze státní zaměstnanci a lidé, kteří sem přišli po vzniku samostatného státu.

Záznamy strážníka Dobrohrušky ukazují také, že v prvních měsících přicházeli hlavně státní zaměstnanci, pak se připojovaly i ostatní profese.

---

⁹⁷ V březnu a dubnu se situace stabilizovala, avšak od května začal nový příliv ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Viz Šíma, J: c. d., s. 17.

⁹⁸ SOkA Mělník, fond Josef Dobrohruška, záznamy k září a říjnu 1938; Archiv města Kralupy n/Vlt., Kronika města Kralup, 1938-1954, s. 91.

⁹⁹ Radvanovský, Z.: c. d., s. 10.

¹⁰⁰ Ve vzpomínkových sbornících najdeme též vzpomínky obyvatel ze jmenovaných měst. Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999; Vyhnání Čechů..., c.d.. s.80.

¹⁰¹ Šíma J.: c. d., s. 152.

Péče o uprchlíky začínala už na nádraží, kam přijížděli vlaky ze zabraného pohraničí. Vlaky byly nejčastějším prostředkem přesunu obyvatel, kteří jen s pár věcmi cestovali do nejisté budoucnosti. Dcera železničáře popsala odjezd svého politicky exponovaného otce takto, „*a tak mu matka narovnála do kufru a balíku co mohla, jednalo se zejména o ošacení, peřiny, jen to nejnnutnější. Otec to pak naházela do vagonu, sám se pak do něj nějak narval a odejel k bratru Františkovi, to musel vystoupit v Kralupech.*“¹⁰² Sama s matkou využila pomoci příbuzných a odjely z Podmokel osobním vozem. „*Já jsem zde s maminkou zůstala a čekala až pro nás přijede strýc s autem. Do toho auta Aero 30 se všechno do malého zavazadlového prostoru nevešlo; i tak se zbytek přikurtoval přes karoserii včetně těch našich necek, co tedy šlo. Když jsme odtud odjížděli, seděla jsem mamince na klíně.*“¹⁰³ Někde naložili povozy a vozíky s peřinami a pár věcmi a pěšky se vydali do okleštěného státu. Jejich zavazadla často přijela až za několik dní. Bylo také využíváno vozidel ustupující armády.

Nábytek a zařízení zde mnohdy zanechali. Přesunout vybavení potřebovaly i různé instituce a školy. Samotné město kladně vyřídilo žádost o vyslání dvou menších dodávek do zabraného pohraničí pro zařízení obecné školy v Podmoklech. Ve městě řešil další přesuny radní František Biňovec, který zorganizoval dle svých slov „*velmi výkonnou kolonu autodopravní*“ za vydatné pomoci dalších subjektů¹⁰⁴ a využil potahovou službu některých podřipských rolníků, pomocí nichž přestěhovali do vnitrozemí majetek rodiny dvou kolonistů, dvou rodin četníků, dvou rodin štábních kapitánů, tří rodin učitelů a čtyř rodin dělníků a domkářů. Jejichž majetek byl uskladněn dlouho u jeho synů zetě.¹⁰⁵ Stěhování nábytku bylo složité a často došlo z různých důvodů k jeho poškození, což dokládají slova pamětníka: „*Přestože teta a sestra tvrdili, že nábytek byl řádně naložen a zajištěn naprosto nepoškozený. Došel s utrhanými zámky, kováním a i jinak surově poškozen, snad cestou, že šlo o český nábytek a nebo na celnici, na hranici, to nevíme. Rodiče byli velmi zrceni, matka plakala, kdo může takto jednat.*“¹⁰⁶ Často se nakládalo ve spěchu a nebylo možno nábytek nějak zvlášť chránit. Jiní „*měli štěstí, že nedošlo k jeho poškození.*“¹⁰⁷ Vzhledem ke složité finanční situaci mohlo takto dojít k jejímu zhoršení z nutnosti sehnat nové vybavení domácnosti. Protože bylo možno

¹⁰² Opožděná svědectví, c. d., s. 119.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ A to kralupské rafinerie, mlýnských závodů, mířejovické elektrárny a stavitele Beneše z Velvar i Čs. červeného kříže. Sám Biňovec kritizoval ústřední vládní orgány za to, že ukázaly jako bezhlavé, když varovaly před evakuací státní zaměstnance, což dle něj znamenalo ztrátu značných majetkových hodnot a mnohdy toto rozhodnutí ohrozilo zdraví a život obyvatel; SOkA Mělník, f. Biňovec František, Paměti, strojopis, s. 3-7.

¹⁰⁵ SOkA Mělník, f. Biňovec František, Paměti, strojopis, s. 3-7. Dále využíval svých známostí ještě z doby, kdy byl poslancem říšské rady a pomáhal uprchlíkům vyjednávat pasy získat potřebné valuty pro ty, kteří se rozhodli odejít za hranice.

¹⁰⁶ Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999, s. 120.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 163.

si vzít s sebou pouze movitý majetek, uprchlíci se někdy překotně zbavovali nemovitostí. O hromadné přestěhování bytového zařízení a svršků z českého pohraničí nábytku, zařízení domácností usilovala i Státní akce stěhovací vzniklá 21. 12. 1938¹⁰⁸ organizovaná ministerstvem dopravy.

Vraťme se nyní k uprchlíkům, kteří dojeli do svého vytyčeného nebo přechodného cíle. Lidé vystupovali na nádraží z vlaků, které je dovezly i v pozdních nočních hodinách. Více než polovina z nich potřebovala po svém příjezdu sociální pomoc. Těm kteří neměli vůbec nic, bylo nutné poskytnout vše od oblečení, obuvi, stravy až po ubytování. Na nádraží jim pomáhali samaritáni¹⁰⁹ obecní zaměstnanci a četníci. Samaritáni a lékaři ošetřovali příchozí a snažili se tak zabránit možnému rozšíření nakažlivých a infekčních nemocí. Získávali tak i základní evidenci zdravotního stavu uprchlíků. Četníci je pak odváděli do ubytoven, či k lidem, často i přes celé město a několik kilometrů. Také obecní zaměstnanci se zapojili a pomáhali stěhovat jejich svršky z nádraží do místností, kde měli být ubytováni. Strážníci umísťovali také příchozí vojsko a důstojníky. Jak vypadaly jednotlivé druhy péče se pokusím nastínit v dalším textu.

---

¹⁰⁸ Tato akce probíhala v roce 1939. Státní akce stěhovací sloužila především státním zaměstnancům, pro které byla nejen bezplatná, ale zároveň i povinná, pokud se do 31. prosince 1938 nepostarali o přestěhování movitostí sami. Jiné zaměstnanecké kategorie a soukromníci mohli použít státní akci stěhovací za zvláštních podmínek. Později se vztahovala i na Slovensko. Pro některé byly náklady na dopravu svršků z původních domovů velkou zátěží, a tak mohli dostat příspěvky do 800 K nebo zápůjčky do 1500 K. NA Praha, f. MPSP-R, k.26, sign R111, Zpráva o činnosti ústavu 26.1.1939. Blíže o popisu slev na jízdenky a širší popis viz Radvanovský, Z.: K otázce..., c. d., s. 34.

¹⁰⁹ Na nádražích bylo někdy podáváno občerstvení, nechybělo nejnnutnější lékařské ošetření. NA Praha, f. MPSP-R, k.26, sign R 111.

V. Pomoc a péče o uprchlíky

1. Přechodné ubytování

Už v osudných zářijových dnech se vykonala v Kralupech opatření pro případ války a možnému příchodu rodin s dětmi. Zprvu se vysledovaly místnosti a prostory pro případné příchozí obyvatele, nebyly umístěny jen ve městě, ale i v okolních obcích. Jejich kapacita byla ohraničena cifrou 1 000 osob, navýšení nebylo možné s ohledem na zájmy vojska ve městě a jím vytipované objekty pro vlastní ubytování. Případnou výstavbu uprchlického tábora, kterou si Zemské ústředí péče o mládež přálo, nebylo možné vzhledem k poloze města uskutečnit.¹¹⁰

Toto rozdělení úkolů a kompetencí se nezměnilo. Město též vyzvalo k účasti a pomoci místní obyvatelstvo a to jednak k materiálním darům a i samotnému ubytování hraničářů.¹¹¹

Původně vytipované hromadné ubytovny pro uprchlíky nebyly nakonec užity ve válečné situaci, ale v časech mírových. Jednalo se o budovy s většími sály¹¹² a to: nejprve o hostinec U Vltavy, pak hotel Slávie, tělocvičnu DTJ, hostinec pana Vochoomůrky, Na Krétě, u Vltavy. Nebyla to zařízení jen v Kralupech, ale i pohostinství v okolních vsích Lešanech, Chvatěrubech, Debrně, Minicích.⁴ Měly mít náležité vybavení: slamníky, deky, umyvadla, dětské vaničky, kamna, otop. Nesměly být přepřínovány, součástí měla být místnost na praní, umývárna, či izolační místnost. Vzhledem k rychlému ubytovávání nebyla některá kritéria dodržována.¹¹³ Dokonce i 40 uprchlíků bydlelo po jistou dobu ve vozech ČSD ve stanici Kralupy. O. Špecinger si pamatuje, jaký byl otrěsný pohled na namačkané v jedné ze zmíněných hospod, kteří v důsledku nedýchatelnosti měli stále otevřená okna.¹¹⁴ Postupem času, jak uprchlíci fluktovali docházelo k přesunům zbylých hraničářů do zařízení, jež potom získala trvalý ubytovací charakter jako byla tělocvična DTJ¹¹⁵, či hostinec U Čejků a u Vltavy,¹¹⁶ kde došlo k určitým vnitřním úpravám pro trvalejší ubytování (především z hlediska zabezpečení tepla, světla a hygieny). U Vltavy se provedla úprava a instalování stěny

---

¹¹⁰ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, OPM Zemskému ústředí péče o mládež. Opis.

¹¹¹ Vyhláškou z 22.9 žádalo obyvatelstvo o dar nepotřebných podhlavníků a přikrývek místnímu CPO. SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy městské rady ze dne 22.9.1938.

¹¹² Jak víme tělocvičen nebylo ve městě mnoho, a tak se k ubytovávání využívaly další alternativy- prostornější hostince nejen ve městě, ale i okolních vsích. Situaci stěžovala přítomnost armády, která obývala chlapeckou školu, sokolovnu a dvůr DTJ v Mikovicích, takže pokud nemělo dojít ještě k dalšímu omezení fungování škol, nabízely se alternativy právě jen v podobě pohostinských zařízení. Objevila se i snaha o uvolnění zámků v okolí v Nelahozevsi a Veltrusích. Byly zamítnuty z důvodu hodnotných vnitřních interiérů. O kategoriích ubytoven. Viz Raška F.D., c. d., s. 739.

¹¹³ Informace pro ministra soc. péče ze dne 7.12.1938 konstatovala, že dosavadní ubytování bylo provizorní, neboť ubytovny namnoze nevyhovovaly. NA Praha, f. MPSP-R, k. 25, sign. R (100) 175.

¹¹⁴ Rozhovor - Špecinger.

¹¹⁵ Zde bydleli hlavně evakuovaní železničáři. NA Praha, f. MPSP-R, k.72,sign. R 211, Zpráva z 9.12.1938

¹¹⁶ Rodina J. Mrázka byla ubytována v důsledku nedostatku prostor i v infekční místnosti, a pak se přesunula do hostince U Vltavy. SOkA Mělník, AMK., Zápisy městské rady ze dne 22.12. 1938.

resp. oddělení části sálu, ve které se uprchlíci mohli mýt a převlékat. Samo město zakoupilo 20 slavníků a 50 příkrývek. Uprchlíci spali v počátcích na slámě a nebo v lepších případech na slavnících, i to se postupně zlepšilo.¹¹⁷ Život v ubytovnách podléhal určitému řádu, uprchlíci museli na sebe pracovat, tj. prát, spravovat, uklízet, ale měli mj. i právo si zřídit vlastní samosprávu. Vařili si podle jídelního lístku sestaveného Státním zdravotním ústavem a kontrolovali si navzájem dodržování domovního řádů. Z psychologického aspektu kolektivní bydlení pomáhalo překonat postiženým nejhroší chvíle deprese a nejtěžších ztrát.¹¹⁸ Z epidemiologické hlediska je nutné zmínit, že ubytovny byly pod dozorem lékaře, což jistě přispělo k tomu, že na území města po celou dobu žádná epidemická nemoc. Pomohlo tomu jistě i nařízení ministerstva sociální péče z 9.11.1938 o povinném očkování uprchlíků z okupovaného pohraničí proti neštovicím tyfu a záškrtu.¹¹⁹

Rozhodnutí o umístění části vojenské posádky v Kralupech padlo v červenci 1938. Tehdy došlo k vytipování objektů firmy Winternitz pro přechodné ubytování vojska, ale i dalších prázdných objektů. V srpnu obývalo několik desítek mužů plácek DTJ v Mikovicích. V říjnu pak obsadilo vojsko chlapeckou školu, neboť do Kralup přišlo Doplňovací velitelství z Litoměřic a České Lípy.¹²⁰ Nebyla obsazena jen tato škola, ale i blízká sokolovna, což hlavně sokolové těžce nesli, ale i dvůr na Hrádku a hostinec Kotva. Na hrádeckém dvoře si zřídili polní kuchyni, která vyvářela nejen pro vojáky, nýbrž i pro uprchlíky. Cílem bylo vybudování nové budovy velitelství a objektu pro vojsko, čímž by se vyřešila složitá situace vojáků, kteří byli takřkajíc rozeseti po městě, ale ve školách. Nakonec se tak nestalo. Důstojníci nacházeli ubytování mezi kralupským obyvatelstvem, hlavně v soukromých bytech. Všichni se jim snažili vyjít vstříc, nejen jim ale i ostatním vojákům. *“Náš postup vůči vojsku nesmí mít chyb“*, říkal starosta Vaníček. Místní četníci vytipovali některé volné byty po emigrantech hlavně židovského původu, takže pro některé z důstojníků bylo ubytování zajištěno.

Z obyvatel poskytl dočasné přístřeší hraničářům i vojákům pan Šlupek v Podháji, který měl u sebe čtyři dny 9 lidí s dětmi, nebo paní Kubiňková z Chvatěrub, která měla u sebe 6 lidí a

---

¹¹⁷ NA Praha, f. MPSP-R, k.72,sign. R 211, Zpráva z 9.12.1938; Ubytovny, které získaly trvalejší charakter potom měly i matrace, prkenná lůžka se slavníky, či železné postele a uhlová kamna.

¹¹⁸ Tato charakteristika platí zejména pro ubytovny trvalejšího rázu. Také lidé bydlící v ubytovnách neměli takové nutkání hledat si zaměstnání jako lidé v rozptýlu, přestože v ubytovnách měli nesporně lepší podmínky pro informování o volných místech. Sociální a zdravotní péče dle slov Jaroslava Šimy pamatovala i na volné chvíle uprchlíků a jejich duševní blaho. Byly sbírány knižní dary, někde obstarány noviny. Šima, J.: c.d., s.49-51.

¹¹⁹ Štěpánek, Zdeněk: c. d., s. 45.

¹²⁰ Škola byla stále více tlačena k uvolňování místností k vojenským účelům. Výuka se přenesla do budovy dívčí školy a probíhala na směny polodenně; Stupka, Josef: Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou, Kralupy nad Vltavou 2004, s. 194.

mnozí další o nichž nejsou záznamy. Pamětník O.Havlín napsal, „všude byli tito uprchlíci přijímáni s pochopením a byli též přijímáni do vlastních malých bytů občanů Kralup.“¹²¹

Uprchlíci také směřovali ke svým příbuzným, kteří by jim pomohli. „Měli jsme štěstí, že se o nás mohli postarat v těch prvních dnech naši žijící příbuzní v Kralupech“, napsal syn železničáře-uprchlíka do vzpomínkové knihy i jako výraz vděčnosti za pomoc při překonání počátečních obtíží v novém domově, neboť ve městě už zůstali.¹²²

Pro další případy, kdy apel na občanstvo nebyl dostatečně silný, bylo použito vládního nařízení č. 228 Sb.z. a n. z 12. října 1938 o mimořádných nařízeních bytové péče, které tlačilo na ty, jež zatím své volné prostory nenabídli. Tento předpis umožňoval obcím, kde se vlivem mimořádných poměrů¹²³ projevil nedostatek bytů pro veřejné funkcionáře, jako státní nebo jiné zaměstnance...zaměstnance veřejných podniků a fondů, či majitele nebo zaměstnance podniků dřevařského, živnostenského, zemědělského nebo obchodního v obci a též osob, které měly v obci domovské právo. Pro situaci ve městě byl závažný zejména třetí bod § 3 tohoto nařízení, ve kterém nalezneme, že vztahoval na osoby, které se vystěhovaly z obsazeného území a jsou čs. státními občany. Již na konci října se město usneslo vztáhnout tento předpis i na Kralupy. Ve zdůvodnění pro toto rozhodnutí zastupitelstvo uvedlo, že v důsledku příchodu lidí z obsazeného území „nastala zvýšená poptávka po bytech a jejich úplný nedostatek, hrozí kalamitou.“¹²⁴ Městské zastupitelstvo souhlasilo s tímto nařízením 31. října, dle něj mělo oznámit okresnímu úřadu ve stanovené lhůtě všechny neobydlené místnosti v obci, způsobilé k pronájmu za byt. Nařízení taktéž stanovovalo lhůty pro majitele, kteří byli povinni volné prostory oznamovat obci, k oznámení neobydlených místností, jež jsou k obývání způsobilé a které nepotřebují pro sebe či své zaměstnance. Nevyhověl-li vlastník domu příkazu, určil mu okresní úřad do 8 dnů z osob v § 3 nájemníka, kterému musel byt pronajmout. Pokud nedošlo k dohodě na nájemném měl jeho výši určovat okresní úřad, předpis též vymezoval sankce při předražování nájemného.¹²⁵ Několik takových případů řešili i místní četníci.¹²⁶

---

¹²¹ SOKA Mělník, f. Sběrka pamětí Kralupy nad Vltavou, Otakar Havlín: Okupace a odboj na Kralupsku, rukopis, s. 4.

¹²² Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999, s. 63.

¹²³ Mezi tyto mimořádné okolnosti patřilo postoupení území cizím státům, v jehož důsledku se přistěhovalo do Kralup mnoho státních a soukromých zaměstnanců. Viz zápisy městského zastupitelstva z 31. října.

¹²⁴ SOKA Mělník, AMK., Zápisy o schůzi městského zastupitelstva z 31.října 1938.

¹²⁵ Sběrka z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 79, ze dne 14.10.1938.s.1052-1054.

¹²⁶ Například 17. listopadu paní Heverochová a Štětinová předložily účty za ubytování důstojníků, které činily 300 Kč, 30. ledna to byli bratři Winternitzové, kteří žádali o poukázání 3000 Kč jako činži, a byli jako obě paní odkázáni na čs. vojenskou správu, která má zaplatit za tyto objekty. Ovšem případ firmy Winternitz byl složitější, protože vykazovala vyšší nájemné než, byl kdokoli ochoten připustit. SOKA Mělník, f. Dobruška Josef, záznamy k listopadu. SOKA Mělník, AMK, Zápisy o schůzi městské rady z 17.11.1938.

V souvislosti s trendem umísťování příchodního obyvatelstva prosil jeden z obyvatelů v té době mobilizovaný, aby nebyl po dobu jeho nepřítomnosti dům zabrán pro uprchlíky, kteří by mu zničili cenné zařízení a starožitnosti.¹²⁷

Jak bylo uvedeno ve vývoji města do osudného „roku zkoušek a zklamání“ mělo město silnou vilovou zástavbu. Praktický docházelo v této vilové zástavbě k rozdělení horního patra a uskromnění obyvatel umístění dalšího nájemníka.

Právě v těchto vilkách byli často ubytováni důstojníci. Pan ing. Špecinger vzpomínal na případ jedné vily v Zátíši, „*kde bydleli Lužickovi, což bylo pět dospělých lidí, přestože nahoře byly pouze dva pokojíky, byla tam dána pětičlenná rodina plukovníka Hauka, která tam bydlela mnoho měsíců.*“¹²⁸ Vzpomínka podmokelského strojevedoucího popisuje podobný případ tentokrát u státního zaměstnance: „*Stěhoval jsem se do Kralup, kam jsem byl mezitím přeložen a kde jsme sehnali byt u soukromníka, až nahoře v podkrovní.*“¹²⁹ Je nutné zmínit, že se jednalo o náročné bydlení i v jedné místnosti a bez příslušenství.

Nařízení číslo 228 Sb. z. a n. pozbylo 21. listopadu platnosti, místo něj platilo opatření Stálého výboru o mimořádných opatřeních bytové péče číslo 288 Sbírký z. a n. s podobným zněním, avšak z něj byl vypuštěn bod 3 z §3 týkající se osob, které se vystěhovaly z obsazeného území a byly čs. státními občany.¹³⁰ Tento bod nebyl pravděpodobně potřeba vzhledem k počínajícímu poklesu přísunu uprchlického obyvatelstva. Otázky související s bydlením např. pro důstojníky a státní zaměstnance tento předpis stále řešil - ne ovšem trvale. Problémy s trvalým bydlením zůstaly otevřeny a ty město muselo neodkladně řešit.¹³¹

2. Otázky stálého ubytování a bydlení

Město usilovalo o rozvoj bytové výstavby nejen z důvodu přelidnění,¹³² ale též pod vlivem rozhodnutí o umístění vojenské posádky, pro kterou se měla budovat kasárna. K výstavbě nové budovy chtělo město použít daru i zápůjčky. Toto snažení bylo nakonec marné, neboť ze stavby nakonec sešlo.

Situaci sociálně slabých občanů řešilo město v lednu, kdy byl vypracován projekt na stavbu činžovního domu o 29 bytech s nižším nájemným. K čemuž byl zakoupen pozemek 16/1 pana A. Karbana v Havlíčkově ulici a domluveny podmínky zápůjčky u penzijního fondu ve výši 500 000 Kč.¹³³

¹²⁷ SOKA Mělník, AMK, Zápisy městské rady z 13.10.1938.

¹²⁸ Rozhovor - Špecinger.

¹²⁹ Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999, s. 163.

¹³⁰ Sbírký z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 95, č.288 ze dne 16.11.1938, s. 1122-1124.

¹³¹ Bytová otázka byla problémem i na okresní úrovni, kdy se jí zabýval komitét 25.11.1938.

¹³² Rozhovor - Špecinger.

¹³³ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy o schůzi městského zastupitelstva z 13.1.1939.

Problémy uprchlíků s nízkými příjmy se dostaly na pořad dne v březnu. Tehdy se město rozhodlo vybudovat dům pro uprchlíky na základě příspěví Ústavu pro uprchlíky v Praze. Výši zápůjčky měl dojednat náměstek starosty přímo v ústavu. Na uvedeném jednání mu byla přislíbena částka kolem 400 000 Kč, která byla potvrzena 4. května a její uvolňování mělo probíhat dle stanovených instrukcí ústavu. Mimo bezúročné půjčky rozhodlo město o použití 245 000 Kč. Vyhotovením náčrtku domu byl pověřen mj. místní architekt ing. Petr, který měl spolupracovat s architektem ústavu Věchem.¹³⁴

Mezi městem a úřadem došlo poté k podepsání smlouvy, v níž byly podmínky konkretizovány. Mělo se jednat o obytný dům o 30ti bytových jednotkách (10 obytných kuchyních a 20 bytech o pokoji a kuchyni). Zápůjčka byla upřesněna na 380 000 Kč, avšak vyplácení prvních peněz bylo podmíněno zahájením prací a dokončením přízemí budovy. Obec musela věnovat na stavbu parcelu, vyhotovit dlužní úpis, dodržet schválený projekt stavby a ukončit stavbu nejpozději koncem srpna 1939. Strop nákladů byl určen částkou 730 000 Kč. Nezbytné bylo jejich pronajmutí za přiměřené nájemné, které nesmělo přesahovat částku 1 200 Kč ročně.¹³⁵ Konkretizovány byly i osoby nájemníků. Měli to být uprchlíci, kteří měli před rozhodnutím berlínské konference československou státní příslušnost a byli hospodářským nebo politickým útiskem donuceni opustit po 12.září 1938 území postoupené nyní Německu, Polsku nebo Maďarsku, pokud byli nemajetní, ale měli trvalé zaměstnání.¹³⁶ Další podmínkou byl chybějící byt, či pobyt ve stísněných místnostech. Upřednostňovány byly rodiny se třemi a více dětmi. K tomu se vztahovala další okolnost, že byty nesměly být pronajímány státním a veřejným zaměstnancům.¹³⁷ Zastupitelstvo odsouhlasilo stavbu v druhé půli června¹³⁸ na pozemcích 16/1 a 16/10 v Havlíčkově ulici. Náklady na dům se nakonec vyšplhaly až na 825 000 Kč. Zbylé peníze hodlalo město získat úvěrem.¹³⁹ Tento dům byl dokončen v roce 1940.

Nedlouho potom projeví i železničáři zájem na stavbě bytového domu. Pro jejich návrh, který se řešil také na říjnové schůzi, byly určeny stejné podmínky jako pro činžovní dům. V Havlíčkově ulici tedy vznikly tři domy. Ten nájemní s 29 byty město později prodalo.¹⁴⁰

Ti, kteří nechtěli, nebo nedostali možnost bydlet v činžovních domech, či se neřadili mezi sociálními případy, si často chtěli postavit své vlastní bydlení. Své žádosti často směřovali na

¹³⁴ SOKA Mělník, AMK, Zápisy o schůzi městské rady ze dne 24.4.1939.

¹³⁵ Což je například k dělnickým platům kolem 150K týdně přiměřené.

¹³⁶ Dle § 19 odstavce 2. jednacího řádu ústavu v listě č. 28 z 2. února 1939. Šíma, J.: c. d, dok. č. 29, s. 130.

¹³⁷ Tento návrh byl přijat 22. června 1939. SOKA Mělník, AMK, Zápisy o schůzi městského zastupitelstva 1939.

¹³⁸ Tamtéž; Ústav zvedl později svoji zápůjčku na 420,000 Kč a 16. října byla určena její splatnost na 40 let pololetními splátkami. SOKA Mělník, AMK, Zápisy o schůzi městského zastupitelstva 1939.

¹³⁹ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy o schůzi městského zastupitelstva z 22.6.1939.

¹⁴⁰ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Kronika města Kralup, 1938 s dodatky 1939-1954. s. 91 ad.

zastupitelstvo,¹⁴¹ které se v květnu 1939 rozhodlo k prodeji pozemků na Spořilově za výhodnou cenu 25 K za čtvereční sáh, avšak stanovilo podmínku postavení domu do 1 roku, a tak brzo vznikla v této čtvrti nová vilová čtvrť, která dotvořila kolorit města. Mezi 27 lidmi, kteří na pozemky dosáhli nalezneme nejen železniční zaměstnance(strojvedoucí, vlakvedoucí) ale i ostatní profese jako např. truhláře, dělníka, bank. úředníka.¹⁴²

Bytová otázka se řešila i v následujících letech stavbou domů v Šafaříkově ulici, které byly dokončeny až po válce. K jejich stavbě bylo užito také prostředků ústavu pro uprchlíky.¹⁴³

3. Poskytování podpor

Lidé přišli často zcela bez prostředků a potřebovali podporu na určitou dobu, než dojde ke stabilizaci jejich složité situace.¹⁴⁴

Především k nim se obracel oběžník ze 14. října, kterým OkÚ oznamoval městu možnost poskytnutí zálohy na nezbytné výlohy týkající se stravování a ubytování uprchlíků. Podmínkou bylo, že maximální náklad na osobu a den nesměl překročit 8 Kč a peněz mělo být užito především u osob, které byly zcela bez prostředků. Zdůrazněno zde bylo, že se měl učinit pokus o umístění uprchlíků zdarma v rodinách místního obyvatelstva.¹⁴⁵ Výše vyplácené částky byla určena na 5 Kč na dospělého a 2,50 Kč na dítě na 1 den.¹⁴⁶ To, že se určila tato částka, souviselo s místními poměry, které umožňovaly snížení 8 K částky.¹⁴⁷ Takováto rozhodnutí byla mnohdy kritizována, neboť snížená částka mnohdy nedostačovala, zvláště, když si uvědomíme, že hromadné stravování stálo 6.57K na osobu a den. Tento problém se ovšem stíral při hromadném stravování, neboť to se peníze nevyplácely. Po kritice došlo na některých místech k navýšení této částky.¹⁴⁸

S prohlubováním péče se projevilo centrální úsilí o evidenci podpor, a tak oběžník ze 7. listopadu nařídil, že každý uprchlík obdrží podpurný list, do nějž se mu budou zapisovat všechny podpory, které dostane od všech komitétů či jiných humanitárních institucí. Podkladem mu bylo rozhodnutí Ministerstva sociální péče, jež zavedlo, od 13.října na základě

---

¹⁴¹ „Následkem přílivu jednak evakuovaných státních zaměstnanců, jednak i osob soukromých, z části území postoupeného Německé říši, ucházelo se mnoho lidí o obecní pozemky na Spořilově.“ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt, Zápisy městského zastupitelstva z 24.5.1939.

¹⁴² SOKA Mělník, Okresní úřad Kralupy n/Vlt., sig. XII/11, inv. č. 547, Seznam.

¹⁴³ Rozhovor - Špecinger; Šíma, J.: c. d., s. 166. Celkem byly prostředky ústavu použity na sedm domů o 70 bytech. Přičemž výše zápujčky činila téměř 1 400 000 K.

¹⁴⁴ Šíma, J.: c. d., s. 47.

¹⁴⁵ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, č.j. 30.922.

¹⁴⁶ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy z jednání městské rady ze dne 10.11.1939.

¹⁴⁷ Od 1. listopadu se pro 2 osoby ve společné domácnosti vyplácelo 12 K denně. Pro 3os. 15 K denně, pro 4os. 18K denně. Pro více osob žijících ve společné domácnosti 20K denně. Pokud se jednalo o nezletilé děti měla se sazba přiměřeně snížit.

¹⁴⁸ Ke vyplácení podpor uvádí Raška: „Mnozí je prostě propjeli (tj. vyplácené částky-JB) a výživa trpěla. Když se podařilo zorganizovat hromadné stravování, byla strava uprchlíků někde lepší než jídlo domácího obyvatelstva v chudých krajích.“ Viz Raška F.D., c. d, s. 740.

rozhodnutí ministerské rady, evidenci podpor poskytnutých z fondu pro uprchlíky a to jak z fondu ministerstva sociální péče tak i dobročinných organizací soustředěných v okresních komitétch.

Každé osobě dle výnosu zemského úřadu z 6.října, která byla povinna hlásit pobyt na samostatném přihlašovacím listě¹⁴⁹ a přibyla po 20.květnu z území obsazeného cizí mocí a měla zájem o jakoukoli veřejnou podporu, jakož i o podporu z komitétů pro pomoc uprchlíkům, mohl být vydán okresním (státním policejním) úřadem podpůrný list uprchlíka. S omezením pro státní zaměstnance a jejich rodinné příslušníky, kteří na vydání tohoto listu neměli nárok.

Důležitým faktem bylo, že uprchlíci, kteří dostávali podporu v rámci akce pro uprchlíky, nedostávali podpory z titulu státní stravovací, chlebové a mléčné akce, ani stravovací a ošacovací akcí organizovanou Ústřední péčí o mládež.

Také ten, kdo pobíral podporu v nezaměstnanosti podle gentského systému, neměl možnost pobírat pravidelných podpor z fondů pro uprchlíky. Z těchto fondů nemohli být podporováni ani ti rodinní příslušníci, na něž majitel podpůrného listu pobíral zvýšený státní příspěvek k podpoře v nezaměstnanosti.

Pokud majitel tvrdil, že nepobíral a ani se neucházel o zvýšený státní příspěvek na některého svého rodinného příslušníka, měl to dokázat potvrzením ústředí své odborové organizace. Jestliže provedl důkaz, že nepobíral podpory uprchlické podle gentského systému a ani se o ni neucházel mohly mu být též poskytovány uprchlické podpory, stejně tak jako příslušníkům jeho rodiny. Pokud nepobíral podporovaný zvýšený státní příspěvek na některého z rodinných příslušníků mohly být uprchlické podpory poskytnuty také tomuto rodinnému příslušníkovi.

S podpůrným listem se měl uprchlík hlásit jedenkrát měsíčně hlásit u místní zprostředkovatelný práce o zaměstnání a vždy mu měl být o tom učiněn záznam do podpůrného listu. Tím aktem bylo vázáno vyplácení podpor. Každé zaměstnání uprchlíka, či rodinného příslušníka mělo být taktéž vyznačeno v listě.

Každá podpora udělená majiteli tohoto listu nebo jeho rodinnému příslušníku, ač pramenila z veřejných nebo z fondů dobročinných organizací, musela být v tomto listě v odd.C poznamenána a potvrzena. Žádné podpory z těchto fondů nesměly být uděleny osobě, která

---

¹⁴⁹ Přihlašovací povinnost měl za členy rodiny přednosta domácnosti, a za nedospělé osoby nežijící pohromadě s rodiči majitel bytu.

neměla podpurný list nebo nebyla rodinným příslušníkem osoby, které byl podpurný list vydán.¹⁵⁰

Kdo se nehlásil u zprostředkovatelný práce, obdržel zaměstnání, či průkazní lístek k podpoře podle gentského systému, nebo případně odmítl nabízené přiměřené práce nesměl být z titulu uprchlického podporován pravidelnými podporami /jako stravováním/, nýbrž mu měly být z tohoto titulu poskytnuty pouze nejnnutnější věcné potřeby jako šatstvo, obuv, nářadí pro domácnost apod. Přičemž umístění v pracovním útvaru se považovalo za zaměstnání. Do podpurného listu se nezapisovaly podpory z titulu nezaměstnanosti podle gentského systému. Všechny podpurné instituce měly přihlížet k tomu, co již majitel podpurného listu nebo jeho rodinní příslušníci dostali a měly též rozvážit jaké nejlepší pomoci bylo zapotřebí.¹⁵¹

Oběžník z 9.listopadu též upozorňoval, že uprchlíci, kteří nic nedělají a chtějí podporu se mají navrátit do svých domovů, neboť se již uklidnily poměry.¹⁵²

Někteří z uprchlíků si ani práci nehledali a zneužívali pomoc. Kupříkladu na nízkou pracovní morálku si stěžoval hejtman dr. Vorel: *„Někteří nic nedělají, chodí stále po úřadech... vyžadují stále podporu 8 Kč denně. Mnozí z nich zcela pohodlně odpočívají. Takové osoby nemají být nadále trpěny a mají se navrátit do svých domovů, neboť došlo k uklidnění situace. Nemají dostávat podporu, tu mohou dostat jen tehdy pokud dokáží a nebudou o tom stále jen mluvit, že jsou nemajetní a že se nemohou či neschopí navrátit do své dřívější obce.“*¹⁵³

I z těchto důvodů došlo v lednu k vydání výnosu Ústavu pro péči o uprchlíky, podle něhož šlo udělovat podporu uprchlíkům zásadně v naturálním stravování a jedině v těch zcela výjimečných případech, kde to nešlo provést se mohla poskytovat podpora v hotovosti. Jedním z dalších důvodů bylo, že v některých končinách si lidé další potřebné peníze získávali „obtěžováním veřejnosti žebrotou“. Což znamenalo rozšířit stravování, které stejně ve městě už probíhalo a bylo využíváno. Přímé peněžní podpory byly eliminovány a s dalšími měsíci se pak usilovalo o likvidaci uprchlické akce.¹⁵⁴

4.Stravování

Přes krátké vyvážení vojáků na městském dvoře Na Hrádku, prováděla stravování pro uprchlíky ze zabraného pohraničí hlavně už jmenovaná Okresní péče o mládež. Široký rozsah této akce ji vedl k rozhodnutí, aby na stravování v okolních obcích participovali majitelé

¹⁵⁰ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, Všem okresním úřadům ... ministerstvo soc. péče z 15.10.1938.

¹⁵¹ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, č.j. 31890-VIII 18/2.

¹⁵² SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, č.j. 4832/38.

¹⁵³ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 63, inv. č. 33., č.j. 33.364 VIII-18-2 z 9.11.1938.

¹⁵⁴ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápis z jednání městské rady ze dne 12.1.1939.

hostinců, v nichž byli uprchlíci ubytováni. Stravování pro první vlnu uprchlíků probíhalo ve vypjatých 20 dnech a to od 22.září do 11.října 1938 v Kralupech I, II, III, Lešanech, Debrně a Chvatěrubech. Nejvyšší počet uprchlíků stravovaných činil v 1 dni 337 osob, nejméně 16. Stravování celkem bylo pro 3817 osob, mimo ty, které zůstali soukromých rodinách na stravování nerefletovali. Celková částka použitá od min. soc. péče činila 25 089,35 K. Přepočteme-li ji na osobu, činí 6,57 K na 1 den.¹⁵⁵ Na toto stravování přispěli i místní pekaři a uzenáři darováním potřebného zboží.

Po tomto datu došlo k přesunu stravování do hostince u Vltavy, kde se vyvářelo pro 50-60 osob,¹⁵⁶ to už ovšem bylo za druhé vlny uprchlíků. Tento hostinec se stal i hromadnou ubytovnou. Instrukce jednatele pomocného výboru určovaly, aby stravování probíhalo ve vhodných místnostech oddělených od ložnic, jídelní lístek měl být vytvořen dle vzoru Státního zdravotního ústavu a měly být dodržovány předpisy. Může se zdát, že když stravování probíhalo ve stejných podnicích, ve kterých byli hromadně ubytováni uprchlíci, že muselo nutně docházet k nedodržování předpisů. K tomu pravděpodobně v samých počátcích docházelo a to vzhledem k velké koncentraci uprchlíků. Postupně jak byli uprchlíci přemísťováni do bytů se situace zlepšila, neboť na stravování mohli docházet. Později se ZÚPM dotazovalo OPM v souvislosti s trendem stížností na stravování na situaci v okrese. Stížností prý celkem nebylo. Celkově byla situace uprchlíků charakterizována jako uspokojivá, až na ojedinělé případy, které už byly napraveny. Nejednalo se tedy o tak žalostnou situaci, jaká měla panovat ve venkovských okresech dle názoru nadřízených orgánů.¹⁵⁷ V zimě od ledna do února bylo uprchlíkům vydáváno kakao.

5. Péče o mládež a její situace

Nemigrovala jen dospělá populace. Statistika dětí k 26.11. 1938 uváděla 108 dětí, což není zanedbatelná suma. Mnohdy bydlely společně s rodiči v hromadných ubikacích, což se ukazovalo jako nevhodné. Proto v případech, že tomu tak bylo, měl je lékař vyšetřit a roztrdit do tří skupin na zdravé, dále na ty které potřebovaly zotavení, jež měly být odeslány do zotavoven¹⁵⁸ a poslední skupinou měly být děti úchylné, které měly být umístěny do ústavu. U zdravých dětí měla OPM usilovat o jejich přemístění do dobrých rodin, do té doby než se stabilizovala životní situace rodičů. V případě nedostatku vhodných pěstounů se měla OPM

---

¹⁵⁵ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 4, inv. č. 4. Byly to podniky Vltava, Kréta, p. Vochomůrky, hotel Slávie, 2 hostince v Mínicích a zařízení ve jmenovaných obcích. Tabulka strážníků viz příloha.

¹⁵⁶ NA Praha, f. MPSP-R, k.55, sign. R 200, Okresní úřad ÚPÚ 1.6.1939.

¹⁵⁷ SOKA Mělník, f. OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, ZÚPM 31.1.1939.

¹⁵⁸ Děti byly umísťovány do dětských ozdravoven nejméně na dobu šesti týdnů a podle potřeby by pobyt prodlužován. V důsledku protiepidemická opatření došlo k proočkování dětí Ramonovým anatoxinem, prostřednictvím epidemické autokolony.

obracet na sousední okresní organizace, což se stávalo¹⁵⁹, a tak byl syn Josefa Pokorného, Přemysl z Kralup přemístěn až do rodiny v Mukařově v okrese Kostelec nad Černými lesy, přestože jeho otec ovšem nadále pracoval v minickém pracovním táboře.¹⁶⁰ 13 dětí našlo ubytování v pěstounských rodinách (které tak činily bezplatně, či s finanční podporou), 3 děti byly přijaty do dětského domova při OPM, ale 95 zůstávalo nadále v hromadných ubytovnách.¹⁶¹

Na základě výběru bylo 59 dětí uprchlíků umístěno v ozdravovně YMCA v Obříství. Přes poskytnutý příspěvek na ošacení, prosila zotavovna o ošacení šatstvo, prádlo a obuv, neboť peníze pro děti nedostačovaly. Pobyt v ozdravovně měl pozitivní efekt, neboť děti přibraly 1,40kg za týden.¹⁶²

Některé děti ve věku 6-14 let byly být umístěny na účet fondu londýnského starosty do Zemského dětského domova v Krnsku. Část z nich tu strávila i na jeden rok. O přijímání a propouštění dětí rozhodovala ZÚPM po dohodě s ředitelem ústavu domu. Během pobytu OPM zkoumala, zda-li by mohli být děti vráceny rodičům, ovšem za podmínky, že už získali vyhovující byt, zaměstnání apod. Již o prázdninách 1939 si odtud dvě rodiny vyzvedly své děti, neboť jejich existence se zlepšila. Některé opuštěné ženy s dětmi byly dány do ústavu v Černovicích.

Školou povinné děti měly ihned začít navštěvovat školy, ti menší pak jesle či mateřské školy. V případě potřeby se nemělo otálet se zřizováním útulků a rozhodně se všem mělo pomoci získat učební pomůcky, jak to tvrdí směrnice pro péči o uprchlíky.¹⁶³ Avšak MR na říjnové schůzi žádost o poskytnutí mateřské školy, či družiny nevyslyšela.¹⁶⁴

Na všech školách přibýlo nejen žactvo, ale i pedagogové z pohraničí. Přidávali se lavice a situace ve třídách se měnila ze dne na den podle toho, jak fluktovalo obyvatelstvo. Všechny kralupské školy byly postiženy přítomností vojska, které sídlilo v chlapecké škole již od 4.10.1938 a to až do dubna 1939, takže se výuka přenesla do budovy dívčí školy a probíhala na směny polodenně.¹⁶⁵ Později se uvolnilo osm místností, takže určitá stísněnost daná jednak

¹⁵⁹ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Instrukce -Zabezpečení dětí na společných ubikacích 5.11.1938.

¹⁶⁰ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 63, inv. č. 33, Liberecká okresní péče v Turnově OPM Kpy 11.1.1939.

¹⁶¹ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Zpráva o činnosti ZÚPM k 26.11.1938. Celkem bylo ve věku 14-18let 19 dětí, do 14 let 58 dětí v soudním okrese Kralupy. Dále OPM zajistila léčebnou péči pro 4 děti, pomohla 3 rodičkám a do odborné ústavů - léčebny dala 2 děti.

¹⁶² SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33.,č.j. 46-450/38.

¹⁶³ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33., Směrnice pro dělbu práce v okresech.

¹⁶⁴ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy městské rady ze dne 13.10.1938.

¹⁶⁵ Stupka, Josef: Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou, Kralupy nad Vltavou 2004, s. 194. Dívčí i chlapecká měšťanská škola. V březnu 1939 obsadili Němci dívčí školu a gymnázium. Výuka byla úplně ochromena.

velkým počtem žáků¹⁶⁶ a umenšenými prostory nebyla tak citelná. Též studenti měli mít možnost pokračovat ve studiu. Mnozí z nich se přihlašovali na místním gymnáziu, aby průběžně měli školu započtenou. Pan ing. Špecinger přiblížil tehdejší situaci takto: „*Bylo jich spousta, třída, která měla 30 žáků se rozrostla najednou až na 45, takže se musely přidávat lavice. Seděli jsme i po třech. Žáci byli dezorientováni, bylo jim všechno jedno, nezáleželo jim na známkách, věděli, že to má jen smysl tam, kde se trvale usadí. Měli jsme tam žáka Kroupu a ten si nechal dávat spoustu pěttek. Profesor-doktor Lendl, který se někoho po zkoušení, zeptal na jméno otázkou: Ty jsi Kroupa, vidí?, a protože studenty sám moc neznal, neboť škola teprve začala, a napsal mu pětku, i když to byl někdo úplně jiný, protože Kroupa proslul jako pětkař. My jsme pak zjistili, že Kroupa takhle dostal z dějepisu 14 pěttek.*“¹⁶⁷

Tento humorný příklad přispívá k celkové atmosféře, kdy i sám profesor byl dezorientován ze stále měnícího se studentstva. Protože často byli tito studenti pozadu s látkou dávali jim kralupští studenti opisovat písemné práce, jak sdělil O. Špecinger, nebylo to pouze toto s čím se jim snažili pomoci. Např. na chlapecké měšťance proběhla peněžní sbírka pro nemajetné, ale i vystěhovalce. Někteří darovali i různé části oděvu či potraviny.¹⁶⁸ Na obecné chlapecké se vybíralo na pomůcky, výslednou částku pomohla navýšit ještě záložna a legionáři. O měsíc později následovala zvláštní sbírka pro uprchlíky a „Babiččině komoře“ bylo odevzdáno 11 velkých balíků šatstva, prádla, bot a hraček, které žáci mezi sebou sebrali. Žákům nebyl osud nových spolužáků lhostejný.

Dále je nutné upozornit na další aktivitu OPM, která mimo pořádání sběracích a vyživovacích akcí obstarávala též učňovská místa. Takový úkol měl i jednatel pomocného výboru, který měl pomoci hledat práci mladým hochům a dívkám, pokud nebyli vázáni povinnými pracemi na ubikacích a též podporovat přeškolování mládeže k některému z potřebných povolání. Pro učně mělo být nalezeno učení pokud možno v co nejbližším místě. Záznamy jsou o aktivitě péče o mládež, která jednomu z učňů jakým byl Jaroslav Kolínko z Ústí nad Labem-syn topiče ČSD, který se učil pár měsíců ve Spolchemii. Jemu zajistila OPM přes továrníka Kratinu přijetí do učení na automechanika. Dalším byl kupříkladu učeň-lodník Jaroslav Schmidt, který nastoupil u Čs. plavby labské.¹⁶⁹

¹⁶⁶ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Statistika k 29.11.1938. Bylo v Kralupech 46 dětí z toho 29 do 14let., 7 do 18let a 10 neškoláků. Je třeba upozornit, že do kralupských škol chodili i děti z okolních obcí soudního okresu.

¹⁶⁷ Špecinger-rozhovor.

¹⁶⁸ SOKA Mělník, f. II. Osmiletá škola, Kronika, 1918-1939, s. 87. Dorost daroval hraničářským dětem v hotovosti 370Kč, ve věcech 200Kč,

¹⁶⁹ SOKA Mělník, OPM Kpy, k. 63, inv. č. 33, Zpráva o činnosti. OPM pomohla celkem 7 učňům.

6. Dary a sbírky ve prospěch uprchlíků

Pomoc uprchlíkům by neprobíhala lehce bez lidské solidarity ve formě darů a sbírek. Na konci září věnovali někteří obyvatelé nepotřebné věci na základě vyhlášky města, která prosila o darování věcí pro první uprchlíky. Šlo o nepotřebné podhlavníky, matrace a příkrývky. 20. října daroval městu 500 K obchodník Adolf Taussig se zvláštním zřetelem pro trpící uprchlíky.¹⁷⁰ Nedlouho potom probíhala ve městě sbírka Národní jednoty severočeské, Spolku Komenský a Ústřední matice školské ve prospěch hraničářů. Městská rada si přála, aby větší část z výtěžku akce-celostátní nedělní sbírky šatstva, potravin, prádla a peněz, zůstala v Kralupech.

Sbírka dopadla úspěšně a vynesla 1549 Kč a s dalšími soukromými dary ve výši 765, 50 Kč, tak celkem činila 2314, 50 Kč. Necelá částka byla pak odvedena pomocnému výboru pro uprchlíky při OkÚ.¹⁷¹ Město vyslyšelo i prosby jednotlivců kupříkladu v prosinci poskytl příspěvek uprchlíci 200 Kč na sporák a platilo peníze na jejího studujícího syna.¹⁷²

Mezi obyvatelstvem byl také sebrán starší nábytek a potřeby pro domácnost, které byly rozděleny mezi nejpotřebnější rodiny uprchlíků.

Velkým problémem uprchlíků byl nedostatek topiva. Ve snaze tento problémem eliminovat, probíhala v prosinci v Praze akce při níž ten, kdo kupoval uhlí, zakoupil i poukázku na pytle pro uprchlíky. Poukázku dostal komitét pro uprchlíky a ten ji předal potřebným. Volné sdružení - Výbor pro pomoc uprchlíkům si přálo provedení podobné akce v Kralupech, rada města tuto žádost přijala a vyhlásila s tím, že akci se rozhodlo podporovat 7 obchodníků. Jiná uhelná akce pro uprchlíky spočívala v tom, že každý kdo měl podpůrný list mohl dostat 1,1/2 q uhlí měsíčně.

Zimou akce neskončily. Spolek Pokrok z Kralup II daroval v lednu výnos z plesu, tyto peníze putovaly do zdejšího výboru pro pomoc uprchlíkům. V lednu se též konal v Národním divadle koncert ve prospěch uprchlíků. Účast na této akci byla odmítnuta z důvodu potřeby peněz pro uprchlíky ve městě.¹⁷³

Na konci prosince přišel návod na konání sbírky Výboru pro pomoc uprchlíkům, která měla být doplněním péče, kterou poskytovaly veřejné orgány. K návodu byly připojeny i sběrací archy pro tuto akci. Jeho předseda prof. dr. Jan Kapras prosil, aby se akce zúčastnili i místní činitelé - nejvýznamnější osoby v obci, výtěžek do 5000 Kč si mohl ponechat místní finanční

¹⁷⁰ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 63, inv. č. 33., č.j. 4483/38.

¹⁷¹ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, č.j. 4601/38. Sbírka vynesla 2000 K místnímu výboru zbytek byl odveden ústředí.

¹⁷² SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 214, inv. č. 547, č.j. 5540/38.

¹⁷³ SOkA Mělník, fond Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, č.j. 1519/39.

okresní komitét k účelům místní péče o uprchlíky, avšak kde nebyl komitét, bylo třeba vytvořit zvláštní sběrné komitéty. Nabádal: „*Běží nejenom o okamžitou pomoc uprchlíkům, nýbrž především o opatrování nových existencí a domovů. Z podnětu vlády byl vytvořen podepsaný Výbor pro pomoc uprchlíkům, který mezi jiným připravuje sběrací akci po domech na sběrací listiny, v kteréžto záležitosti dovolili jsme si již obrátit: se na Vás prostřednictvím okresního úřadu.*“¹⁷⁴

Sbírka měla být v neděli 15.1.1939 na veřejných prostranstvích a ulicích. Prosili starostu, aby pro sběrací služby získal nejvýznačnější osobnosti v obci. Uvědomovali si, že různé sbírky se jistě často střídaly, „*přesto však věříme, že se Vám podaří přesvědčiti Vaši veřejnost o skutečnosti, že sbírka pro uprchlíky má celostátní význam a že každý občan musí v dnešních těžkých dobách dokázati, že dovede býti štedrý jako nikdy před tím.*“¹⁷⁵ Místní komitét v Kralupech nebyl, a proto bylo usneseno vytvořit dvojice ze členů Sokola a DTJ. Vyhláška z 2. ledna 1939 žádala obyvatelstvo o příspěvky a upozorňovala, aby předešla záměnám, že budou chodit vždy dva lidé s pokladničkami, vše se pak odešle. Termín byl stanoven na týden od 6. do 15. ledna. Úřad se v lednu podívoval, že doposavad neobdržel odpověď ohledně sběrací akce, starosta odpovídal, že sbírka bude probíhat až od 2. - 5. února 1939.¹⁷⁶ Celkem bylo vybráno 13 947 K.¹⁷⁷

V únoru proběhla ošacovací akce nejprve z dobrovolných prostředků, tedy sbírek, později z přidělu ošacovací akce z fondu londýnského starosty. Hejtman dr. Vorel charakterizoval počínání svých zaměstnanců při ošacovací akci takto: „*Zaměstnanci úřadu projeví nevšední ochoty, horlivosti a mnohdy se sebezapřením při jednání s uprchlíky hrubších povah pečují o rozdělování předmětů k ošacení.*“¹⁷⁸ Jako obecně se při každé dobročinné akci objevovali lidé, kteří ač na pomoc nárok neměli, své požadavky uplatňovali. „*Mezi uprchlíky jsou osoby, které hledí využít i této akce pro svůj osobní prospěch a které se domáhají způsobem někdy velmi agresivním individuálního přidělu z ošacovací akce, aniž této pomoci skutečně potřebují.*“¹⁷⁹

Velikonoční sbírka potravin v okrese vynesla 1400 kg pšenice, 740 kg žita, 120kg mouky, 3280 kg brambor apod. V březnu to byla sbírka čerstvých vajec - Velikonoční pomlázka pořádaná Volným sdružením – Výborem pro pomoc uprchlíkům a ČSČK o velikonoční

¹⁷⁴ SOkA Mělník, OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33, Výbor pro pomoc uprchlíkům starostovi 3.1. 1939.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, č.j. 569/39.

¹⁷⁷ NA Praha, f. MPSP-R, k.55,sign. R 200. 1.6.1939 ÚPOÚ; Vydání se sbírkou činilo 1735,652 K zbylo 12 211, 35K Městu bylo ponecháno 5 000 K. Zbytek dostal Ústav pro péči o uprchlíky.

¹⁷⁸ SOkA Mělník, fond Josef Dobrohuška, Záznamy k únoru 1939.

¹⁷⁹ NA Praha, f. MPSP-R, k.72,sign. R 211, Zpráva z 18.1.1939.

pondělí, která vynesla 415,50 K a 325 vajec, které dostali uprchlíci s více dětmi, peníze pak byly odeslány červenému kříži a zapojily se do ní i místní školy.¹⁸⁰ Uprchlíkům přišel jistě vhod dar od amerických krajanů, který získalo město v květnu. Jednalo se o bednu obnošeného oblečení, prádla a obuvi. Z jiných organizací pomohl také např. Červený kříž a Sdružení pro pomoc uprchlíkům Václavu Černoorskému a jeho ženě, kteří bydleli v tělocvičně DTJ v kůlně, topivem a jídlem. Tito manželé ze žili bez jakéhokoliv vybavení.¹⁸¹

7. Zaměstnanost

Otázka zaměstnání příchozího obyvatelstva provázela tuto problematiku stabilně až do postupné likvidace uprchlické akce. Skladba příchozího obyvatelstva byla různorodá, nejednalo se pouze o státní zaměstnance, ale i o živnostníky, či dělníky. Přísun pracovních sil z pohraničí zkomplikoval otázku nezaměstnanosti tedy nejen v profesích dělnických, ale i dalších. Ke stabilizaci společnosti bylo třeba vyřešit tento problém a pokusit se uprchlíky začlenit co nejdříve do pracovního procesu. Dle dobových názorů ztrátu práce chápali jako největší křivdu.

Vládní nařízení č. 379/38 Sb. a č. 380/38 Sb. se pokusily řešit situaci penzionováním starých a méně přizpůsobivých zaměstnanců, či propouštěním vdaných nebo jinak zajištěných žen, to i v případech, že měly definitivu. Druhé nařízení pak stanovovalo i pokles platů zaměstnanců státu.¹⁸²

Jaroslav Šíma uvádí, že nejprve byly zajišťovány námezdní pracovní síly dle oborů. Výzvy a tlaky okresních úřadů a výborů na větší podniky se setkaly většinou s úspěchem. Podniky pak přijaly velké množství nových pracovních sil. Činnost v tomto směru vyvíjel i Úřad pro péči o uprchlíky, jež rozjel několik akcí např. dotazníkovou získával přehled o volných místech. Mnohdy zasílal informace samotným přestěhovalcům, tlačil na podniky, aby mu hlásily volná místa apod.¹⁸³ Podniky měly povinnost tuto povinnost i vůči okresním výborům pro pomoc uprchlíkům. Jednatel okresního komitétu Friese využíval znalostí a kontaktů v kruzích průmyslu, živností za jeho pomoci byla řada uprchlíků dána do pracovního procesu.¹⁸⁴

Vláda přijala i další opatření, ve kterých jsou cítit některé principy řízeného hospodářství. 9. října to bylo nařízení o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání a o přechodném omezování, zcizování a propachtování určitých druhů nemovitostí. Cílem bylo čelit přílivu živnostníků a pracovníků ve svobodných povoláních. Jiná vládní norma

¹⁸⁰ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, č.j. 9137/39.

¹⁸¹ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, č.j. 8161/39.

¹⁸² Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s. 171.

¹⁸³ Šíma, J.: c. d., s. 68-69.

¹⁸⁴ NA Praha, f. MPSP-R, k.55,sign. R 200, Zpráva ÚPO z 1.6.1939.

zmocňovala státní orgány, v případě mimořádných hospodářských poměrů, nepovolovat vznik nových živností, obchodů, továren a svobodných povolání. Tyto regulativy byly doplněny dalšími vládními nařízeními pro oblast služeb a obchodu, kterýmiž omezovala podmínky pro jejich založení a rozšiřování. Můžeme proto hovořit o jakémisi numeru clausu v této oblasti, objevily se i další nařízení o usměrňování pohybu pracovních sil.¹⁸⁵ Stanislav Schořálek, který přišel do města si na to stěžoval: „*Nějaké živnostenské provozování nám hraničářům nepovolují, poněvadž nás stále považují jako cizince.*“¹⁸⁶

Nařízení vlády č. 244 z 19.října 1938 nařizovalo podnikům ohlásit okresnímu úřadu zaměstnance, které přijaly po 1.květnu a měli bydliště, či domovské právo v území obsazeném cizí mocí. Od účinnosti tohoto předpisu nesměly být zaměstnány osoby bez svolení okresního úřadů. Odepření souhlasu úřadu pak znamenalo propuštění z práce. Toto nařízení se týkalo i již zaměstnaných osob.¹⁸⁷ Nařízení č. 282 z 11.listopadu požadovalo potvrzení zemského úřadu od osob, které se ucházely o místo ve vnitrozemí a týkalo se i osob přeložených, kterým se nezměnil zaměstnavatel, či těch, jež budou teprve přeloženy.¹⁸⁸ Následkem toho se rozvinula široká korespondence k ověřování žádostí jednotlivých osob. Jak bylo řečeno, některé firmy měly zájem o zaměstnání obyvatel z inkriminované oblasti. Informace o volných místech poskytoval například i Věstník pro přestěhovalce. Na tomto místě bude třeba detailněji rozebrat problematiku jednotlivých zaměstnaneckých kategorií a povolání.

Postoj městského úřadu k přidělování nových zaměstnanců z pohraničí nebyl zrovna vstřícný, byl dán i tím, že před osudovými záříjovými dny došlo k naplnění stavu úřednictva. Přidělení zaměstnanců se protahovalo i po několika odmítavých stanoviscích i přes doporučení o plné pochopení v této věci.¹⁸⁹ Například již 6. října vyzýval okresní úřad k přijetí vyškolených zaměstnanců členů stráže bezpečnosti, což město odmítlo s poukazem výše uvedený plný stav. Urgence na přijetí zaměstnanců pokračovaly, a tak v lednu přijalo město náhradou za zaměstnance poslaného do důchodu kancelářského úředníka z Březánek u Bíliny Františka Kapouna. Po přidělení Eduarda Čumpelíka z Duchova opětovně město tvrdilo, že došlo k

¹⁸⁵ Gebhart, J. - Kuklík, J.: c. d., s. 172-3; Průcha, V. a kol.: c. d., s. 436.

¹⁸⁶ SOKA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kpy, Spisy 1937-1948, k. 20., Dopis z 7.12. 1938.

¹⁸⁷ Sbírka z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 83, č.244 ze dne 19.10.1938, s.1069-1070.

¹⁸⁸ Sbírka z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 93, č.282 ze dne 11.11.1938, s.1115-1116.

¹⁸⁹ V žádosti z 6.října 1938 stálo: *Ve státní správě v důsledku odstoupení území vznikly značné přebytky zaměstnanců, jejichž umístění ve zbylém území bude spojeno se značnými obtížemi, takže je vyloučeno, aby státní správa mohla umístiti ve svých službách ještě zaměstnance veřejných korporací a zejména též zaměstnance obcí z odstoupeného území. S druhé strany není možno postižené osoby ponechat bez pomoci jejich osudu. Je mravní a občanskou povinností obcí, aby převzaly do svých služeb ty, kteří pozbyli své existence v obecních službách. Především proto žádá starosty o plné pochopení a snadné provádění.* (potřhl JB). SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápis městské rady z 6.10.1938 - Příloha pro jednání městské rady.

plnému obsazení úřadu, a proto nemohou být přijati další.¹⁹⁰ Nakonec byli v březnu přiděleni další zaměstnanci (dle nařízení z 21.12.1938 čís. 379.) ke dvěma jmenovaným přibyli H. Mráček z Bystřan a policejní strážník Robert Reiman rovněž z Bystřan.¹⁹¹ „*Úředníci později dostali místa i v nově zřízeném úřadu práce, který v Kralupech do té doby nebyl, uplatnění zde našlo 15 lidí.*“¹⁹²

Dále je nutné se zmínit o „poštáčních“ a železničářích, kteří patřili do též kategorie státních zaměstnanců. Ředitelem kralupského poštovního úřadu byl jmenován muž s několikaletou zkušeností vedoucího pracovníka v Klášterci nad Ohří. Železničáři tvořící výraznou složku příchodního obyvatelstva našli obživu nejen na místní důležité stanici, ale i v železničním depu. Je třeba říci, že nadstavy zaměstnanců nebyly jen záležitostí státních drah. „*V Kralupech, kam jsem byl přeložen, se ukázal nadbytek zde zaměstnaných a přesunutých zaměstnanců odjinud*“¹⁹³, napsal do vzpomínek syn jednoho železničáře. Bylo to i v důsledku likvidace dílen a provozu výtopen a dílen ČSD v Obrnicích, Duchcově, Mostě, Hrobu a částečně též v Podmoklech a Ústí nad Labem. Jednalo se o 128 železničních zaměstnanců.¹⁹⁴

V kralupských školách se uplatňovalo nařízení, jak o odchodu vdaných pedagožek, tak o penzionování. Zde to bylo 55 let věku. Přestože toto rozhodnutí bylo obecně dobře přijato, v kronice chlapecké měšťanské školy je cítit jistá rozmrzelost nad tímto nařízením, kdy i kvalitní, oblíbení a schopní pedagogové museli uvolnit místa pro kolegy ze zabraných uzemí.¹⁹⁵ Je dobré zde zmínit, že některé hudební školy ze severních Čech, ať už z Duchcova, Děčína, či Podmokel měly zájem o přesun do města. Jejich prvotní žádosti byly odloženy a posléze zamítnuty, neboť jejich příchod by znamenal, dle slov městské rady existenční, ohrožení pro soukromé učitele hudby, kterých na Kralupsku bylo nezanedbatelné množství, a to přesto že i prestiž města nejen v kulturní oblasti by se tím výrazně pozvedla.¹⁹⁶

Nezanedbatelnou složkou pomoci byla pomoc další kategorii a to bývalým samostatným živnostníkům. Úřad pro uprchlíky pro ně zjišťoval místa, kde lze zřídit novou živnost, či sbíral nabídky na prodej živností. Rozvinul i zápůjčky. např. na nákup surovin a zboží a tím

¹⁹⁰ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy městské rady z 19.1.1939.

¹⁹¹ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy o schůzi městského zastupitelstva z 22.3.1939.

¹⁹² Špecinger – rozhovor.

¹⁹³ Doplnuje: „*Otec musel zajišťovat i transport strojů a zařízení, které se demontovalo v dílnách zde v Podmoklech, před německým záběrem do Kralup. Toto zařízení se však muselo z nařízení říšských úřadů opět vracet na původní místo do dílen v Podmoklech. Otec při této příležitosti stačil ještě v Kralupech zaměnit některé stroje za horší.*“ Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, ed. Emil Ovčáček, Děčín 1999, s. 162.

¹⁹⁴ NA Praha, f. MPSP-R, k.55,sign. R 200, OkÚ Ústavu pro uprchlíky 1.6.1939.

¹⁹⁵ SOkA Mělník, f. II. Osmiletá škola, Kronika, 1918-1939, s. 88. Na chlapeckou měšťanskou školu přišly dvě pomocné učitelské síly z Ervěnic a Postolopr. Na dívčí školu byly přikázány 3 síly, 2 muži a 1 žena z Podmokel a Bílinska. Na gymnáziu se objevil učitelský pár z Podmokel.

¹⁹⁶ SOkA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., Zápisy z jednání městské rady ze dne 27.10. 1938.

pádem rozjetí vlastní živnosti. Této možnosti využilo v Kralupech 21 živnostníků, jejichž profesní šíře byla široká.¹⁹⁷ Situaci živnostníků stěžovalo, že někteří ze státních a veřejných zaměstnanců, kteří nenašli místo ve státní a veřejné službě, usilovali o uplatnění v živnostenské sféře, což ovšem vyvolávalo i konflikty. Zájem hodinářů z Duchcova o příchod do města byl také odmítnut z podobných důvodů jako v případě školských zařízení. Na rozdíl od jiných oborů v zemědělství stabilně chyběly pracovní síly. Například správa hospodářského dvora v Kralupech III, nabízela místo 70 osobám k polním pracím z řad uprchlíků. Každý měl dostat plat, případně stravu, pro některé připadalo v úvahu i ubytování. Je třeba říci, že obecně velký zájem přijímat práci v zemědělství nebyl, lze tedy předpokládat, že požadovaný počet osob nebyl naplněn. O tom může svědčit i zpráva okresního hejtmána, který apeloval na přijetí práce v zemědělství, neboť i ona je pro stát důležitá. „*Je nutné působit nejen na nezaměstnané z řad uprchlíků, ale i na ostatní, aby práci v zemědělství přijímali... poměry vyžadují aby každý přijal jakoukoli práci. Poukazování na nízké mzdy není důvodem k odmítání práce, vláda chce zlepšit postavení lidí zde, zemědělství trpí nedostatkem pracovních sil.*“¹⁹⁸ Tato snaha ovšem narážela na překážku, že nezemědělci nechtěli nezpracované síly. Uprchlíci se zemědělským pracím mnohdy vyhýbali z nejen z důvodu malých mezd, ale také z příčin, že vstupem do tohoto dočasného zaměstnání ztráceli nárok na uprchlickou podporu.

Ministerstvo zemědělství prosadilo vydání nařízení č. 304 o přepravě a přechodném umístění zemědělců (týkalo se jen zemědělců obhospodařujících více než 50 ha půdy). Dále obstaralo pro uprchlíky zemědělce úvěrový fond ve výši 15 miliónů na nákup provozních prostředků.¹⁹⁹ Tlak na snížení okruhu nezaměstnaných a vyplácení podpor byl velký. OkÚ žádal, aby byli zaměstnání všichni uprchlíci ucházející se o podporu, a proto bylo rozhodnuto zaměstnat uprchlíky na stavbách dle předpisu č. 182/38 a doplatit jim 40ti hodinovou mzdu. Další kategorii a to dělníkům se dostalo zaměstnání v kralupských továrnách.

Nezaměstnanost a hospodářské potíže druhé republiky si vynutily další právní úpravy. Vedle dohody s Německou říší o zaměstnání pro čs. zemědělce a živnostenské dělníky z ledna 1939 (z Kralup odešli pouze jednotlivci), to bylo nařízení č. 223/1938 ze dne 11. října 1938 o

---

¹⁹⁷SOKA Mělník, Okresní úřad Kralupy n/Vlt., sig. VIII/18/9, k. 222, Seznam dlužníků.; A to přes výrobce likérů a korkových zátek, prodejce papírnického zboží, provozovatele stavební činnosti, cukráře, krejčího, obuvníka. ale i R. Rosa, který si vypůjčil na studium syna, který doposud studoval s vyznamenáním.

¹⁹⁸SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt, k. 215, inv. č. 547, č.j. 14.126/39. práci nabízel i statek ing. Schustera ve Vojkovicích.

¹⁹⁹ Šíma, J.: c. d., s. 71. Ústav také poskytoval zemědělcům půjčky. Později se tím zabýval II. odbor ústavu, kde bylo zřízeno zvláštní zemědělské oddělení.

zřizování pracovních útvarů.²⁰⁰ Zařazování do nich měly být nezaměstnané přihlášené osoby starší 18 let, které určil okresní úřad. Za neuposlechnutí povolání do útvaru, které byly „organizovány podle zásad branné moci“, hrozilo až 6 měsíců vězení. Příslušníci těchto útvarů měli nárok na stravu, ubytování, denní přírůstek ad. pracovalo se 48 hodin týdně a všichni absolvovali občanskou výchovu. Útvary měly konat obecně prospěšné práce. Jeden z takovýchto útvarů na Kralupsku v tehdejší obci Minice (nyní součást města), ve kterém byli i uprchlíci, provedl rekonstrukci a rozšíření silnice z Minic přes Zákolany na Kladno. Toto „nové silniční spojení“ slouží dodnes.²⁰¹

Celkově bylo snazší zaměstnat osoby v námezdním poměru než obnovovat velké podniky. Nejsnadněji se zařazovali manuální pracovníci, než zaměstnanci vyšších služeb.²⁰²

8. Likvidace uprchlické-podpůrné akce

S jarními měsíci roku 1939 se usilovalo o postupnou likvidaci uprchlické akce. Jednak různými způsoby zaměstnávání doposud nezaměstnaných a aplikací vládního nařízení č.301 z 25.listopadu 1938, kterým se prováděla opční smlouva s Německem. Určovala u osob, které se staly či zůstávaly česko-slovenskými občany domovské právo, v případě že ho neměly na tehdejším území Česko-slovenské republiky a to dle pořadí uvedeného v zákoně.²⁰³ Tak mohla být široká péče postupně vyňata z péče uprchlické a přenesena na obce.

V tomto duchu postupné likvidace byl koncipován i oběžník č.44, v něm Ústav pro péči o uprchlíky vyzýval všechny okresní úřady, aby přestěhovaly do domovských obcí ty uprchlíky, kteří byli nemajetní, neměli výdělečný příjem, nemohli se sami opatrovat, či odepřeli nabídnuté zaměstnání. Měly zařídit určení domovské obce dle nařízení č. 301/1938. Uprchlíků v domovských obcích se měl ujmout odbor pro hospodářské zajištění uprchlíků a mají být pojata do umístovací evidence a do pomocných akcí. Přepravu svršků hradil Ústav pro péči o uprchlíky, jízdné pak okresní úřad. Domovská obec se měla postarat o ubytování podle domovského a chudinského zákona. Měly jim najít vhodné ubytování. Finančně slabé obce si mohly požádat o refundaci z prostředků Ústavu pro péči o uprchlíky na nájemné ale jen po dobu tří měsíců. Totéž se týkalo i výživy. Refundování bylo určeno pouze do výše 50% podpor.

²⁰⁰ Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s. 176; Průcha, V a kol.:c. d., s. 445.

²⁰¹ Radvanovský. Z.: c. d., s. 36-37; Špecinger, O.: Osvobození ..., c.d., s. 25.

²⁰² Nejvíce nezaměstnaných z dřívě samostatně výdělečně činných bylo v zemědělství (statkáři, velcí sedláci), dále v obchodě a svobodných povoláních(především u Židů). Mezi námezdními silami bylo dlouho nezaměstnáno mnoho kancelářských zaměstnanců, obchodních a svobodných povolání a inteligence. Ostatní kategorie se mohly zaměstnávat hromadně, kdežto případy těchto těžko umístitelných se musely řešit individuálně. Později se rozsáhle přidělovala půda zemědělcům a poskytovaly další zápůjčky na zisk půdy. Šíma, J.: c. d., s. 100-1.

²⁰³ Sbírka z. a n. státu Československého, roč. 1938, částka 77, č.301 ze dne 25.11.1938.s.1165.

V podpůrné akci ústavu, taktéž v soukromém a hromadném ubytování, měly zůstat pouze osoby, kterým doposud nebyla určena domovská obec, tj. osoby přestárlé, práce neschopné a opuštěné děti, dále osoby, které neodmítly práci a doposud nebyly přesunuty do okresu kde byla práce k dispozici. Nakonec pak ženy a děti, které čekaly na výzvu svých manželů k odjezdu za hranice. Dočasně mohly zůstat v ubytovnách ženy a děti uprchlíků, kteří byly zařazeny v pracovních útvarech, které jsou v blízkosti a to tak, že umožňují vzájemný kontakt jedenkrát týdně. Od nich bylo požadována náhrada za stravování. Pokud otec rodinu nenavštívil, tak měla být žena s dětmi dána do domovské obce. Pokud uprchlíci našli zaměstnání, měli se ženy a děti též přestěhovat do svých prostor.²⁰⁴

Osobám, které nepřijaly práci či neuposlechly rozkazu k odchodu do pracovního útvaru, nesměla být vyplácena podpora z veřejných prostředků, tak to stanovoval výnos Ústavu pro uprchlíky z 17. února 1939.²⁰⁵

V únoru 1939 požadavky na hromadné ubytování i na finanční podporu dále stouply, řada uprchlíků totiž vyčerpala své úspory a možnosti ubytování u příbuzných a známých nebyly časově neomezené. Bylo jasné, že hlavním cílem péče o uprchlíky se stává jejich co nejrychlejší zařazení do normálního produktivního života.

Projevovala se snaha ukončit podporu uprchlickou a to k 15.květnu 1939. Na jaře se totiž otevíral prostor pro sezónní práce, které mohly nabídnout místa některým nezaměstnaným.

Všichni práce schopní uprchlíci měli být definitivně začleněni do pracovního procesu, přičemž na jaře to mělo být snadnější s ohledem na počínající zemědělské práce, které se stále trápily nedostatkem pracovních sil. Přičemž uprchlík byl povinen přijmout každou práci bez ohledu na předchozí zaměstnání. Odmítnutí znamenalo vyloučení z podpory, příslušníkům speciálních povolání, či s různými zdravotními omezeními mělo být vhodnější povolání vyhledáno i za pomoci ústavu pro péči o uprchlíky. Pokud byl někdo potom propuštěn ze zaměstnání dostával prostředky z podpor pro nezaměstnané. V ubytovnách mohli dále zůstat ženy s dětmi čekající na signál k odchodu do zahraničí. Měla se učinit opatření, aby došlo co nejdříve k vyklizení ubytoven. Příspěvek na nájemné do začátku byl určen na pouze na dva první měsíce. Pokud nebylo místo měli být odesláni do domovských obcí. Propůjčené vybavení ubytoven mělo být vráceno, nově zakoupené věci uskladněny pro budoucí možnou potřebu. Vyjmenované osoby mají být převzaty do péče chudinské a to a/ osoby přestárlé, b/ ženy nemající manžela, které se musely trvale starat o děti a nemohly chodit do práce, c/ nemocní, kteří se prokázaly vysvědčením úředního lékaře. 15. května se též zrušilo stravování

²⁰⁴ SOKA Mělník, f.OPM k. 62, inv. č. 33, Oběžník č. 44.

²⁰⁵ SOKA Mělník, Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, č.j. 8013/39.

uprchlíků z akce pro uprchlíky. Ústav pro péči o uprchlíky žádal, co největší úsilí všech organizací, aby byla zdárně zlikvidována otázka uprchlická.²⁰⁶ Okresní úřad informoval 1.6.1939, že se stravovalo pouze sedm lidí přestárých a nemocných, kteří po zisku domovského práva nebudou požívat podporu z fondu pro uprchlíky a budou převzati do péče domovských obcí. Což se stalo a od července nebyl nikdo podporován.²⁰⁷

Ubytovny byly zrušeny dříve už 30.4.1939, protože 8 zbylých rodin získalo byty ve Všetudech v Červeném mlýně. Inventář²⁰⁸, tj. lůžka a lůžkoviny byl vrácen původním majitelům a z části uskladněn. Tím byla zlikvidována uprchlická otázka v Kralupech nad Vltavou.

---

²⁰⁶ SOkA Mělník, f.OPM, k. 62, inv. č. 33, Podporování uprchlíků – likvidace 27.4.1939.

²⁰⁷ NA Praha, f. MPSP-R, k.55,sign. R 200, Okresní úřad ÚPÚ 1.6.1939.

²⁰⁸ Tamtéž; Další inventář byl uskladněn 2 umyvadla, 1 zinkový hrnek na prádlo, 1 rýžový kartáč-se nevrátil protože byl opotřeбенý.

VI. Reakce obyvatelstva a problémy v novém prostředí

V závěrečné kapitole se zájem přesune na tematiku sociálně psychologických vztahů po přesídlení, o kterých pojednal v jedné kapitole i Jaroslav Šíma.²⁰⁹ Upozorňuje, že český tisk reagoval velmi živě na přistěhovalectví a upozorňuje, že někde bylo na nově příchozí reagováno vlídně, jinde pak méně vlídně, což trochu pozměňuje danou představu, zaznamenanou například i v dobové rozhlasové relaci: „*Naše společnost zahrnula naše spoluobčany upřímnými sympatiemi nejen ve slovech, ale i srdcem a štědrými rukama.*“²¹⁰

Co se týče pomoci uprchlíkům v Kralupech dá se souhlasit s tímto citátem, který upozorňuje i na počáteční problémy úřadů: „*Co se týče obyvatelstva pochopení bylo všeobecné. Každý viděl, jak těžká je práce okresních úřadů, jak sta a sta rodin přicházelo i v takovém stavu chudoby nebylo šatstva, prádla, nebylo možné snad nic jiného než jednota v obětavosti. Nejlépe se to jeví v průběhu sběracích akcí. Nebylo to ale od počátku. První chvíle neproběhly tak hladce je pochopitelné, obyvatelstvo pomohlo.*“²¹¹ Ve sběracích akcích se projevila plně solidarita i v Kralupech, což je vidět z vybraných částek. Jak uvádí i J. Šíma i ty byly projevem, že většina společnosti cítila s postiženými a přijímala je vlídně. Jak víme nejednalo se jen o poskytnutí finanční pomoci, ale i o nabídku přístřeší a stravy.

Mezi členy různých spolků např. sokolů docházelo ke vzájemné pomoci. Podpora příchozím bratrům z pohraničí se tak ukázala i v otevření poradenské služby. V souvislosti s touto službou vydali sokolové tento text: „*Členové Sokolské jednoty ze zabraného území. Pokud bydlíte v Kralupech, či okolí, obraťte se ve vašich žádostech o radu, či pomoc na jednotu Sokol v Kralupech*“²¹² Josef Bursa děkoval dvěma bratrům sokolům, že mu umožnili usídliti se ve městě a zároveň prosil, aby ho ostatní členové jednoty podpořili v „*uhájení existence*“, otevřel si totiž krejčovský obchod a žádal přijetí do místní organizace.²¹³ Na druhou stranu sokolové dožadovali uvolnění sokolovny pro vojáky, neboť náhradní prostory jim nedostačovaly, pochopitelně jejich urgencye byly s ohledem na upřednostňování armády zamítnuty. „*Činitelé i všechno občanstvo přijalo s uspokojením zprávu, že v Kralupech bude vojenská jednotka. Jistě Vám bylo známo, jaké těžkosti bylo nutno překonávat k získání vojenských objektů, kdy určité osoby se dopouštěly rozmanitých zásahů, jen aby se vyhnuly*

---

²⁰⁹ Šíma, J.: c. d., s.79-101. Zachytil zde vzpomínky uprchlíky na rozdílné pocity z jejich příchodu do vnitrozemí.

²¹⁰ NA Praha, f. MPSP-R, k.36, sign. R 131. Rozhlasová relace z února 1939.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² SOkA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kralupy, Spisy 1937-1948, k. 20., Dopis 5.11.1938

²¹³ Tamtéž, Dopis Josefa Bursy z 26.10.1938.

národní povinnosti poskytovati podle svých sil a možností něco ku prospěchu města, kraje a státu“, psal jim starosta města.²¹⁴

Našli se také někteří, kteří příchod hraničářů nelibě nesli. 9.října byl povolán strážník na nádraží, kde strojník z lihovaru vykřikoval: „*Vy český psi, hraničáři, jdete nám sem dělat zlo a vyžíráte vojenskou kuchyň. To neštěstí přišlo ze severu a přinesli to hraničáři.*“²¹⁵ Za pobuřování byl dán k soudu. Uprchlík, pozdější železničářský účetní, František Budín také zaslechl slova výtek: „*Kdybyste se k nim(tj. Němcům - pozn. JB) chovali slušně, tak jste tam mohli zůstat.*“²¹⁶ Oproti tomu si O. Špecinger pamatuje pouze solidární chování a pochopení a pokud se objevil nějaký antagonismus tak jedině proti Němcům. Eva Plíhalová vzpomínala na uprchlíky, kteří byli ubytováni u jejího dědy takto: „*My jsme je vzali vyloženě, jako naše příbuzné. Nic se před nimi nezamykalo, strašně hodný lidi to byli.*“²¹⁷

Rozpory se také projevovaly mezi uprchlíky a nezaměstnanými. Problémy představovalo i otvírání nových živností²¹⁸, kdy staří řemeslníci a obchodníci v nich viděli obavu o zisk. „*Nějaké živnostenské provozování nám hraničářům nepovolují, poněvadž nás stále považují jako cizince.*“²¹⁹

Někteří neměli pochopení pro potíže, které je tu čekaly a žádali nemožnosti. Mnozí nechtěli podpory, byli zvyklí pracovat, jiní nesouhlasili s naturálním stravováním. Pokud se týkalo zaměstnání mnozí byli zaměstnání nouzově v oborech v nichž nemohli trvale zůstat. „*Někteří nechtěli brát podporu, neboť jim připadala jako almužna.*“²²⁰

Problémů uprchlíků využívali i lidé, kteří se chtěli přizpůsobit na jejich těžkém osudu, ať už jako obchodníci s falešnými pasy, či jako obchodníci se ženami. „*Sociální pomocná akce mimo „nových sociálních případů“, přináší i činnost podvodníků a vyděračů, kteří stojí za lidskou bídou a lidským zlem.*“²²¹ F.D. Raška uvádí naproti tomu, že se případy obohacování objevily, ale „*byly však naprosto výjimečné*“ a ústřední orgány vždy zakročily.²²²

Dle Šímy se později projevil i vliv na zdraví kupodivu ne tak silně na porodnost. U 51% uprchlíků došlo ke zmenšení bytu, u 41% pak byly byty méně komfortně vybavené (chybějící

²¹⁴ Tamtéž, Č.j. 284/39P z 23.1.1939.

²¹⁵ SOKA Mělník, fond Dobrohrůška Josef, Významnější záznamy policie z října 1938.

²¹⁶ Fr. Budín byl spolupracovníkem Felixe Holzmannna. Pocházel z Ústí nad Labem a v Kralupech žil až do návratu domů v roce 1945. Kde ho, jak říkal, „*vítali ti samí, kteří ho vyháněli*“. Namísto ordnerských uniforem si na uvítanou oblékli sokolský stejnokroj. Padesátník Ondřeje Suchého z 26.2.2006. ČRo 2, Praha.

²¹⁷ Rozhovor s Evou Plíhalovou *1930, duben 2006.

²¹⁸ Gebhart, J.-Kuklík, J.: c. d., s. 178-9.

²¹⁹ SOKA Mělník, fond Tělovýchovná jednota Sokol Kpy, Spisy 1937-1948, k. 20. Dopis z 7.12. 1938.

²²⁰ Šíma, J.: c. d., s. 90. Šimovy záznamy o těchto problémech vznikly na základě dotazníkové akce od roku 1943, jsou zde uvedeny pro dokreslení problému.

²²¹ Šíma, J.: c. d., s. 57; Konkrétně viz. Štěpánek, Zdeněk: c.d., s. 49.

²²² Raška, F.D.: c.d., s. 745.

záchody, koupelny, osvětlení apod.) než předchozí a u 49% pak platilo vyšší činži. Stížnosti na ubytování byly časté a byly pochopitelné úřady v tom dle slov Rašky „*vykonaly co se dalo*.“ Pokračoval dále: „*Když lidé z průmyslových oblastí a vyšší životní úrovní jsou najednou na dlažbě. Člověk přišel o dosavadní existenční jistoty, včetně práce, což chápali jako největší křivdu*.“

Situace uprchlíků venkovských okresech byla údajně žalostná a nevěnovala se jim náležitá péče, a proto se dotazovalo Zemské ústředí péče o mládež na skutečnou situaci i v Kralupech. Stížností na chování organizací dle slov OPM celkem nebylo. Situaci v obcích sledovali i činovníci Okresního výboru pro pomoc uprchlíkům.

Přesun z původních domovů se odrazil i na rodinných poměrech, kdy mnozí sňatky odložili. Dokonce u 27% rodin, které bydlely jednotně došlo k rozdělení, ale u 50% ke změnám v koncentraci rodiny nedošlo. Rodina Fr. Běleckého se rozdělila, on pracoval jako horník v Otvovicích u Kralup kam dojížděl z Minic, jeho dva ze čtyř synů žili a pracovali v hlavním městě. Předtím v Ervenicích bydleli pohromadě.²²³

Zvláštní důsledky mělo stěhování pro ty, kteří byli majiteli samostatných podniků, kde hrál důležitou úlohu majetek. Zvláště se to projevilo v zemědělství, pro nedostatek půdy a nutnost velkých investic, které tento bor vyžadoval, pokud chyběl inventář. V obnově pohostinství a zemědělství bylo velkou překážkou také stáří uprchlíků. Všeobecně staří lidé snášeli změny těžce. Dále 11% těch co měli samostatné živnostenské, obchodní nebo zemědělské podniky vstoupilo do námezdního poměru. Někteří podnikatelé změnili obor svého podnikání.

Jaroslav Šíma dokázal, že vytržení z prostředí v němž člověk trvale zakotvil znamenal otřes, nepříznivý pro všechny, se kterým se dokázali vyrovnat jen někteří. Přirozeně si několik uprchlíků mohlo svou existenci zlepšit.

Zhoršení hospodářské situace způsobila ztráta zanechaného majetku, změny v zaměstnáních, bytové problémy a společenská izolace, která se též projevila. Byla dána příchodem do cizího prostředí, kde se nové styky navazovaly jen velmi pozvolna. Asimilace proběhla lépe u těch uprchlíků, kteří měli v blízkosti své příbuzné.²²⁴

Co se týče finanční situace v některých případech mohlo dojít k jejímu zlepšení. Sekretář ústavu obecně uvádí, že „*vůbec situace těch, kteří mohli zůstat u téhož zaměstnavatele a byli přeloženi do jiného místa, byla zpravidla podstatně snazší, než těch, u kterých změna bydliště znamenala i změnu zaměstnání*.“ Pokud si někdo finančně polepšil, mohl na druhou stranu „*platit jinak*“, a to např. zmenšením bytu, vyšší činží, či zvětšením počtu členů domácnosti.

²²³ SOkA Mělník, f. OPM Kpy, k.62, Dopis ZÚPM 21.12.1939 OPM v Kralupech.

²²⁴ Šíma, J: c. d., s. 95-99.

Obecně nárůstem cen byli postiženi všichni „U většiny případů je zhoršení skoro všestranné.“²²⁵ Změny v povolání a zaměstnáních se odrážely i na výplatní pásce. Například jeden krejčí si vydělal 220K týdně, pak se stal dělníkem s platem jen 165K týdně. K tomu všemu se přidávalo zhoršení bytových poměrů, a tak onen krejčí z bytu o místnosti a kuchyni byl nucen spokojit se jen s jednou místností. V Kralupech bydlela rodina Černohorských v kůlně u tělocvičny DTJ až do doby než získali byt v Červeném mlýně ve Všestudech.²²⁶

Spokojenost uprchlíků byla řídká a velká většina toužila po osvobození národa a po návratu.²²⁷ Po osvobození se také naprostá většina vrátila do svých původních domovů.

Majetek a odškodnění

Jen tento stručný popis má nastínit majetkovou otázku. Je zde uveden pro celkové doplnění tématu. Data sdělená při prvním povinném hlášení bylo použita k odhadu majetkových poměrů uprchlíků. Pracovala s nimi i Národní banka a zemský úřad. Vyplynulo z nich mj., že střední vrstva byla mezi uprchlíky zastoupena slabě (nezahrnovali sem státní zaměstnance), naproti zámožným vrstvám jejichž zastoupení bylo silné.²²⁸

Soupis majetku byl proveden prakticky dvakrát, první v rámci evidence uprchlíků, druhý pak při přihláškách škod podle vládních nařízení č. 93/1940 a č.302/1940, na jejich základě měly být propláceny zálohy na náhrady škod (v něm už byli zahrnuti i veřejní zaměstnanci).

Podle prvního soupisu zanechala v odstoupeném území asi 1) rodin majetek²²⁹, který ocenili na 2 903 195 525 K (protektorátní měny). Jednalo se většinou o majetek rodin méně zámožných, případy velkých opuštěných majetků byly spíše ojedinělé. Asi u jedné třetiny znamenala ztráta majetku, po příchodu na zbylé území státu nutnost ucházet se o podporu, či vyhledání zaměstnání, naprosté ochuzení. Zbylé dvě třetiny pak měly ještě nějaký majetek, takže se nemuseli obracet na úřady ohledně pomoci.²³⁰

Do konce roku 1943 odhadli přestěhovalci své škody na téměř tři miliardy, úřady dospěly k číslu přes miliardu. V německém pohraničí byly škody vyčísleny na 295 926 710 K. Na podkladě soupisu, který doprovázelo vždy vyšetřování a důkazní řízení došlo od 30. dubna 1941 k vyplácení záloh na škody nejvýše však 20 000 K, a hlavně pro sociálně potřebné. Veřejným zaměstnancům pak bylo vyplaceno průměrně kolem tří tisíc na jeden případ a u

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ SOKA Mělník, f. Archiv města Kralupy n/Vlt., k. 215, inv. č. 547, Situace Černohorských.

²²⁷ Šíma, J.: c. d., s. 100.

²²⁸ Gebhart, J.: c.d., s. 572.; Průcha, V. a kol.: c. d., s. 433-4.

²²⁹ Osudy zanechaný majetek popisuje mj. Bartoš, J.: Okupované..., c.d., s. 87-90.

²³⁰ Šíma, J.: c. d., s. 64-5. Uvádí dále, že uprchlíci, kteří měli ve svém bydlišti větší majetek, nutila tato skutečnost k tomu, aby se usazovali většinou v nově pohraničních okresech. Dále většina uprchlíků jiných národností, kteří byli najednou ochuzeni, usilovala o vystěhovalectví. Naproti tomu většina Čechů chtěla zůstat na zbylém území.

ostatních přestěhovalců to pak bylo téměř sedm tisíc. Plná úhrada uznaných škod nikdy neproběhla, ač bylo příslušné vládní nařízení v roce 1942 projednáno. Na přestěhování majetku byly od října 1939 poskytovány zápůjčky nemajetným uprchlíkům.²³¹

---

²³¹ Šíma, J.: c. d.,s. 67-8.

Závěr a shrnutí

Skrze jednání berlínského výboru získalo Německo prostor pro další zisk území blížící se požadavkům obsaženým v godesberském memorandu s cílem co nejvíc omezit zbytek ČSR. Vyznačené páté pásmo se těmito požadavkům blížilo a obsahovalo okresy, kde nebyl nadpoloviční počet Němců ani v roce 1918. Požadovaný plebiscit se nekonal a později přibýlo k německým požadavkům také tzv. šesté pásmo s rýze českými obcemi. V odstoupeném území byl na základě sčítání v roce 1930 přibližně 727 000 Čechů.

Vřící kotel, který na mnoha místech představovalo pohraniční území Československé republiky, přiměl k odchodu obyvatelstvo všech zaměstnaneckých kategorií. Statistiky uprchlického obyvatelstva jasně ukazují velké zastoupení dělníků a živnostníků, dokonce ovšem v malém počtu i zemědělců. Často opakované závěry, že z pohraničí utíkali pouze ti, kteří sem přišli po vzniku samostatného státu se nepotvrdil. Státní zaměstnanci, nezanesení do statistik uprchlíků vedených později při Ústavu pro péči o uprchlíky, tvořili do prosince 1938 zhruba cifru 40 000 lidí, po započtení statistik uprchlíků 150 000 v prosinci 1938, lze tvrdit, že do konce roku uprchlo z pohraničí přes 200 000 lidí čs. státní příslušnosti, převážnou většinu tvořili Češi.

Otázka zbylého obyvatelstva je sporná, výzkumy Josefa Bartoše ukázaly že v pohraničí zůstalo přinejmenším půl milionu Čechů, což vyvrací závěr o tom, že všichni Češi uprchli. Evakuace a obsazování pohraničí byly citlivými procesy u obou zúčastněných stran. Bylo proto nutné stanovit závazná pravidla evakuace území určených pro zábor. Etapová evakuace tak pochopitelně ovlivňovala časové možnosti pro odchod nejen vojáků ale i obyvatelstva.

Důvody k opuštění domovů měly různou povahu od citových, hospodářských, či přímého fyzického napadení, utíkali lidé často pod vlivem obav, jednak že předchozí napadání nejen českých obyvatel by mohlo zasáhnout i je ale i z dalšího vývoje, neboť by začali žít v cizím státě. Ataky ordnerských formací směřovaly především k lidem spjatým s ČSR, jako byli např. sokolové, legionáři, ale i vůči komunistům, Židům a německým antifašistům. Frekvence útoků, jejich síla, závisela také na kvantitě českého obyvatelstva v pohraničních oblastech. Žádný centrální příkaz SdP, či NSDAP ohledně vyhánění českého obyvatelstva se nedochoval. Nejednalo se tedy o centrálně organizované vyhánění, ale jak to dokládají i vzpomínky pamětníků, že část uprchlického obyvatelstva vyhnána byla (např. Nýřanský případ). Dle slov V. Zimmermanna hranici mezi útekem a vyhnáním označit „za velmi plynulou“, neboť dobrovolně Češi své příbytky neopouštěli.

Situace těch Čechů, kteří zůstali, se nedala srovnat s postavením německé menšiny v ČSR, jejich persekuce probíhala ve všech směrech (školství, kultura, zaměstnání apod.).

Uprchlíci přicházeli do vnitrozemí už od květnové mobilizace, avšak masový útek nastal na konci září, hlavně pak v říjnu. Obecná tendence vyžadovaná zemským úřadem měla zabránit uprchlíkům v opuštění domovů, připouštěla však odejít těm, vůči kterým byl směřován tlak nebo útoky, nejdále pouze do sousedních okresů. Neměli také odjíždět do větších měst např. Prahy, Brna apod. Tato představa nebyla naplněna, neboť uprchlíci přijížděli do vnitrozemí. Jejich náhlý příchod mohl vyvolat zmatek, jak se tomu stalo v Kralupech, který se po několika dnech podařilo zvládnout. Došlo tak k vydání dalších instrukcí, jež už konkrétně rozebíraly případnou péči o uprchlíky. Zemský úřad zjišťoval i případná místa, kam odesílat transporty. V Kralupech byla výše možných uprchlíků (jako možné válečné opatření) stanovena na 1000 lidí, zřízení tábora bylo odmítnuto. Stalo se tak v době přítomnosti uprchlíků, kdy došlo i k rozdělení kompetencí mezi Okresní péči o mládež v Kralupech, která se zabývala stravováním a městským úřadem, který řešil ubytovací problémy.

S představou úřadů o bezdůvodném útěku a dočasnosti péče do uklidnění situace souvisela i tendence, že uprchlíci mají být houfně vraceni do původních bydlišť. Výjimku opět tvořili ti, u nichž by mohlo dojít k ohrožení života. Tehdy vedle hospodářských, sociálních zřetelů byl tento postoj vlády generála Syrového ovlivněn i vývojem situace mezinárodní situace. Vládní zmocněnci se účastnili berlínských jednání mezinárodního výboru, jehož úkolem bylo mj. i stanovení plebiscitního území. Vláda tak chtěla zamezit útěku českého obyvatelstva ze sporných lokalit. I v Kralupech byla vydána 2. 10. vyhláška, která požadovala shromáždění všech vystěhovalců a jejich návrat domů. Přes obecnou tendenci k návratu uprchlíků do původních bydlišť se jednalo o uprchlickém problému dále. Ukázalo se, že návrat nepůjde provést dokonale, a proto došlo k rozdělení kompetencí a dalšímu řešení problému uprchlíků.

Jedním z dalších prohloubení a sjednocení péče na okresní úrovni v oblasti péče o uprchlíky na místní úrovni byla směrnice pro péči o uprchlíky, kterou zaslalo ministerstvo soc. péče všem okresním úřadům v českých zemích. Péči měli mít na starosti jednak okresní úřady, jednak zvl. pomocné výbory, ve kterých měli být dva zástupci dobrovolnických organizací. V obcích s velkým počtem uprchlíků měl vzniknout místní výbor. Prováděcím orgánem pomocného výboru měl být výkonný výbor skládající se ze šesti členů z organizací pečující o mládež, ze zdravotnictví, z církve, tělovýchovy, obrany, jeho jednatelem se měl stát vhodný úředník z Okresní péče o mládež, Sokola, či Čs. Červeného kříže (ČSČK). V Kralupech tento výbor zřízen nebyl, na okresní úrovni se tak stalo.

Od 9. října bylo zavedeno policejní hlášení osob, které přišly z území obsazeného cizí mocí. Postupně se začala rozvíjet širší a důkladnější evidence a to i pro potřeby Ústavu pro péči o uprchlíky, který byl zřízen 11. listopadu 1938, s cílem zastřešit a sjednotit péči o uprchlíky.

Jeho jednací řád přinesl definici uprchlíka, která byla důležitá při konkrétní působnosti úřadu, která zahrnovala širokou škálu činnosti a pomoci. Z dalších pomocných organizací to byl např. Výbor pro pomoc uprchlíkům.

Hraničáři přišli do města, které mělo za sebou velký populační a hospodářský rozvoj, který zapříčinila železnice. Místní železniční uzel spojoval tratě ze šesti směrů a doplňovaly ho železniční dílny a depo. Průmyslové podniky spolu se širokou vilovou zástavbou dávaly městu nezaměnitelný kolorit.

Město Kralupy se řídilo instrukcemi a nařízeními vyšších orgánů, ale přesto samo uvádělo tyto příkazy v život, a tak mělo možnost situaci ovlivnit např. řešilo bytovou otázku, zorganizovalo sbírku pro nejpotřebnější apod.

První uprchlíci dorazili do města už 22. září, tedy krátce po přijetí anglo-francouzských návrhů. Jednalo se o 16 osob, dále počet uprchlíků rostl a kolísal. Obecně lze mluvit ve městě o dvou vlnách utečenců. Další vlna dorazila do města zhruba po polovině listopadu. Co se profesní stránky uprchlíků týče platí pro Kralupy obecné trendy, které byly zmíněny výše. V září a na počátku října dojížděli do města hojně státní zaměstnanci, pak také uprchlíci ostatních profesí. Přicházeli, či spíše přijížděli, protože hlavním prostředkem přesunu byl vlak, ze severočeské aglomerace - Ústí nad Labem, Podmokel, Mostu, Teplic-Šanova apod. Přiváželi s sebou jen to nejnnutnější, někdy i bez toho a byli odkázáni na pomoc, kterou už na nádraží zajišťovali zaměstnanci úřadu, strážníci, lékař a samaritáni. Pro movitý majetek se později vraceli zpět, přesun pro některé zajišťoval radní Biňovec, který spolupracoval ze sedláky z okolí. Nepříjemné bylo (pro některé utečence), že nábytek došel někdy poškozený. Pro státní zaměstnance, kteří si majetek nestihli přepravit, byla pak určena státní akce stěhovací, která probíhala v roce 1939. Počet uprchlíků kolísal, jejich počet se v průměru pohyboval od 700-1300 osob na okresní úrovni. Je třeba zároveň uvést, že převážná část příchozích byla ve městě, či jeho blízkém okolí. Statistika k 25.12.1938 udávala cifru 1000 uprchlíků, z nichž bylo podporováno 232 osob.

Uprchlíky bylo nutné nejdříve někde ubytovat. Město mohlo využít pouze některých objektů, neboť část z nich byla rezervována pro vojsko a důstojníky, kterým se vycházelo maximálně vstříc.

Jednalo se o budovy s většími sály. Ve městě bylo málo tělocvičen, a tak se využívali prostory opravdu různého účelu: hostinec U Vltavy, hotel Slávie, tělocvična DTJ, hostinec pana Vochomůrky, Na Krétě, u Vltavy. Nebyla to zařízení jen v Kralupech, ale i pohostinství v okolních vsích Lešanech, Chvatěrubech, Debrně, Minicích. Měly mít náležité vybavení: jako byly slamníky, deky, umyvadla, dětské vaničky, kamna, či otop. Také nesměly být

přepřehovány, součástí měla být místnost na praní, umývárna, či izolační místnost. Vzhledem k rychlému ubytování nebyla některá kritéria dodržována kladená na kvalitu ubytování dodržována. Dokonce i 40 uprchlíků bydlelo po jistou dobu ve vozech ČSD ve stanici Kralupy. Vojáci obývali chlapeckou školu, sokolovnu a dvůr DTJ v Mikovicích. Dokonce se objevila snaha využít zámek Nelahozeves a Veltrusy jako hromadných ubytoven. Nestalo se tak, protože zámky měly hodnotné vybavení, které mohlo být poničeno. Hostince Vltava a u Čeků pak získaly pak trvalý ubytovací charakter a došlo u nich k vnitřním úpravám, aby nedostatky v bydlení byly odstraněny. Dřívější sláma, slamníky byly nahrazeny železnými postelemi.

Využívali se i domy místních obyvatel, kteří buď dobrovolně, či podle zákona č.228/38 dali k dispozici volné prostory. Silná vilová zástavba ve městě se upravila rozdělením domu na dvě části. Tyto prostory měly být poskytovány za přiměřené nájemné, což se ale nedělo a místní strážníci museli často řešit stížnosti na výši nájemného.

Toto bydlení bylo však pouze prozatímní, bylo nutné řešit situaci komplexně výstavbou nových domů. Ve městě mělo být umístěno velitelství, pro něž se měly budovat speciální budovy. Nestalo se tak a ze stavby sešlo.

Situaci sociálně slabých občanů řešilo město v lednu, kdy byl vypracován projekt na stavbu činžovního domu o 29 bytech s nižším nájemným. Problémy uprchlíků s nízkými příjmy se dostaly na pořad dne v březnu, kdy se město rozhodlo vybudovat dům pro uprchlíky na základě příspěví Ústavu pro uprchlíky v Praze. Mělo se jednat o obytný dům o 30ti bytových jednotkách (10 obytných kuchyních a 20 bytech o pokoji a kuchyni). Bylo určeno přiměřené nájemné, které nesmělo přesahovat částku 1 200 Kč ročně, což lze například k dělnickým platům kolem 150K týdně označit za přiměřené. Náklady na dům se nakonec vyšplhaly až na 825 000 Kč. Tento dům byl dokončen v roce 1940. Nedlouho po projednávání domu pro uprchlíky si svůj dům rozhodli postavit i železničáři. Pro ty, kteří si chtěli postavit svůj dům, nabídlo město pozemky.

Bytová otázka se však stále ukazovala jako nekřiklavější. Do roku 1945 se ji město snažilo vyřešit stavbou sedmi bytových domů. Ke krytí stavebních nákladů použilo i půjčky od ústavu pro uprchlíky. Její celková výše dosáhla jednoho a čtvrt milionu korun

Po celou dobu nevypukla ve městě žádná epidemie.

Přes krátké vyváření vojáků na městském dvoře Na Hrádku, prováděla stravování pro uprchlíky ze zabraného pohraničí hlavně už jmenovaná Okresní péče o mládež. Široký rozsah této akce ji vedl k rozhodnutí, aby na stravování v okolních obcích participovali majitelé hostinců, v nichž byli uprchlíci ubytováni. Částka činila na osobu a den 6,57 K.

Pravděpodobně v samých počátcích stravování docházelo k nedodržování zdravotních předpisů, neboť v hostincích docházelo k velké koncentraci uprchlíků. Postupně jak byli uprchlíci přemísťováni do bytů se situace zlepšila, neboť na stravování mohli docházet.

Mezi uprchlíky tvořily nezanedbatelnou položku děti. Děti, které bydlely s rodiči v hromadných ubikacích, byly rozděleny do tří skupin na zdravé, potřebné zotavení, a děti „úchylné“, které měly být umístěny do ústavu. Některé ze zdravých dětí byly umístěny do rodin, do doby než se stabilizovala životní situace rodičů. Část dětí byla odeslána do zotavovny. Některé děti pak na účet fondu londýnského starosty do Zemského dětského domova v Krnsku. Část z nich tu strávila i na jeden rok. Předtím než se vrátily rodičům byla důkladně prošetřena rodinná situace. Opuštěné ženy s dětmi byly dány do ústavu v Černovicích.

Uprchlícké děti navštěvovaly kralupské školy, kam přišly nejen ony, ale i někteří pedagogové z pohraničí. Přidávaly se lavice, osazenstvo třídy se průběžně měnilo. Snaha pomoci se projevila tak, že na školách proběhla řada sbírek pro děti uprchlíků, ať už o peněžní - na pomůcky, či šatstva. Spolužáci, dle slov pamětníka si i na místním gymnáziu snažili pomoci např. opisováním a doučováním. S takovým přístupem to nemuselo být všude stejné. Situace ve školách byla komplikována přítomností vojska, které obývalo chlapeckou školu, takže výuka musela probíhat v dívčí polodenně. OPM pomáhala shánět dorostu pracovní a učební místa.

Důležitou byla podpora, kterou uprchlíci dostávali do doby stabilizace jejich životní situace. Při hromadném stravování se příspěvky nevyplácely. V Kralupech byla výše vyplácené částky byla určena na 5 Kč na dospělého a 2,50 Kč na dítě na 1 den, což souviselo s místními poměry. Později byla navýšena na 8K, jak bylo jinde obvyklé. V případě vícečlenné domácnosti se částka adekvátně zvyšovala. Postupné prohlubování péče se projevilo centrálním úsilím o evidenci podpor, takže každý uprchlík obdržel podpůrný list, do nějž se mu zapisovaly všechny podpory, které dostal od všech komitétů či jiných humanitárních institucí. Na vydání listu neměli nárok státní zaměstnanci a jejich rodinní příslušníci. Podpůrný list obdržel ten, kdo měl podle výnosu zemského úřadu z 6. října přihlašovací povinnost např. za členy rodiny ji měl přednosta domácnosti. S podpůrným listem se měl uprchlík hlásit jedenkrát měsíčně u místní zprostředkovatelný práce o zaměstnání a vždy mu měl být o tom učiněn záznam do podpůrného listu. Tím aktem bylo vázáno vyplácení podpor. Z důvodů zneužívání podpory byla v lednu zavedena v naturální formě. Přímé peněžní podpory byly eliminovány. S dalšími měsíci se pak usilovalo o likvidaci uprchlické akce. Sbírkový a ošacovací akce probíhaly po celou dobu přítomnosti uprchlíků. Na konci září

věnovali někteří obyvatelé nepotřebné věci na základě vyhlášky města, která prosila o darování věcí pro první uprchlíky. Šlo o nepotřebné podhlavníky, matrace, přikrývky apod. Nedlouho potom probíhala ve městě sbírka Národní jednoty severočeské, Spolku Komenský a Ústřední matice školské ve prospěch hraničářů. Necelá částka byla pak odvedena pomocnému výboru pro uprchlíky při OkÚ. Mezi obyvatelstvem byl také sebrán starší nábytek a potřeby pro domácnost, které byly rozděleny mezi nejpotřebnější rodiny uprchlíků.

Ve snaze eliminovat nedostatek topiva, se kterým se potýkali uprchlíci, probíhaly v zimě různé akce. V únoru to pak sbírka Výboru pro pomoc uprchlíkům, v níž bylo vybráno 13 947 K. V únoru také proběhla ošacovací akce nejprve z dobrovolných prostředků, později z přidělů ošacovací akce z fondu londýnského starosty. Jako obecně se při každé dobročinné akci objevovali lidé, kteří ač na pomoc nárok neměli, své požadavky uplatňovali. Uprchlíci dostali i dar od amerických krajanů. Jednalo se o bednu obnošeného oblečení, prádla a obuvi. Z tohoto přehledu sběrných a ošacovacích vyplývá, že obyvatelstvu nebyl osud uprchlíků lhostejný.

Zaměstnání příchozích osob bylo tvrdým oříškem. Vláda vydala několik nařízení, které měly v sobě prvky řízeného hospodářství, povolování výkonu povolání, živností, souhlas se zaměstnáním od příslušného úřadu apod. O uvolnění pracovních míst usilovala nařízení o pensiování starých a méně přizpůsobivých zaměstnanců, a propuštění vdaných, či jinak zajištěných žen. Rozsáhlou zprostředkovatelskou činností ve vyhledávání pracovních míst zahájil Ústav pro péči o uprchlíky.

Postoj městského úřadu k přidělování nových zaměstnanců byl dán i tím, že před osudovými záříjovými dny došlo k naplnění stavu úřednictva. Přidělení zaměstnanců se protahovalo i po několika odmítavých stanoviscích a to i přes doporučení o plné pochopení v této věci. Zřízený úřad práce v době protektorátu nabídl některá pracovní místa. Dále je nutné se zmínit o „pošťácích“ a železničářích, kteří patřili do též kategorie státních zaměstnanců. Ředitelem kralupského poštovního úřadu bývalý vedoucí pracovník pošty v Klášterci nad Ohří. Železničáři tvořící výraznou složku příchozího obyvatelstva našli obživu nejen na místní důležité stanici, ale i v železničním depu. Měli zkušenosti z provozu výtopen a dílen v Obrnicích, Duchcově, Mostě ad. Jednalo se o 128 železničních zaměstnanců.

V kralupských školách se uplatňovalo nařízení, jak o odchodu vdaných pedagožek, tak o penzionování. Přestože toto rozhodnutí bylo obecně dobře přijato, v kronice chlapecké měšťanské školy je cítit jistá rozmrzelost nad tímto nařízením, kdy i kvalitní, oblíbení a schopní pedagogové museli uvolnit místa pro kolegy ze zabraných území. Některé hudební školy ze severních Čech měly zájem o přesun do města. Jejich prvotní žádosti byly odloženy a

posléze zamítnuty, neboť jejich příchod by znamenal, dle slov městské rady existenční, ohrožení pro soukromé učitele hudby, kterých na Kralupsku bylo nezanedbatelné množství, a to přesto že i prestiž města nejen v kulturní oblasti by se tím výrazně pozvedla. Nezanedbatelnou složkou pomoci byla pomoc další kategorii a to bývalým samostatným živnostníkům. Úřad pro uprchlíky pro ně mj. rozvinul i zápůjčky. např. na nákup surovin a zboží a tím pádem rozjetí vlastní živnosti. Této možnosti využilo v Kralupech 21 živnostníků. Situaci živnostníků stěžovalo, že někteří ze státních a veřejných zaměstnanců, kteří nenašli místo ve státní a veřejné službě, usilovali o uplatnění v živnostenské sféře, což ovšem vyvolávalo i konflikty. V zemědělství chyběly pracovní síly. Přestože správa hospodářského dvora v Kralupech III, nabízela místo 70 osobám k polním pracím. Zájem o tuto práci nebyl. Uprchlíci se zemědělským pracím mnohdy vyhýbali z nejen z důvodu malých mezd, ale také z příčin, že vstupem do tohoto dočasného zaměstnání ztráceli nárok na uprchlickou podporu. Ministerstvo zemědělství mj. obstaralo pro uprchlíky zemědělce úvěrový fond ve výši 15 miliónů na nákup provozních prostředků. Dělníci našli místo povětšinou v kralupských továrnách. Nezaměstnanost a hospodářské potíže druhé republiky si vynutily i zřizování pracovních útvarů (později i kárných pracovních táborů). Zařazování do nich měly být nezaměstnané přihlášené osoby starší 18 let, které určil okresní úřad. Útvary měly konat obecně prospěšné práce. Jeden z takovýchto útvarů na Kralupsku v tehdejší obci Minice (nyní součást města), ve kterém byli i uprchlíci, provedl rekonstrukci a rozšíření silnice z Minic přes Zákolany na Kladno.

S jarními měsíci roku 1939 se usilovalo o likvidaci uprchlické akce. Jednak zaměstnáváním doposud nezaměstnaných a aplikací vládního nařízení č. 301 z 25. listopadu 1938, kterým se prováděla opční smlouva s Německem. Určovala u osob, které se staly či zůstávaly československými občany domovské právo, v případě že ho neměly na tehdejším území Československé republiky a to dle pořadí uvedeného v zákoně. Tak mohla být široká péče postupně vyňata z péče uprchlické a přenesena na obce. V tomto duchu postupné likvidace byl koncipován i další oběžníky, v nichž Ústav pro péči o uprchlíky vyzýval všechny okresní úřady, aby přestěhovaly do domovských obcí ty uprchlíky, kteří byli nemajetní, neměli výdělečný příjem, nemohli se sami opatrovat, či odepřeli nabídnuté zaměstnání. Tak byly ubytovny zrušeny dříve už 30. 4. 1939. Podpůrná činnost pro uprchlické osoby z financí Ústavu pro péči o uprchlíky pak byla ve městě ukončena v červenci 1939.

Z hlediska sociálně psychologického by celková pomoc nemohla být účinná bez solidarity a účasti širokého obyvatelstva, které přispívalo do sbírek, v prvních chvílích poskytlo přístřeší a stravu příchozím, či jako živnostníci později žádali o přijetí některých uprchlíků do svých

živností po přesídlení. Solidarita a pomoc se projevovala i v různých organizacích. Např. sokolové rozjeli poradenskou službu a podporovali příchozí bratry z pohraničí. Na druhou stranu se sokolové dožadovali uvolnění sokolovny pro vojáky, neboť náhradní prostory jim nedostačovaly, pochopitelně jejich urgencye byly s ohledem na upřednostňování armády zamítnuty. Přes uvedená kladná přijetí se, ale našli i takoví, kteří příchod nesli nelibě. Někde lidé oceňovali utrpení lidí, které prožili, jinde příchod českých lidí vyvolával nenávist proti cizincům, na což si vzpomínal i O. Špecinger, který si pamatuje pouze solidární chování a pochopení. Problémy představovalo i otvírání nových živností, kdy staří řemeslníci a obchodníci v nich viděli obavu o zisk.

Problémů uprchlíků využívali i obyvatelé, když požadovali nepřiměřené nájemné. Situace uprchlíků v Kralupech nebyla na rozdíl od jiných venkovských okresů tak žalostná. Zhoršení hospodářské situace způsobila ztráta zanechaného majetku, změny v zaměstnáních, bytové problémy (zmenšení obývaných prostor) a společenská izolace, která se též projevila.

Z provedeného rozboru vyplývá, že téma péče o uprchlíky v sobě zahrnuje celou řadu dílčích problémů. Dá se snad shrnout, že obyvatelstvo města jako celek, v této zkoušce obstálo.

Přílohy

<i>1. Počty uprchlíků v Kralupech o okolí (reflektujících na stravování)</i>			
<u>Den</u>	počet strážníků	<u>Den</u>	počet strážníků
22. září	16	1. říjen	260
23. září	16	2. říjen	279
24. září	134	2. říjen	279
25. září	337	3. říjen	278
26. září	336	4. říjen	221
27. září	318	5. říjen	196
28. září	329	6. říjen	192
29. září	321	7. říjen	108
30. září	225	8. říjen	85
		9. říjen	72
		10. říjen	31
		11. říjen	29
celkem		celkem	
strážníků 2063		strážníků 1759	

Pramen: SOkA Mělník, f. OPM Kpy, k. 62, inv. č. 33.

2.Statistiky uprchlíků – politický okres Kralupy nad Vltavou

Celkem podporovaných

2.11. předběžný přehled uprchlíků k 29.10.1938

Mělník v té době jen 218

Celkový přehled ke dni:	celkem:	čs.	něm.	žid.	jiné	cizí příslušníci
2.11. předběžný přehled uprchlíků k 29.10.1938	751	675	62	11	1	2
4.11.1938	751	675	62	11	1	2
	celkem	podporovaných				
5.11	49	45				
12.11	35	5				
19.11	690	34				
27. 11.1938	767	83				
11.12.1938	881	127				
18.12.1938	863/963	179				
25.12.1938	1000	232				
31.12.1938	1022	234				
1.2.1939	1022	274				

Počet uprchlíků z odstoupeného území umístěných během týdne od **28.11.-3.12.1938** na území politického okresu Kralupy nad Vltavou.

A.

Celkem uprchlíků	české	slovenské	rusínské	německé	polské	maďarské	židovské	jiné
825	793	0	0	29	1	0	1	0

Z celkového počtu je dětí do 14 let 200.

B.

Z celkového počtu je **115 lidí** naprosto nemajetných, nejsou zaměstnání, ani je nemohou vydržovat příbuzní a jsou tudíž odkázáni na podporu státních úřadů.

Z takto podporovaných je národnosti:

české	slovenské	rusínské	německé	polské	maďarské	židovské	jiné
102	0	0	13	1	0	1	0

Z takto podporovaných dětí do 14 let je 34.

Statistika dle ubytování, národnosti a náboženství dle stavu k **1.11.1938** v politickém okrese

Kralupy nad Vltavou

dle národnosti

celkem	česl.	něm.	pol.	žid.	jiná
586	543	36	4	2	1

dle náboženství

katolíci	evangelíci	českosl. církev	isr.	bez vyznání
238	31	40	40	236

dle povolání

veřejní zaměstnanci (bez státních)	soukromí zaměstnanci	učitelé	živnostníci	svobodné povolání	rolníci	dělníci	soukromn íci	Celkem
10	59	0	39	5	1	90	33	237

Statistika k **1.7.1939**

dle státní příslušnosti z býv. čs. území

bývalých česl.	cizí	bez státní příslušnosti	
1308	61	-	

dle národnosti

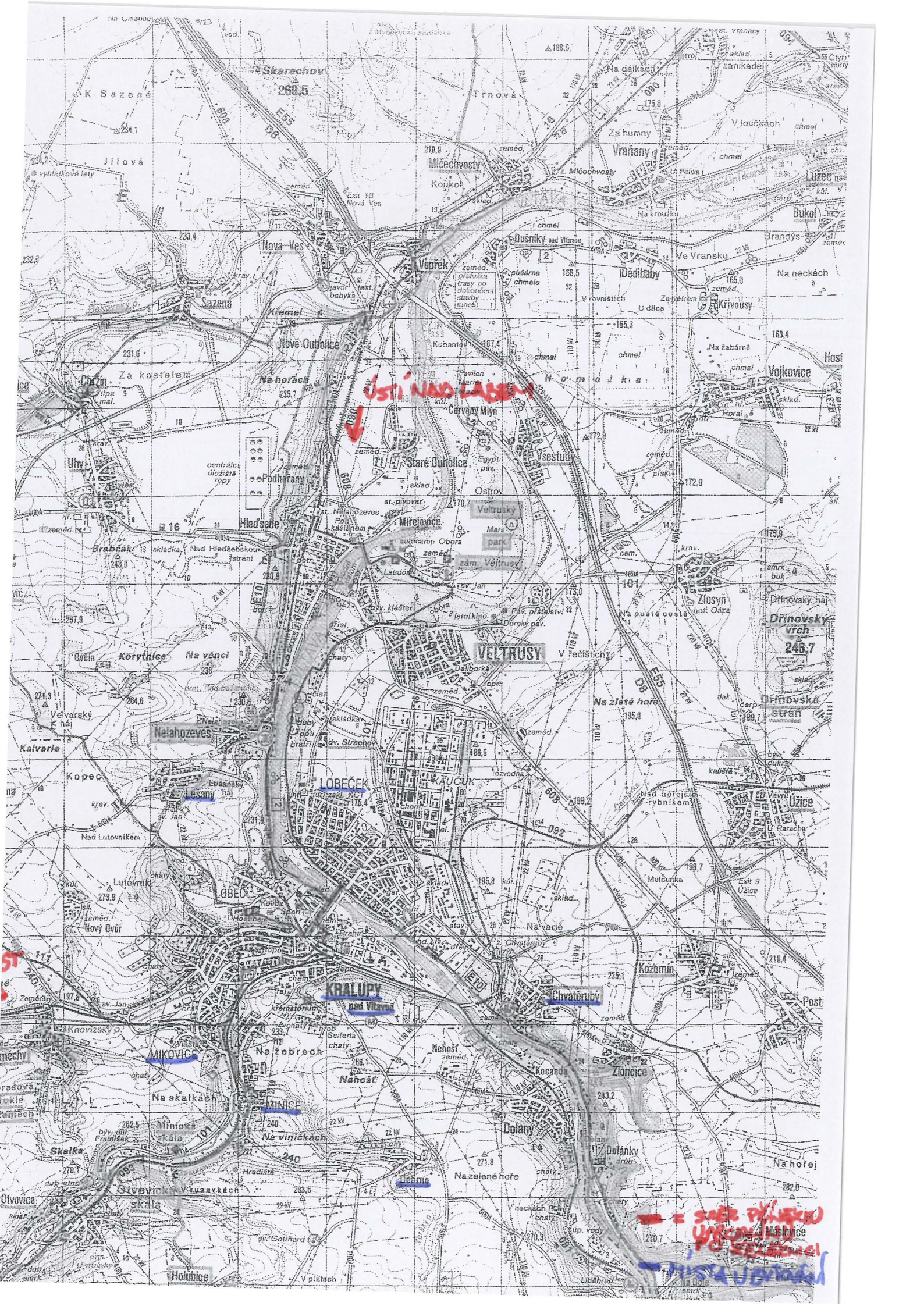
Celkem	česl.	slov.	rusíni	něm.	polská	židé	jiná
1369	1225	14	-	25	-	14	-

dle povolání

obchodníci	soukromníci	živnostníci	svobodné povolání	rolníci	dělníci	soukromí zaměstnanci	ostatní
24	30	40	8	3	400	89	86

podporovaných	zaměstnaných	celkem
842	680	1522

Pramen: NA Praha, f. MPSP-R, k. 38, R 140 IV, statistiky.

ÚSTÍ NAD LABEM

Nelahozeves

LOBEČEK

KAUČUK

VELTRUSY

KRALUPY nad Vltavou

Chvatěruby

MIKOVICE

MINISE

DOLANY

STŘEŠŤ PŘÍLEŽKOU
ÚSTÍ NAD LABEM
MĚLNÍK
MĚLNÍK

Pelovická jednota sokol

První výpis z listiny
M. K. K. 29/211 22
362/27
K. K. K.

Trávníček

V druhé polovině zářím, měsíce prosince jsem Vám naslal
 pracovní listy z obou stran práce bylo by možno uvést
 a nebo v Leikách na díře bud v Kosteletce v cukrovaru
 továrne. jak jsem uvedl pracovala 4 roky v chemické
 v Ustí n. L. V prvním dopise (přátosti) nemohl jsem Vám
 sdělit vše ty kruhy které jsou z prosily my kteří jsme neobtěženi
 nastali zde v pracovním úřadu čekají další osud co patřím
 naši práci slavní hraničáři kteří dnes si hrajou jak se
 dovidáme na tržnici a byli jich po 29 páři přičty mají
 právo mlčet ale oni první se hnali aby uchvatili místa
 a stát jim platil. Droc neposlouchli vývoj smyslného úřadu
 aby se všichni upřehlici vrátili na svá místa ten plebitu,
 nepřisěl ani jediný ale kdo to byl školky nám nechali práci
 so my jsme chodili dnu se dvati sdali mirem dítky
 přivítali zpět do české školy ale marně až němci školy
 stáli a so v nich bylo, veskere pomírky školní sebrali
 a dnes dítka našim prodávají české školní sešity a oni
 o nich píší německy ve školách německých. Kolik se hlásilo
ch páru učitelů, se dobrovolně se navrátili do pracovního úřadu
budou vše hlásati a v den 28 října vedati na slavnostech
prstij k neby se přischoji věrnost republiky jako věrní
hraničáři inu ossem to se masirovalo městama při hradě
o šetniku v předu 30 statuch policistů v pruvodu, národní
arda, stráž svoboz, ^{legionáři} vojsko prohotovost, inu to jete se nebati
ani ani čerta se ano. Nyni si říkáte hraničáři z vnitřkem
ti učitele kteří za starého Rakouska před 40-45 ^{roky} zde, namí
 byli na školách matičních a prodělali celé persekuce smáři,
 le vytrvali sestáli jako my, a moe jich již odpočívá a spí
 očinný sen ale vytrvali jako my, to byli naši věrní a draví
 hraničáři ty mernaly v babelosti krdě vytrvali na svých místech
 kome, před takovými hraničáři kloubek dolu kteří desud
 a ty kteří již spí věrný sen, budě nehybnou památka
 Vás.

D: 3. T. 27
 V: /
 J

Testé shci podatí malý obráz ráboru a částečně uvědomiti brně
které jsme jako věrní právníci prosili. V neděli 10. října ve 12 h
v pokladně oznámili hasičské družstvo se tento chvíli přestává se
venstro a jest zde německá ihned rozvířili se ve všech továr
a ul. dolích sireny všechny rovny, přes přestání až do 4 hod o
meri tím již plně silnice obrněných tanků a těžkými lehký
díly kulometry každých 50 kroků jeli na sebou silnice se met
filmo vojáka a hlavne těch legií které z československa upira
a již více ordnerů je vodili kde jaký čech byl prádce a byl
páthnut abít a pavren v masi české školy byli třídy plně
česí postavení ke rdi puce na páda a tak je ordnerů p fu
na namířených a hledali a pak přišlo vyšetřování a prop
štění po 2 dnech neb i 3 tisků ale byli jsme jako spochový
předání to protabli. Já jsem v neděli o ráboru odpoledne o
k děři do vedlejší vesnice Tachomyje ale více již ne
v bytě hledali. Druhý den ale odpoledne jsem šel domů
Chabarovic a v polích 10 legionářů německých a několik pra
jů mi hledali a porovali mě učinili velkým křuk a ke
se stáhlý a bere všeho páthly pak mě hodily do hasičsk
autu a vezli mě cestou se rozdělili tak že jsme přijely do Ch
až o 1/2 10 veiv a tam nastala ta hrůza tisíc lidí, německých muž
jako řeny plyvali bili řiv to byl soudný den rábte ho, sp
obeste ho, dejte nám ho my ho odsoudíme ke rdi ho pos
lota, vrah, voni nás více takly prarovali utiskoval
dětem chleb uvarali utlučte tu pákav s německými
hlavami chteli celé náměstí vydlážditi, kdo vše toto ne
a verakusil neurve ani uvěřiti masa lidstva se takhle
se nebylo možno projiti a rána sa ponor kopancer se padu
a párbou pušky. nebyť německých diastojůtku tak nás ut
ale to byli pouze rdejší civilisté a ona legie pak mě vodili r,
na místa až konečně do rádného premiánu mě pavreli
a pa týden když mě nic nemohli dokázatí mě propustili
a musel jsem se choditi hlásiti na policii. v Pralari take
až 8 krátě deně i v noci o 11 h. mě vyšetřovali. nemohl je
dlouho ani choditi od ran. Ale jest přeji vše, ale neutekel jsem
to nej je druhá persekuce kterou jsem zde prošel ale již zde nere
shci složití moje kosti v české zemi. Tomu konec jeste není a
nebude jen až utasa čas do kdy se můjmi vystěhovati pra
nestaneli se něco budete slyseti take něco oni již teď začíná
slibovati ale meri sebou jeure práce se vse dorvine a sice řevni
to proradí. Prosím moje jméno tajně neb již více se jsou všude pítli
a obviži se upubličti křepji

Svět dopisů
1. listopadu 1938

v Chabarovicích 29. 11. 1938
Grand Němec

Kralupy, dne 26. října 1938.

Došlo	27. XI. 38
Vyř.	
Č. j.	440

25.

Vel. Jednota "Sokol"

v Kralupích n/Vl.

Znamé mimořádné události posledních dnů,
donutily mne jako českého živnostníka opustiti i
s rodinou naše pohraničí, kde jsme byli od svého
mládí do poslední chvíle členy velké rodiny sokolské
a své členy Vel. jednoty Sokol v Tělicích Šanově a v
Trnovanech u Tělic - Šanova.

Pro mé sokolské přesvědčení, jakož i práci
mého zesnulého otce, který se zasloužil o zřízení
veškeré školy v Tělicích Šanově roku 1893, kdy měl
deputaci k tehdejšímu místopředsedě hr. Thunovi,
nebylo by mne možné, za nynějších daných
okolností svou existenci uhasiti.

Proto jsem nuda, kde jsem se já, jakož
i žena narodili a rostli a od mládí žili

nejednalo se o sokolských, opustil, abych
zachoval ten největší poklad, který může národ
mít, své čestě.

Dnes, kdy mně bylo umožněno zásluhou
p. br. Kysely a n. br. Mallesu usídliti zde v
Kralupích, kláním se ohlédám, kam natím,
do Tě. jedn. "Sokol" v Kralupích.

Při té příležitosti prosím p. T. bratry a
sestry mísliví jednoty, aby mně v mé snaze,
uhájiti existenci mé rodiny, podpořili.

Moje krejčovský závod otevřel jsem v
Kaučové ul. č. 193 v domě n. K. Mallesu.

Jako doklady vykládam 3 legitimace:
moji, mé ženy a syna, a namátrůva české školy

Doufám, že prosbě mé dle možnosti ~~lze~~
vyjede všic, zdravím se

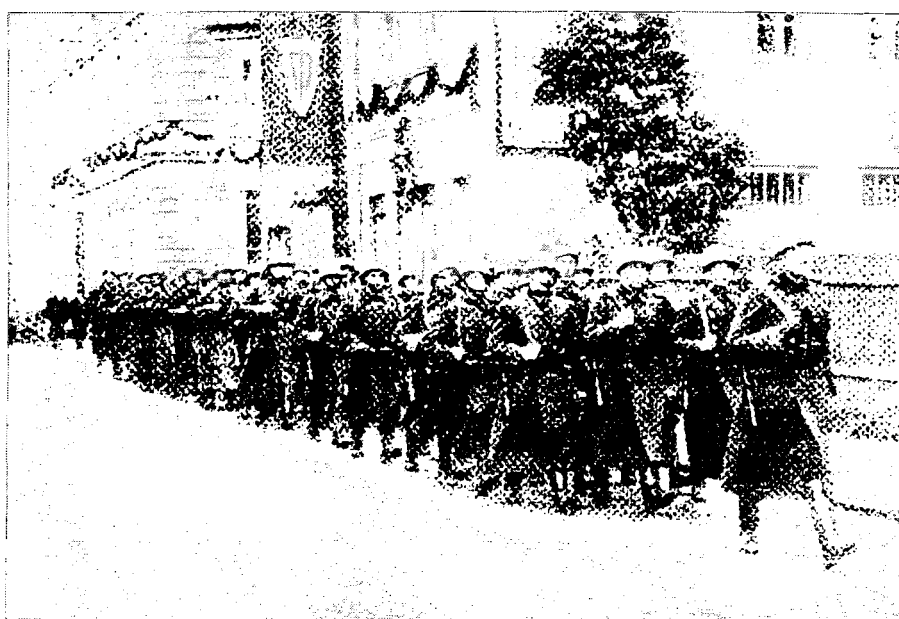
sokolským "Kaučar"

Josef Bursa,
krejčí,
Kralupy n. L.

ečenci z pohraničí museli
vlnách pásem odejít velmi
chle. Často nakládali svůj
jetek na různé vozíky,
vozy, někdy i automobily a
lávali se do vnitrozemí.
řžovali se povětšinou
laleko od svých domovů.
li k tomu nuceni i vládními
dpisy.

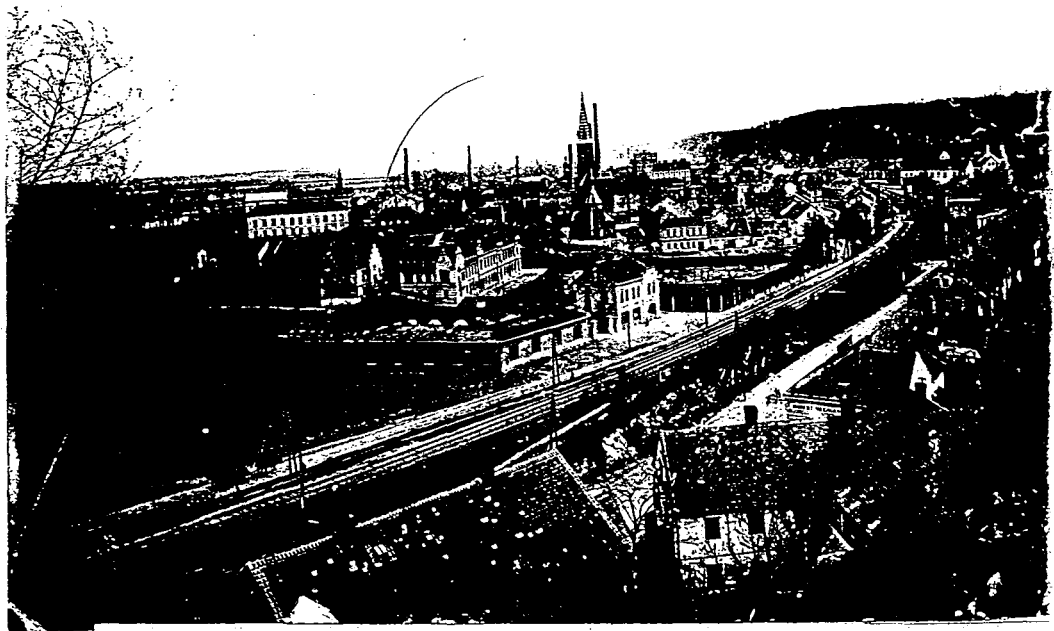
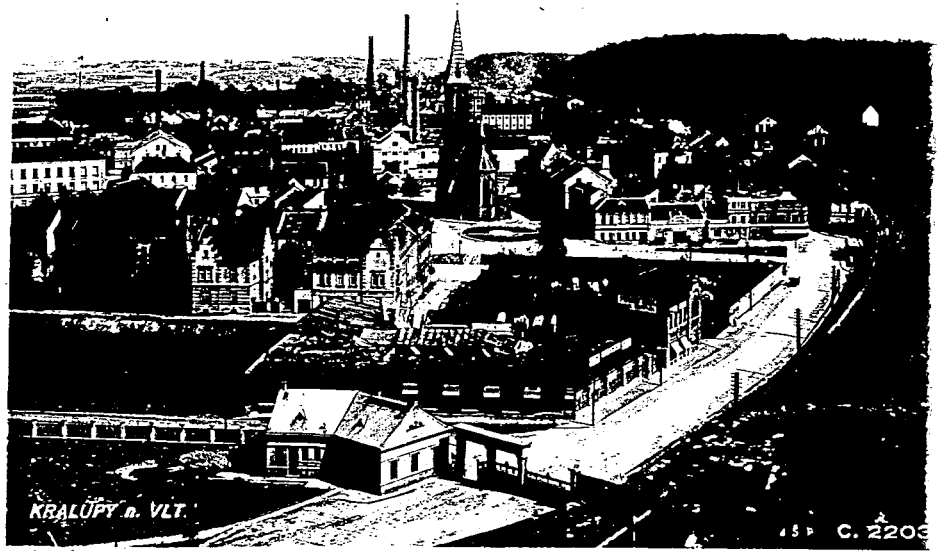
stoupené území opouštěli i
ici. Na snímku je jednotka
armády z Ústí nad Labem
).1938.

votní ubytování uprchlíků
vlo nutno zařizovat rychle.
shodnosti bylo vzdáleno.
ylo zde pouze pár slamnůků,
bo také jen sláma. Teprve
zději přibyly železné postele
lepší matrace.

Pohledy na Kralupy z vrchu Hostibejk. Průmyslové podniky dodávaly městu nezaměnitelný ráz. Handicapem byl chybějící železniční viadukt, neboť tehdejší železnice rozdělovala město v samém středu.

ilupská dívčí škola, dnes hovní, posloužila i výuce apců, neboť při obsazení pecké školy vojskem se sem sunulo vyučování, které bíhalo na směny polodenně.

lapecká škola se využila za
lké války i jako lazaret. Na
dzim roku 1938 se zde usídlilo
isko. Na vedlejším dvoře Na
ádku vyvážela vojenská
chyně po jistou dobu i pro
chlíky.

alupská sokolovna, dnes
cobar, ani ve 30. letech
loužila k posilování tělesné
ndice. Sokolové si z ní zřídili
o a ze vstupného vylepšovali
ij rozpočet.

alupské nádraží bylo
častějším místem příjezdu
rchlíků z pohraničí. Pomoc
e poskytoval nejen lékař, či
naritání, ale i zaměstnanci
istského úřadu. Přilehlé dílny
k poskytly zaměstnání
rohým železničářům
verních Čech.

Použité prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

Národní archiv Praha

fond:

- Ministerstvo práce a sociální péče, repatriace 1938 – 1951. (materiály Ústavu pro péči o uprchlíky)

Státní oblastní archiv Praha, Státní okresní archiv Mělník

fondy :

- Archiv města Kralupy nad Vltavou
- Okresní úřad Kralupy nad Vltavou
- Okresní péče o mládež Kralupy nad Vltavou
- Národní škola Kralupy nad Vltavou
- Sbírka pamětí Kralupy nad Vltavou
- Tělovýchovná jednota Sokol Kralupy nad Vltavou
- I. osmiletá střední škola Kralupy nad Vltavou
- II. osmiletá střední škola Kralupy nad Vltavou

pozůstalosti:

- Biňovec František
- Dobrohruška Josef

Tištěné prameny

Protifašistický a národně osvobozenecý boj českého a slovenského lidu 1938-1945. Edice dokumentů. Hlavní řada. 1.díl Mnichov a březnová tragédie. Svazky 1-3. ed. Hlušíčková, R. - Kubátová, L. - Malá, I. - Soukup, J. - Vrbata, J., Praha 1980, 1982, 1987, 1988.

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého. Ročník 1938.

Sbírka zákonů a nařízení státu Česko-Slovenského. Ročníky 1938-9.

Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938, Děčín 1999.

Vyhánění Čechů z pohraničí, Vzpomínky, ed. Karel Zelený, Praha 1996.

Vyhánění a život Čechů v pohraničí: 1938-1945, Vzpomínky, ed. Karel Zelený, Praha 1999.

Narativní prameny

Rozhovor s ing. Otakarem Špecingerem, srpen, září 2005.

Rozhovor s Evou Plíhalovou, duben 2006.

Vyprávění Františka Budína v ČRo, Praha.

Literatura

- Bartoš, Josef: Mnichov a československé pohraničí. in: Vyhnaní Čechů z pohraničí, Vzpomínky, Praha 1996, s. 5-25.
- Bartoš, Josef: Okupované pohraničí a české obyvatelstvo, Praha 1986, 150s.
- Biman, Stanislav: Obraz Němců a Německa v letech 1938-1945 na odtržených územích v župě Sudety. in: Obraz Němců, Rakouska a Německa, ed. E. Broklová-J. Křen, Praha 1998, s. 195-206.
- Bystrický, Valerián: Vyst'ahovanie českých štátnych zamestnancov ze Slovenska v rokoch 1938-1939, Historický časopis 45, 1997, č. 4, s. 596-611.
- Čulen, Karol: Češi a Slováci v štátnych službách ČSR, Bratislava 1944, 210s.
- Gebhart, Jan: Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. Poznámky ke stavu výzkumu. Český časopis historický 96, č. 3, 1998, s. 561-567.
- Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha 2004, 320s.
- Habel, Fritz Peter: Eine politische Legende. Die Massenvetreibung von Tschechen aus dem Sudetengebiet 1938/1939, München 1996, 359s.
- Kural, Václav: Místo společenství konflikt! Praha 1994, 296s.
- Kural, Václav — Radvanovský, Zdeněk a kol.: „Sudety" pod hákovým křížem. K dějinám Říšské župy Sudety 1938-1945, Ústí nad Labem 2002, 548s.
- Kvaček, Robert - Hejduk, Miloš – Chalupa, Aleš: Československý rok 1938, Praha 1988, 301s.
- Macek, Josef: Uprchlíci z pohraničí v roce 1938. in: Češi a Němci – historická tabu, Nadace Bernarda Bolzana a Ackermann Gemeinde, Praha 1995, s. 133-145.
- Morell, Sydney: Viděl jsem ukřižování, Brno 2002, 190s.
- Průcha, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1.díl 1918-1945, Brno 2004, 570s.
- Průcha, Václav: Změny v sociální struktuře československé společnosti v letech 1938-1945, Praha 1970, 63s.
- Radvanovský, Zdeněk: K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu. In: Historie okupovaného pohraničí, Sv. 2, Ústí nad Labem 1998, s. 5-52.
- Raška, Francis D.: Uprchlícké tábory v Čechách a na Moravě po mnichovském diktátu, Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4., s. 732-745.
- Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. I. díl. Česko-slovenské vztahy 1914-1945, Bratislava 1997, 364s.
- Straka, Karel: Realizace odstoupení pohraničních oblastí v důsledku Mnichovské dohody v úseku velitelství 1. skupiny československé branné moci. in: HOP, č. 3, Ústí nad Labem 1999, s. 155-170.
- Stupka, Josef: Zajímavosti o Kralupech nad Vltavou, Kralupy nad Vltavou 2004, 310s.
- Šíma, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945. Příspěvek k sociologii migrace a theorii sociální péče, Praha 1945, 288s.

Šišler, Stanislav: Odchod českých státních zaměstnanců ze Slovenska v letech 1938-1945, Český lid 76, 1989, č. 4, s. 231-238.

Špecinger, Otakar: Kralupsko, Kralupy nad Vltavou. 1949, 189s.

Špecinger, Otakar: Kralupy nad Vltavou, Praha 1966, 121s.

Špecinger, Otakar: Z historie Kralupska, Kralupy nad Vltavou 1985, 89s.

Špecinger, Otakar: Osvobození Kralupska, Kralupy nad Vltavou 1984, 88s.

Štěpánek, Zdeněk: Péče o utečence z okupovaného pohraničí Moravy a Slezska v letech 1938-1939. ČMM 112, 1993, č. 1, s. 43 –54.

Toms, Jaroslav: Poznámky k některým otázkám činnosti henleinovců v severozápadních Čechách před „Mnichovem“.in: HOP,č.7, Ústí nad Labem 2003, s. 113-152.

Uhlíř, J. B. : O co jsme přišli po Mnichovu, Historický obzor 10, 1999, č. 9-10, s. 221-225.

Vašek, František: Diverzní a psychologické operace II. Oddělení abwehru v severovýchodních Čechách a severozápadní Moravě 1936-1939. in: HOP I.,s 41-71., HOP II., Ústí nad Labem 1998, s. 53-76.

Zimmermann, Volker: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945), Praha 1999, 580s.

Obsah

Čestné prohlášení	- strana 2
Úvod	- strany 3 - 8
I. Hraničáři a Mnichovská dohoda	- strany 9 - 15
1. Situace v pohraničí před Mnichovem	
2. Mnichovské rozhodnutí a rozsah území	
3. Počet obyvatelstva	
4. Počet uprchlíků	
5. Evakuace	
II. Utečenci	- strany 16 - 19
1. Uprchlíci a jejich pocity a důvody k opuštění domova v pohraničí.	
2. Struktura uprchlíků a situace Čechů, kteří zůstali	
III. Instituce a evidence	- strany 20 - 27
IV. Město v Dolním Povltaví	- strany 28 - 32
1. Vývoj do roku 1938	
2. Uprchlíci na Kralupsku	
V. Pomoc a péče o uprchlíky	- strany 33 - 52
1. Přejícné ubytování	
2. Otázky stálého ubytování a bydlení	
3. Poskytování podpor	
4. Stravování	
5. Péče o mládež a její situace	
6. Dary a sbírky ve prospěch uprchlíků	
7. Zaměstnanost	
8. Likvidace uprchlické-podpůrné akce	
VI. Reakce obyvatelstva a problémy v novém prostředí	- strany 53 - 57
1. Majetek a odškodnění	
Závěr a zhodnocení	- strany 58 - 65
Přílohy	- strany 66 - 74
1. Počty uprchlíků v Kralupech a okolí reflektujících na stravování	
2. Statistiky uprchlíků – politický okres Kralupy nad Vltavou	
3. Mapa Kralup a okolí	
4. Dopis z pohraničí	
5. Děkovný dopis uprchlíka	
6. Fotografická příloha I	
7. Fotografická příloha II	
8. Fotografická příloha III	
Prameny a literatura	- strany 75 - 77
Obsah	-strana 78